31
8-B
7

U. 2.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
23 L
21

~~9-to-e-52~~

31-8/B.7

26-3-I-19

LILII GREGORII GYRALDI FERRARIENSIS, DE RE

nautica libellus, admiranda quadam & recondita eruditione refertus, nunc primum & natus & æditus.

BIBLIOTECA
ROMA
VITTORIO EM

Cum priuilegio Cæſareo.

[redacted]

M. D. XL.

HERCVLI DVCI MAXIMO.

Iam claſſis bene nauibus referta eſt,
Inſtructi ſimul ordines, & ipſa
Armamenta parata, machinæq́;,
Vt fluctus ferat impetumq́; uenti.
Adhuc ſed tamen artifex ueretur,
Ignem ne patiatur & procellas,
Quod nondum datus imperator illi.
Si DVX *magne uoles nouæ præeſſe*
Inſtructæ ſimul & fauere claſſi,
Non ignem patietur & procellas.

LILII GREGORII GYRALDI FERRARIEN. ad D. HERCVLEM II. Eſtēn. Ferrarienſium principem, in librum de re nautica

PRAEFATIO.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Collegeram Illuſtriſs. Princeps annis ſuperiorib. quandā quaſi uaſorum congeriem, & ex ijs confuſum incompoſitumq; uelut aceruum accumulaueram: uiſum mihi poſtea eſt non ingratū ſtudioſis fore, ſi in proprias partes & in uolumina diſtinguerem, hoc eſt, ut ſuis quæq; miniſterijs redderem, idq; in primis feceram de uaſis, quæ ad deorum ſacrificia, eorumq; ceremonias pertinere uidebantur: tum de ijs quæ ſepulchralia nuncupaui. Nunc nō diuerſa modò totius rei nauticæ & nauigiorum uocabula, ſed & eorum membra ac ſymmetrias, armamentáque omnia quantum in me fuit ſum

executus, idq́ſ ſummorum uirorum autoritate & exemplo, & in primis Apollodori, qui apud Græcos eam rem diligentiſsimè pertractauit, & nonnihil Iulius Pollux in Onomaſtico: autores itē qui de Architectura, quiq́ſ de re militari perſcripſerunt, ut hiſtoricos mittā. Extat & Alberti Leonis nauis. Audio & nonnullos hodie idem conari, ſed, quo ego modo, neminem. Ardua profectò prouincia, & quæ minimè fuerat imbecilli ac parum firmo tentanda. Sed cum collegiſſem, quid facerem? fueratne, quæ tanto labore & ſtudio fuerat comparata, tineis & blattis mittenda? aut igne aquisúe abolenda? minime. Præſtandum quod poſſumus. Bene quoquo modo merendum. Etenim ſi nō coryphæos, & emeritos, candidatos ſaltem demerebimus: nec talentum ingratus infodiam. Quare te Princeps opt. max.

oro, ut

oro, ut oram ſoluenti adſis, & tuo fauore protegas, quæ tuo nixi præſidio in lucem damus. Sed iam inſtituti operis initia paulò altius repetam, ut in re tam humili uaria ſaltem lectione te, uel per te potius lectorem detineam, atque in primis, quæ de inuentoribus diuerſa traduntur, quam breuiſsime potero in medium proferam.

LILII GRE GORII GYRALDI FERRARIENSIS, DE re nautica libellus.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Varia de nauiũ earumq́; armamentorum inuentione, & qui primũ in re nautica, ſydera, Magnetisq́; pyxidem excogitauere. Caput I.

IGitur, ut ab hoc incipiã, Neptunus nauigãdi artẽ inueniſſe, claſſemq́; inſtituiſſe à Cretenſib. dictus eſt: quin, ut ait Diodor. à Saturno p tre claſsi maritimæ præfectus eſt, ea in primis ratione maris deus habitu eſt. Alij Mineruã primã nauem m tam eſſe tradunt, quod cũ poëtis T tullianus, in eo qui eſt de corona m tis, prodidit. Ethicus tamẽ Hiſter, in latinum ſermonẽ ab Hierony conuerſus creditur, Pyrrhonum quit magum antiquiſsimũ ratem p mam in Lydia fabricaſſe. Idem &

dorus, ſed Pyrrhoni nõ meminit. Euſebius Pamphili ex Phœnicum theologia, Vſonem ait arboribus amputatis ambuſtiſque primum mare ingreſſum. Subiungit idem, Samothracas primos naues conſtruxiſſe. Clemens uero Alexandreus, Atlantem in Libya naues excogitaſſe ſcribit. Pomponius Mela, Phœnicas ait maria adire inſtituiſſe. quod & Tibullus eo uerſiculo teſtatur, Prima ratem uentis credere docta Tyros. Dionyſius Punicus, Ægyptiorum inuentũ naues arbitratur. Nam & ex Ægypto Danaum in Græciam ueniſſe legimus, cum Ægyptum fratrem fugeret, unde & nauis ab eius nomine *δαναὶς* nuncupata eſt. Sunt inter Græcos qui eã pentecontoron fuiſſe affirment, ſic à numero filiarum appellatam. Heſiodus poeta Myrmidonas in Ægina inſula primos nauigaſſe putauit. Thucydides Corinthios ait naues ad eam
formã

formã excogitaſſe, qua ſuo tẽpore Athenienſes utebantur. quo loco idem ſcriptor colligit, qui in tota Gręcia primi nauigare cœperunt. Sed & Plinij hac de re uerba meo arbitratu interpolata ſubſcribã: Primus, inquit, nauem in Gręciam ex Ægypto Danaus aduexit, antè ratibus nauigabať, inuentis in mari rubro inter inſulas ab Erythra rege. Reperiuntur qui Myſos & Troianos priores excogitaſſe in Helleſponto putent, cum tranſirẽt aduerſus Thracas. Paulò mox ſubdit: Longa naue Iaſonẽ primũ nauigaſſe, Philoſtephanus autor eſt. Charax uero nõ una ſolũ naue, ſed claſſe Iaſonem nauigaſſe ſcriptum reliquit. Diodorus tamen Siculus, Seſoſtrin Ægyptiorum regem longa naue primum nauigaſſe prodidit. Idem et Herodotus, qui ait Erythræos ab eo rege longis nauibus ad deditionẽ redactos. Celebratur & illa eiuſdem regis

nauis ex cedro CC. & LXXX. cubitorum, quę exterius undiq; inaurata, intus uero deargentata fuit, deoq; maximo Thebarũ oblata. Egeſias Parrhalum longæ nauis inuentorem ſcribit, Cteſias Samyram, Saphanus Semiramin, Archimachus Ægeonem. Biremem Erythræos feciſſe Demaſthenes ſcribit. Triremem Amoclem Corinthium Thucydides, ni potius Aminoclen ex græco Thucydidis codice legamus. Quadriremem Carthaginenſes feciſſe Ariſtoteles prodidit, autore, ut ait Clemens, Voſporo. Quinqueremẽ inſtituit Neſichthon Salaminius. Sex ordinum nauium Zenazoras Syracuſius. Ab eo numero ad deciremẽ Neſigeton. Alexãdrum magnũ ferunt inſtituiſſe ad XII. ordines. Demetriũ Antigoni ad XXX. Ptolemæum Philadelphum ad XL. Ptolemæum Philopatorẽ, qui & Tryphon cognominatus eſt, ad L. Onera

riam

riam nauim Hippius Tyrius inuenit, lembum Cyrenenſes, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercyram Cyprij, quę & cercuros uocatur, alia licet ſit opinio, eam ſcilicet à Corcyreis inuentam. Scaphã Illyrici excogitarũt. Ventorum uero rationẽ Æolus Hellenis, ut Plinius: ut poëtæ, Hippotæ filius inuenit. Syderum obſeruationẽ in nauigãdo Phœnices, nõnulli Thaleta Mileſium unum ex ſeptem inueniſſe prodiderunt. Diogen. Laërtius Phœcium Samium ait. Callimachus ſuo quodã iambico minoris urſæ inuentionem illi attribuit, qua Tyrij nauigationem ſuam dirigunt. Nuper quidem Luſitaniæ & Hiſpanę claſsis gubernatores Itali, auſtralis poli ſtellis cõſpectis, nauigationes regere cœperunt, quibus tot iam regiones parũ antiquis ſcriptoribus cognitas ſubinde adeunt noſtri, ut nouum iam orbẽ uulgò inueniſſe dicantur. Sed & non

multis retro ſeculis Amalphis in Cãpania oppido, antiquis nauigãdi uſus incognitus per magnetem & chalybem, quorum indicio nautę ad polos diriguntur, à Flauio quodam excogitatus traditur, quæ res nunc uulgari uoce, nautarum pyxis, ſeu pyxidicula magnetis appellat̃, qua cum tabula, in qua orbis deſcriptio eſt, nautæ curſus metiuntur, et facillime quantũ nauigationis peractũ ſit, intelligũt. Quare cum carerẽt antiqui, difficillime nauium curſum metiri poterãt. Longe enĩ difficilior eius nauis ratio eſt, quã tradit Vitruuius in ſuæ architectonicæ decimo: ſint licet qui apud Plautũ uerſoriam exiſtiment nauticũ eſſe inſtrumentum, haud fermè huic pyxidiculæ magnetis abſimile, ex quo ſoluturi nautæ cognoſcerent, unde flarent uẽti, & an mare nauigationẽ admitteret. Sed nos iam reliqua proſequamur. Remi latitudinẽ inuenere,

inquit

inquit Plinius, Platææ, atq; ob id ego puto Platęenſium nauigationẽ à Strabone celebrari. Remum Copæ, uela Icarus inuenit, ait Plin. ut uero Diodorus, Æolus. Sunt qui Iſin putent, ut latius cum de uelis agemus docebimus. Malum & antennam Dædalus. Hippagũ Salaminij, aut Pericles Athenięſis. Tectas naues longas, hoc eſt, cataphractas, Thaſij: antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Roſtra naui addidit Piſæus, & Tyrrheni anchorã. Eupalamius eandem bidentem, uel ut Strabo ſcribit, Anacharſis Scytha. Idẽ Anacharſis harpagonas, & manus ferreas Pericles Athenienſis, adminicula gubernandi Tiphys adinueniſſe fert̃. Claſſe princeps depugnauit Minos. Ethicus uero Hiſter roſtratas naues ait in oceano ſeptentrionali à Gryphone quodam fabricatas, qui apud Scythas artifex exortus, multarum artium, et præcipuè

naualiũ & fornacum fuit, atq; ideo ab indigenis magus ipſe Grypho in deorum ſuorum numerum relatus eſt. Hactenus de nauium inuentoribus, earumq́; armamentis, de quibus etiã nonnullis latius ſuis locis agemus. In præſentia mittam quæ de naue Nochi in ſacra hiſtoria traduntur, qua ex aquarum alluuione, non humanum modo, ſed animantium genus omne reparatum legimus.

Quæ ex nauigatione uel commoda uel incommoda habeantur. Cap. II.

QVum ſatis multa, ut opinor, de nauigandi & nauium inuentione attulerim, priuſq; ad cætera me conferã, nonnihil etiam de nauigationis cõmodis & incõmodis, tibi quàm potero breuius ſubiungere par uiſum eſt, ne quod potiſsimum in re qualibet cenſeri ſolet, prę teriiſſe tibi uideri poſsim. Illa igit̃ nauigationis præcipua utilitas, illud eſt

commo-

cõmodum, quod uix ſine ipſa poſſet hominũ uita ſubſiſtere. Neq; em̃ ulla regio, non prouincia, nedum ciuitas ſibi ſola ad omnia ſufficit, ſed altera alterius & ope & auxilio indiget, hæc tritico & fruge, illa uino, alia paſtione, hæc auro & argento cęteriſq; metallis, alia materijs alijſq; rebus abundat: contrà, alia frugibus, uino, opibus uacat, uel horum aliquib. At nõ omnia hæc per nauigantiũ commercia cõmunia fiunt? non omnib. quantumuis longinquis nationibus nauigijs importantũ? Quanti ergo momẽti eſt in uita nauigatio, quantæq; utilitatis, cum tot cõmoda ex ea comparentur? cum nulla uel regio uel prouincia, nec quidẽ ciuitas, alterius opibus nõ indigeat. Exiſtimauit philoſophus Ariſtoteles, urbibus ac regnis expedire, ut promptam paratámque haberent nauigationis cõmoditatẽ, ſi libera eſſe uelint, alijſq; præeſſe. Il-

las nos certe uidemus cum in præſen tia, tum apud antiquos etiam urbes excelluiſſe, quæ nauigationẽ paratiorem habuere, ut Alexandria, Carthago, Athenę, Byzantium, Genua, Venetiæ, & cæteræ. Adde quod ex nauigatione, uentorum, turbinum, & tempeſtatũ ſigna certiſsima colliguntur. Adde etillud, quod nauigatio multis morbis medetur, ut docent Medici: nam & affectis phthiſi ſuccurrit, & egerentibus ſanguinem, ſicuti Anneo Gallioni poſt conſulatũ, ut ſe meminiſſe in xxxi. prodit Plinius. Alij addunt & multa alia, quæ fortaſsis ipſe omitto. Iam uero tibi quæ ex nauigatione incõmoda proueniãt uel inſint, ex plurimis pauca proferam. Sunt in primis pericula, quæ tot ſunt & tanta ut uix enumerari queãt, naufragia, latrocinia, prædones, piratæ, tempeſtates, cęca ſaxa, Scyllæ, Charybdes, breuia, Syrtes, ſcopuli, belluæ, & marina

ipſa

ipſa mõſtra humani ſanguinis auidiſſima, & eorum pleraq; nauigantibus & nauibus inſidiantia. Quid? ſi cætera deſint, nónne tribus tantum, aut ad ſummũ quatuor digitis, ut ait poëta ſatyricus, ſi ſit latiſsima teda, ſunt à mortis diſcrimine remoti qui nauigant? ut rectè Bias, qui inter ſapientes numeratur, nauigantes, nec inter uiuos, nec inter mortuos reponendos cenſuerit. Sunt & qui uentorũ & nauiũ quibus imperant nauigantes ſeruos putent. Plautus certè non minus uerè quàm ſalſe illud ait, Negocij ſibi qui uolet uim cõparare, Nauim & mulierẽ, hęc duo cõparato. Nullæ eñ res negociũ maius habent, & ut Phocylides ait, ἐπεὶ πλόος ἐστὶν ἄδηλος, quoniã, inquit, nauigatio eſt inmanifeſta. Scribit in Phædro Plato, quod qui in nauib. uerſantur, rudes ſunt, & à moribus alieni: ne tibi nunc recitem nautas infames à legibus taxatos. Deniq;, ut ſemel finiã,

qui mare nauigant, ut ait Sapiens, pericula narrant. Mitto quæ Plinius, & quæ à poëtis traduntur: ipſam em̃ nauigationem, & qui primus nauigare cœperit, deteſtantur: ut ad alia cõmodum me conferam.

Cur nauis inuenta, & quæ oneri aut curſui aptior, déque earum ſymmetria nonnihil. Caput III.

RAtium uſum primũ fuiſſe diximus: deinde maior hominum induſtria naues excogitauit, quibus nos noſtráque tranſueheremus: hinc ad uarios uſus, piſcãdi, peregrinãdi, bellandi, ludendi, tranſlatæ ſunt. Nauibus quidam ſe uti dixere quaſi aquatico quodam elephanto, quẽ ſuis frenis moderent̃, et quò uelint agant. Alij cõtrà, nauim affirmãt eſſe haud aliud quidpiam, quàm arcem quandam per maris æquora ambulantem. At nos iſta mittamus. Nauis fabricandæ exempla ueteres à piſcibus

ſcibus duxiſſe legimus: nam ab illorũ dorſo carinam, à capite proram, à cauda temonẽ, à branchijs remos formauerunt. Quidã non à piſcibus, ſed potius ab auibus id factũ arbitrati ſunt, unde & poëta, uelorum alas uocat. id quod & Heſiodus, νηὸς πτερὰ, ubi & Proclus id ab auibus deſumptum ait. Temonem quidem in naui ab auium cauda formatũ pleriq; credidere: ſed & ab auibus nunc quoque ſeruant roſtra uocabulum. Nauium uero in primis duo genera traduntur, onerariæ & curſoriæ: ſic eñ potius quàm fugaces, ut quidam bene docti, quæ curſui aptæ ſunt appellarim. His longitudo aptior, illis latitudo. Hæ minus temonis imperio, illæ magis parent. Onerariæ longitudo ad latitudinẽ non minus tripla proportione eſſe debet. Curſoriæ non plus nona parte. Illud tamen utiq; obſeruatũ, ut quò latior onerariæ carina fuerit, eò firmiorem

fore ſuſtinendis ponderibus. Ita Curſoriæ, quo arctior carina, eo curſui agiliorem eſſe: quæ tamē ni ſaburra compleat̃, minus ſtabilis ut ſit neceſſe eſt, magisq́ꝫ fluctib. uacillabit. Carina ampla uadoſis locis, gracilis alto mari tutior. Cui naui fuerint latera & prora celſa & ſublata, aduerſus quidem impetentes fluctus magis peruicax, uerùm eſt magis uentis obnoxia. Proræ ductus quo fuerit argutior, eo curſui promptior expeditiorq́ꝫ. Puppis uerò quo gracilior, eo ſulcādo mari aptior: quo uero latior, eo pigrior. Nauium umbones ac pectora, ualida & robuſta, pauloq́ꝫ promptiora eſſe oportet, ut remorum uelorumúe appulſu fluctus propellant. ſubinde tamē ad puppim paulatim gracilis cōſtruenda nauis eſt, ut ueluti ſpōte ſua lubrico curſu elabi uideatur. Temonū numerus nauigio firmitatē roburq́ꝫ auget, curſum uero & uelocitatē minuit. Malo

nauis,

nauis, quē arborē quotidiano ſermone uocamus, æqua ac naui longitudo dari conuenit. Scribit Corn. Tacitus, breues naues à Germanico conſtructas, anguſta puppi, proraq́, et lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quaſdam planas carinis, ut ſine noxa ſiderent: alias appoſitis utrinque gubernaculis, conuerſo ut repente nauigio, hinc uel illinc appellerent: multæ pontibus ſtratæ, ſuper quas tormenta ueherentur, ſimulq́ aptæ ferendis equis. Sedem̄ huiuſmodi conficiendarum nauium artificium ac ſymmetriā planius percipies ex libello Leonis Alberti Florētini, qui Nauis inſcribitur. Nos noſtrum inſtitutū exequamur.

Ex qua materia naues confici, & quo tempore cædi debeat, ut'q; ea non incendatur. Caput IIII.

NVnc ex qua materia conficiendæ naues ſint expediā, non ignarus ex multiplici et

uaria eas conſtrui ſolere, unde & prouerbiũ inoleuit apud antiquos, Nec in naui cadentem lignum attingere, cum in ea omnia fermè ſint ex ligno. de ijs uidelicet, quæ paſsim & ubique occurrãt, cuius & Lucianus meminit. Qui igitur de re nautica præcepta tradiderũt, has præcipuè arbores probauere. Cupreſſum, ex qua apud Aſſyrios naues fabricari teſtis eſt Ariſtobolus, & ab eo Arrianus. Theophraſtus quoq; hanc diuturniorẽ cæteris arboribus tradit, id quod ex ualuis Dianæ Epheſię cõprobat. Eius autẽ diuturnitatis rationẽ, Vitruuius in ſecundo libro oſtendit. Pinus etiam domeſtica ſiue ſylueſtris commendatur adeò, ut plerunq; pro naue ipſa pinus à poëtis accipiatur. Notiſsimũ eſt Catullianũ illud, Peliaco quondã prognatæ uertice pinus Dicunt̃ liquidas Neptuni naſſe per undas. Sed & Artemidorus libro Onirocriticôn ſecundo, ipſam et ſtrobi-

ſtrobilos, hoc eſt, eius nucleos in ſomniorũ interpretatione capiendos eſſe, & nauigantibus omnibus ad naues, quod ad ipſas præparandas pinus idoneæ ſint, & pix & reſina, quæ ex ijs arboribus proueniant. Picea quoq; ad nauium uſum apta eſt, ſed putreſcere celeriter incipit. Illud hoc loco monere par eſt, quod πίτυς à Gaza & Hermolao picea transfert, & πεύκη pinus, cum alij pleriq; confundant: id quod diligentius examinaui ex capite Dioſcoridis de picea lib. 1. quo loco Marcellus hallucinari ipſe uidet, cum alios taxare uelit. Laudat item abies, quæ ad plurima uſum præſtat, quippe quę operib. omnibus, ut ita dixerim, ædificatorijs aptiſsima eſt: ſed nauibus quidem propter flexum humidior capiatur neceſſe eſt, nam ad conglutinationem ſiccior aptior eſt. Nauis em̃ compacta ut extra mare fidelior cõſtat, ita & in mare pertracta, humore imbibi

to ſe undiq; protinus comprimit, atq; rimis coniunctis omnibus continuat, niſi quicq; penitus exaruerit: tunc em̃ gluten aut omnino aſpernat̃, aut non æquè recipit. Hæc Theophraſtus, ſed plura Vitruuius. Abies quoq;, ut pinus, à poëtis interdũ pro naue ſumit̃.

Robur Robur etiã ad fluuiatiles naues & lacuſtres utile, quod in eiuſmodi aquis ſit à putredine immune: ſed in maritimis minus eſt idoneum, quod facile in mari putreſcat. Probat & Theophraſtus ſpinam nigram ad coſtas & uentris compages, quod ea robuſta ſit & incorrupta. Sed cur non hoc loco græcam diligentiã adſcribam? ita em̃ hanc partẽ eſt executus Theophraſt. ut iure illum agnoſcas Ariſtotelis & ſcholæ & doctrinæ meritò ſucceſſorẽ. Abies, inquit, pinus, cedrus, ut ſummatim agam, nauib. aptiſsimæ ſunt: triremes em̃ & longa nauigia leuitatis gratia faciunt: rotundas uero naues ex pinu, quo-

nu, quoniã non putreſcit. Sunt & qui ex eadem triremes faciant, quod ſcilicet abiete carent. Qui autẽ Phœniciam Syriamq́ colunt, cedro magis utunt, quod pino egent. Cyprij picea naues conſtruunt, ea em̃ eſt in ipſa inſula frequens, uideturq́ etiam pino præſtantior: & cæteras quidẽ partes ex ijs conficiunt. carinã uero triremib. ex quercu ſubdunt, ea ratione, ut cum ſubducitur in terrã, queat reſiſtere. Nauib. onerarijs pineam atque etiam quernã ſubijciunt, minoribus ſciſsimã, quam ὀξύνην uocãt, attribuunt: atq́ in totum ex hac teſtudinẽ condere ſolent. Sciſsimam tanta proceritate apud Latinos prouenisſe ferunt, ut cæſa pro carina Hetruſcis nauibus ſufficeret. Sanè pino atque abieti quercus conglutinari non ualet: altera em̃ ſpiſſa, altera rara, & altera ſimilis, & altera minus. Affectus autẽ ſimiles eſſe eis oportet, quæ ſociari conflariq́ debeãt, non cõtrarij:

ceu ſi ligno lapidem cõiungere uelis.
Tornatus nauib. rotundis ex moro, fraxino, ulmo, platano: lentitiam em̃ firmitatemq́ adeſſe oportet. Sed deterrimus qui ex platano fuerit, celeriter em̃ putreſcit. Sunt qui triremibus uel ex picea leuitatis cauſa tornandum ſtatuunt firmamentũ, teſtudinem & auriculas ex fraxino, moro, ulmoq́ fabricant: ualida hæc em̃ eſſe oportet. Sed utiq́ quod ab initio de cupreſſo & pinu diximus cõprobat Traiani nauis, quæ demum ſuperiorib. annis inuẽta eſt, & eruta ex Nemorenſi lacu, cuius alio iam loco memini. At uero ficus uidetur minus idonea nauigijs, atq́ inde emanauit uetus adagium, Nauis ficulna, quod in contemptũ & irriſionem dicitur, qualis fuiſſe fertur Mandronis nauis, qui cum nauta eſſet Imperator euaſit: uel ſic dicta, quod ficulna, quæcunq́ uilia & inutilia ſunt, appellantur, ut ἄνθρωπος σύκινος, & ἐπικουρία

συκίνη, et alia, ut Theocriti et Ariſtopha nis interpretes obſeruãt: uel quod potius exiſtimo, quod ex eius arboris ligno minus naues ædificantur. Alij ad hoc opus parandarũ nauium omnem materiẽ probant, id quod & Claudianus poëta quadam ſua comparatione oſtendit, cuius uerſus quoniam lepidi ſunt, adſcribere placuit. Sic qui uecturus lõginqua per æquora merces, Molitur tellure ratem, uitamq; procellis Obiectare parat, fagos metitur & alnos, Et uariũ rudibus ſyluis accõmodat uſum. Quæ lõga eſt, tumidis prębebit cornua uelis: Quę fortis clauo potior, quę lẽta fauebit Remigio, ſtagni patiens aptanda carinæ. Hæc quidẽ ille cecinit. Sed autores eam uideo omnino probare materiem, quæ nec fiſsilis ſit, nec fragilis, nec putredini obnoxia, tum eam etiã quæ minus ſidat. Verumenimuero certo & ſtato anni tempore plerique omnes cæden

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

dam materiẽ autumant, quorum omnium rationes hic tibi complecti ſi uoluiſſem, iuſtum uolumẽ confeciſſem: quædam tantũ afferam, quæ mihi potiora uiſa ſunt. Heron gręcus ſcriptor diligens, ut qui ex utriuſq; linguæ autoribus libros xx. de re Ruſtica ſcripſit, & quẽ eſt imitatus, ut puto, Conſtantinus ille Imperator, qui locupletius eandẽ rem ruſticã totidem libris, & totidẽ plerunq; uerbis, ĳſdemq; ferme ex autoribus complexus eſt, ambo lib. tertio, materiã ad ædificationẽ cædi præcipiunt, in primis menſe Decembri & Ianuario, luna ſeneſcente & ſub terra exiſtente. Lunæ eñ lumen ligna molliora facit, quæ uero tunc cæſa ſunt minus putreſcunt. Vegetius cum de nauigĳs pręcepta tradit, à ſolſtitio æſtiuali ad Calend. Ianuarias, & à xv. ad xxiii. lunam cædi præcipit. Columella uero à xx. ad xxx. lunam prodidit. Idem, ut paulò poſt oſten-

oſtendemus, C. Plinius. At Pollio Vitruuius cum de eadem re ſcribit, materies, inquit, cædenda eſt à primo autumno ad id tempus, quod erit anteq́ flare incipiat fauonius. Eius rei reddit & cauſam, quod ueluti prægnantes ſint & fœtæ arbores. Tum & ſubdit: Ergo ſi ea ratione & eo tẽpore, quod ſuprà ſcriptum eſt, cæditur materies, erit tẽpeſtiua. Quibus uerbis liquet, cur in Georg. poëta dixerit, Aut tẽpeſtiuam in ſyluis euertere pinum. Idem & M. Cato: Materies, inquit, ubi ſolſtitium fuerit ad brumam ſemper tempeſtiua eſt. Heſiodus quoq́ poëta eadem penè in ἔργοις docet, atq́ eo etiam clarius, ſi diligentius obſerues, quę eo loci à Proclo interprete ſcribuntur. Alia tamen eſſe uidetur Theophraſti præceptio, quæ tamen ſi rectè examinetur, conueniat cum Plinij & aliorũ ſententia: qui lib. xvi. rem totã hanc eſt executus, cuius quantum ad hanc

rem pertinent uerba ſubſcribam. Infinitum, inquit, refert lunaris ratio, nec niſi à XX. in XXX. cædi uolunt. Inter omnes cõuenit utiliſsimè in coitu ſterni, quem diem, alij interlunium, alij ſilentis lunæ appellant. Sic certè Tiberius Cæſar cõcremato ponte naumachiario, larices ad reſtituendum cædi ex Rhetia præfiniuit. Quidam dicunt, ut in coitu & ſub terra ſit luna, quod fieri non poteſt, niſi noctu. At ſi computant coitus in nouiſsimum diem brumæ, illa æterna ſit materies proximè cum ſupradictis ſyderibus. Quidam & canis ortum addunt, & ſic cæſas materies in forum Auguſti. Nec nouellæ autem ad materiem, nec ueteres utiliſsimæ. Circunciſas quoque ad medullam alij non inutiliter relinquũt, ut omnis humor ſtantibus defluat. Mirum apud antiquos primo Punico bello claſſe Duillij Imperatoris ab arbore exciſa LX.

die na

die nauigaſſe. Contra uerò Hierô-
nem regē ducentas uiginti naues effe-
ctas diebus quadragintaquinq;, tradit
L. Piſo. Secundo quoque Punico bel
lo Scipionis claſsis quadrageſimo die
à ſecuri nauigauit. Tempeſtiuitas etiā
in rapida celeritate pollet. Hactenus
Plinius. Sed nec illud hoc loco omiſe-
rim, quod eſt à Theophraſto prodi-
tum, uiſco illitam materiem non arde
re. Q. etiam Claudius in annalibus,
quod & Gellius repetit, turrim ligneā
ad Piræum Athenienſium portum,
quam Archelaus Mithridatis præfe-
ctus multo alumine obleuiſſet, Sylla
oppugnante minime arſiſſe. Vetus
quoque opinio fuit laricem igni non
cedere, & propè contra eum illæſam
perſiſtere. quin & aſſeres obījciendos
aduerſus ignis pericula, antiquorum
quidam iuſſere. Verum enimuero
hoc tempore uſu comprobatū eſt uri
quidem, ita tamen ut ab ſe diſcutere

& repellere illum uelle uideatur, flammam em̃ non recipit, nec carbonẽ remittit, ſed ſpatio longiore uix cõburitur, quod minima ſit ignis & aëris temperatura. Cognitum id ſumma Cæſaris admiratione apud Larignum oppidum ex arboris copia nuncupatũ, quando ignib. obuallata turris ſuperfuit citra nocumentũ. Totam hanc hiſtoriam pluribus lib. ſecundo recitat Vitruuius. Laricem utiq; Plin. in maritimis nauibus teredini obnoxiã ait exiſtimatam. Sed de huiuſmodi iam ſit modus, ad alia properemus.

Piſces quoſdã eſſe qui n aues imitant̃, & qui nauigia remorentur: deq; gemma Agada, ſeu potius Sagda: quæ item ædificiorum naues. Caput V.

SVnt etiam quædam inter piſcium auiumq; genera, quæ nauigia imitari uident̃, ſi nõ potius nos ab illis nauigãdi rationem didiciſſe uideri poſsimus, ut quę de piſce Nautilo produntur, à qua re nomen ha

men ha

men habere creditur. Huius quidem Aelianus & Oppianus hiſtoriam in ἁλιευτικῶν ingenioſe deſcribunt, & utro que prior Plin. in nono nat. hiſt. cuius uerba ea tibi ratione recitabo, quod Pliniũ ſecutus uidetur Oppianus, niſi quod ipſe poëtice illud addidit, quod ego totidem uerſibus exprimere tentaui, ne te, quod multi hodie faciunt ad oſtentationẽ, ut puto, græcis identidem allegationibus faſtidiam.

Plauſtra maris naues qui primus repperit, ille
Siue Deus, ſeu mortali de ſemine natus,
Audax orauit fluctus tranare marinos,
Nauigium ſpectans piſcis: dum robora nectit
Fecit opus ſimile, hinc & uentis uela tetendit
Funibus, aptauit retro dehinc frena carinæ.

Plinij uero uerba hæc ſunt: Inter præcipua autem miracula eſt, qui uocatur Nautilus, ab alijs Pompilus: ſupinus in ſumma æquorũ peruenit, ita ſe paulatim ſubrigens, ut emiſſa omni per fiſtulam aqua, uelut exoneratus ſentina, facilè nauiget. Poſtea duo prima

brachia retorquens, membranã inter illa miræ tenuitatis extendit, qua uelificante, in auras cæteris ſubremigans brachijs, media cauda ut gubernaculo ſe regit: ita uadit alto liburnicarum gaudens imagine. Si quid pauoris interueniat, hauſta ſe mergens aqua. Et quidem ſic Plinius. Nec multo ab his diuerſa in ſeptimo Athenæus. Extat & grecum epigramma Callimachi de hoc eodem Nautilo deæ Veneri oblato, quæ in Zephyrio colebat̃, in quo & ipſius piſcis hiſtoria perſcribit̃. Sed aliqui hoc quod ex Plinio de Nautilo recitauimus, diuerſum exiſtimant ab eo quod Ariſtoteles in nono de animalium hiſtoria tradit: uidelicet quia Plinius Nautilum, Pompilum ait ab aliquibus uocari, cum & ipſe Plinius, ut Ariſtoteles & Ælianus, in polyporum genere Nautilum reponat, niſi quod hoc amplius addit, ab alijs Pompilus uocitatur. Neque enim hoc lo-

co de

co de Pompilo intelligit, de quo in thynnorum hiſtoria agit, & de quo Ælianus & Oppianus multa, & plura ex uarijs ſcriptoribus Athenæus, qui & ſacer piſcis uocatus eſt.

Sedenim iam ad nauigeram aliam ſimilitudinem, penecꝙ eandem tranſeamus, quam in Propontide à ſe uiſam prodidit Mutianus. Concham eſſe ait Achatæ, ſeu ut caſtigat Hermolaus, Acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora roſtrata: in hanc condi Nauplium animal ſepiæ ſimile, ludendi ſocietate ſola. duobus hcc fieri generibus: tranquillo enim uectorem demiſsis palmulis ferre ut remis. Si uero flatus inuitent, eaſdem in uſu gubernaculi porrigi, pandíque concharum ſinus aura. Huius uoluptatem eſſe ut ferat, illius ut regat: ſimulcꝙ eandem deſcendereincluſo ſinu, fluctu hauſto, territam uiſu fortè tiiſti; id eñ conſtat rumore nauig in-

tium. Et hæc quidem de Nautilo & Nauplio legimus. Nautilum quidē, hirundines, aliasq́; nonnullas aues in maris tranſitu imitari didicimus. Neritas quoq; quas uocant, in concharū genere nauigare ſcribit Plinius, teſtarum quidem alteram uento pandere, ipſam uero in altera reſidere. Narratur & de draconibus Aſachæorū Æthiopum, qui maximi ſunt in maritimis eorum, quaternos quinósue inter ſe cratium modo implexos, erectis capitibus uelificantes, ad meliora pabula Arabię uehi per medios fluctus. At nō etiā illud eſt miraculi ſimile, quod de echeneide tradit̃, piſciculo illo quidem, qui ingentes tamen naues in medio mari ſiſtere ac remorari dicit̃: unde & illi nomen latinè remora, ut græcè, παρὰ τὸ ἔχειν τὴν ναῦν, à retinenda ſcilicet naue. Audi quæſo de eo ita Pliniū lib. xxxij. elegantiſs. differentē. Quid, inquit, uiolentius mari, uētisúe, & tur
binibus

binibus ac procellis: quo maiore hominum ingenio in ulla ſui parte adiuta eſt, quàm uelis remisq́; addatur his & reciproci æſtus inenarrabilis uis, uerſumq́; totum mare in flumen: tamen omnia hæc pariterq́; eôdem impellentia, unus ac paruulus admodũ piſciculus Echeneis appellatus in ſe tenet. Ruant uenti licet, & ſæuiant procellæ, imperat furori, uirésque tantas cõpeſcit, & cogit ſtare nauigia, quod nõ uincula ulla, nõ anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrenat impetus, & domat mundi rabiem nullo ſuo labore, non retinendo, aut alio modo quàm adhærendo. Hæc tantilla ſatis eſt contra tot impetus, ut uetet ire nauigia. Sed armatę claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur, uelut è muris. heu uanitas humana, cum roſtra illa ære ferróque ad ictus armata, ſemipedalis inhibere poſsit ac tenere deuincta pi-

ſciculus. Fertur Actiaco marte tenuiſſe prætoriã nauim Antonij properantis circuire & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam: ideóque Cæſariana claſsis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & noſtra memoria Caij principis ab Aſtura Antium remigantis, (ut res eſt, etiam auſpicalis piſciculus, ſiquidem nouiſsimè tum in urbem reuerſus ille Imperator, ſuis telis confoſſus eſt) nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta, cum è tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, & exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, oſtenderuntq; Caio, indignanti hoc fuiſſe quod ſe reuocaret, quadringentorúmque remigum obſequio contra ſe intercederet. Conſtabat etiam peculiariter miratum, quo modo adhærens tenuiſſet, nec idem polleret in nauigium receptus. qui tunc, poſteáque

que uidere eum, limaci magnæ ſimilem eſſe dicunt. Atque hæc quidem totidem uerbis Plinius, qui & libr.ix. qua forma eſſet prodidit, quod idem & Ælianus & Oppianus, Ariſtotelesq́ ſecundo de hiſtoria animalium libro meminit, & in ſexto Lucanus:

Non puppim retinens Euro tendente rudentes
In medijs Echeneis aquis.

Meminit & in Sympoſiacis Plutarchus. Mutianus quoque muricem eſſe latiorem purpura, neque aſpero neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte roſtro, ſimplice concha, utroque latere ſe colligente, quibus inhærentibus plenam uentis ſtetiſſe nauem portantem nuncios à Periandro, ut caſtrarentur nobiles pueri, concháſque quæ id præſtiterunt, apud Gnidiorũ Venerem coli. Idem & Plinius xxxij. Huius etiam conchę Caſsiodorus lib. primo uariarum, his

uerbis meminit: Meatus, inquit, nauium Echeneis morſus inter undas liquidas alligauit: aut Indici maris conchæ ſimili potentia labris ſuis nauium dorſa fixerunt, quorũ quietus tactus plus dicitur retinere, quàm exagitata poſsint elementa compellere: ſtat pigra ratis tumentibus altè uelis, & curſum nõ habet cui uentus arridet, ſine anchoris figitur, ſine rudentibus alligatur. & reliqua. Qui tamen ad hanc diem Echeneida, uel cõcham hanc uiderint, neminẽ comperi uel nautam uel piſcatorem. Nauem etiam tardius incedere quidam prodiderunt, in qua fortè teſtudinis pes dexter uehaẽ. Sed næ miraculoſum æque illud uideri poteſt, quod à Solino eſt traditum, Agadan lapillum eſſe, qui ſpiritũ habeat, nauibusq́; qui ita adhæreat, ut niſi ſuccidatur auelli nequeat. Hæc ſunt Solini uerba: Agada lapillus à Chaldæis ad nos uſq; fluit, haud facilis repertu,
niſi,

niſi,ut perhibent,ipſa ſe capeſſendam daret: nanq; ingenita ſpiritus efficacia ſupermeãtes naues à profundo petit, & carinis ita tenaciter adcorporatur, ut niſi abraſa parte ligni ſeparetur. Ea Agada apud Chaldæos propter effectus, quos ex ea ſciunt, habetur in loco principe, cæteris propter gratiã magis complacet iucundiſsimè uirens. Hæc quidem Solini uerba. Sed ſi Plinium & emendatos codices attendere malumus, Sagdam, non Agadam legemus. Sagdam, inquit Plin. in ultimo, Chaldæi adhæreſcentẽ nauibus habent, inuenitur praſini coloris. Hęc ille. Sed huiuſmodi miracula minus mihi rata, ergo notiora alia attende, et in primis quod de agreſtium ædificijs Numidárum, quæ Mapalia, Magaliáue illi uocant, ut eſt apud Salluſtiũ: Oblonga, inquit, ſunt, incuruiſquè lateribus tecta, ut quaſi carinæ nauium uideantur. Cum enim illuc Perſæ na-

uibus appuliſſent, incultaq́ꝫ foret regio, nauium illi carinis ſibi domicilia ſtruxerunt: unde & eorum uſus apud illos ita ſeruatus eſt. Meminit & Probus Valerius, in Vergilium, & Seruius, grammatici. Eſt & hodie in uernaculo quotidianoq́ꝫ ſermone, ut maiorum templorum, ſacrarúmque ædium partes nauium nomine nuncupentur. Fuit & Romæ locus Carinæ dictus, ut in nauium partibus planius oſtendemus. Fuere itẽ roſtra in curia, à nauium roſtris dicta: & Vellabrum Romæ locus, à uehendis nauibus.

Miraculoſa quædam in re nautica uideri, quæ naturalia cum ſint, à philoſophis anxiè quæruntur: tum de nauigijs ex arida uiridiq́ꝫ materia confectis.

Caput VI.

ILlud in re nauali diligenter accurateq́ꝫ iampridem à philoſophis obſeruatum eſt, tardius pigriúsque naues hyeme per flumina procedere, & grauiora defer-

ra deferre onera, per mare uero pari curſu: quam rem in aërem referunt ij qui phyſici appellantur, quod eo ſcilicet tempore fluuiorum aqua craſſeſcat, & denſior ideo fiat: qua de re & Plutarchus in cauſis naturalib. Sunt & in nauiũ ratione quædam quæ naturali quadam obſcuritate recte percipi non poſſunt, ut illud, Remum uideri inflexum in aqua. Item, nauem in alto uideri ſtare ijs qui ſunt in littore: qui autem in mari uehuntur, uideri moueri eos qui in littore conſiſtunt, cum tamẽ contrariũ id ſit. Quanam uero naturali ratione id accidat, multis quidem difficillimum uidetur, atq; idcirco philoſophorum pleriq; ſuper hoc laborarunt. Ridiculum illud à pleriſq; exiſtimatur, quod eſt à Plinio lib. xxviij. nat. hiſt. proditũ, in nauigando tẽpeſtates abigi muliere denudata, etiam ſine menſtruis: cum eis uero, grandines turbinésque auerti.

Quærit & anxiè Ariſtot. cauſam, cur nauigia interdum dum curſum agunt in quieto & tranquillo mari, repente abſorbent, in præcepsq́ trahuntur, totaq́ ita pereunt, ut ne naufragij quicq̃ fluitans uſq́ appareat: id ille pluribus in quæſtionibus abſoluit. Sed & hoc experientia cognoſcitur, ut quę ex humida materia nauigia conſtruuntur, non eundem celeritatis uſum habere, quàm quæ ex arida fiunt, id quod contra Cæſarianos milites Maſsilienſib. beneficio fuiſſe, in 1. bellorũ ciuil. Cæſar ipſe prodidit. Sanè & illud diligenter obſeruarunt rerũ naturæ ſtudioſi, uacuũ nauis corpus tantum ponderis ſuſtinere, quantum ſit aquæ pondus, qua poſsit ad iuſtũ impleri. Vnde & tot amphorarũ naues nõ antiquis modò, ſed & noſtris tẽporibus appellantur. Verum hæc tibi in pręſentia ſignificaſſe ſatis fuerit. Nunc quæ miraculoſa ſunt reliqua, his ſubſignabo.

Miracu-

Miraculoſa multa de nauigijs, necnon de diuerſis eorum generibus, deq; uitilibus, & quæ uitilia dicuntur. Cap. VII.

NAuium uel admirandas amplitudines, uel portentoſas ſpecies mihi tradere uolenti, longiore orationis filo opus foret: quamobrem, ſi pauca tantum è multis, quę cogitanti mihi ſuccurrunt, adſcripſero, hac tibi parte feciſſe ſatis uideri potero, atq; adeò in primis fabuloſa quædam recenſebo. Argo græci poëtæ fabulantur uocalem fuiſſe, idq; ex tabula Dodonæa, eius à Pallade carinæ affixa: dictam uero ab artifice Argo, teſtis eſt Apollonius: tametſi non ab Argo, ſed à Glauco fabricatam, Poſsis Magnes apud Athenæū prodidit. Dictā alij à celeritate, quæ ἀργὸς interdum græcè dicitur. Noſter M. Cicero ab Argiuis innuit denominatam, quia Argiui in ea delecti uiri uecti petebāt pellem inauratam arietis. Pherecydes ab Argo Phrixi filio di-

ctam exiſtimauit, primamq́ hanc ipſam Argon longam nauem fuiſſe. atque de Argo ſatis. Phæacum naues Homerus cecinit nullis inſtrumentis & nautis indiguiſſe: ex ſe enim & hominum mentes, & locorum ſitus cognouiſſe. Quid? nónne & idem Homerus ab Alcinoo rege Vlyſsi datam nauem ait, quæ mox in ſcopulum à Neptuno mutata ſit? Idem Ouidius & Procopius, idem & Solinus teſtati ſunt. Sed & apud Athenæum ſcribit Apollonius Rhodius uel Naucratites, cum Ocyroën puellam ab Apolline amatam Pompilus rapuiſſet, eius nauis in lapidem cõuerſa eſt, & raptor ipſe in piſcem mutatus eſt: à quarum fabularum ſimilitudine potuit cõmodè Vergilio præſtari occaſio, ut Æneę naues Berecynthiæ matris beneficio in Nymphas mutatas finxerit. quod eſt à Criticis improbè Vergilio obiectum, ut impoſsibile: cum ea in poëtis damnare

damnare non ſoleamus, quæ etſi ſupra naturæ uires, arcano tamen quodam ſenſu aliud innuunt, uel lectorē in miraculum impellunt: eóque magis ſi id antiquorum exemplo fiat, & eo præcipue Homeri. Sed quàm non damnabile ſit quod Maro finxit, poëtarum ingenioſiſsimus Naſo declarat, qui ab eo in ſua Metamorphoſi totam hanc fabulam deſumpſit, dignam ſcilicet ratus ut ſuo carmini insereret. Subit hoc loco memoriæ, miraculoſa de nauigijs cogitanti, quod eſt à Plinio proditum: Nauem à Myrmecide tam ſubtiliter fabricatam, ut ab apicula pennis abſconderetur. Sed hæc mittamus, ad eaq; quæ ab hiſtoricis produntur, accedamus. Ptolemæi Philopatoris nauem Plutarchus tantæ magnitudinis & apparatus fuiſſe ſcribit, ut ad oſtentationē potius quàm ad aliquem uſum eſſet. De eadē naui & longe plura ex Callixeno hiſtorico Rho-

dio Athenæus lib. v. dipnoſoph. com memorat, quo ſimul loco & eiuſdem regis fluuiatilem nauem, Thalamegon uocatam, celebrat, quam cum in Nilo nauigaret in delicijs habuit: longitudo eius D C. pedũ, latitudo quinq; & X L. Reliqua idem Athenæus exequitur, qui & Hieronis regis nauem eò mirabili artificio conſtructam deſcribit, ut nihil in ea deeſſet, quod ad rationẽ & proportionis & cõmenſus conueniret, atq; adeò de ea Archimedes Syracuſius, tantus eius ætatis artifex, librum ſcriptum reliquit. Nauis quidem artifex fuit Archias Corinthius, intra uero annum fabricata eſt. Materies ad eam cõficiendã ex Ætna cæſa tanta, ut L X. triremibus conſtruendis ſatis eſſe potuiſſet. Fabri C C C. præter miniſtros. Verum cum tanta eſſet moles, Archimedes eã, ut in mare facilimè deduceretur, curauit. Claui in ea ærei denarum librarum, X X.

fuerunt

fuerũt remigiȷ ordines, triplici fuit ædificiȷ contignatione. Infima pars oneri & mercibus data, ad quam multis ſcalis deſcenſus: media pars x x x. Cenationes habebat ad utrunq; latus cõſtructæ, in his lecti quaterni: item nauclericum cõclaue quinq; lectorum capax: ad hæc thalamitas, & culina, tum pauimentum ſtructum opere uermiculato omnis generis lapidum, in eo pauimento bellum Troianũ depictũ. In ſumma parte nauis gymnaſiũ, ambulationes, cum omnis generis ſtirpium & arborum hortis, tum Aphrodiſium conclaue ſtratũ Achate, aliȷsq; ex Sicilia lapillis. Parietes nauis ex cupreſſo, fores ex ebore, & odorata materia. Fuit & exedra & bibliotheca, inſuper & balineum, ut reliqua mittã, quæ potius ad ſtabile ædificiũ, quàm ad nauigiũ pertinere uiderent. Nam & in ea etiam equorum ſtabula, & militũ habitationes, & præterea turres,

octo, & militaria inſtrumenta, & machinæ Archimedis opera, tum demũ ad armamenti omne genus loca idonea, quæ exequi nimis longũ. In hanc nauim cũ Archimelus poëta XX. uerſuum epigramma condidiſſet, ab ipſo rege donatus eſt mille frumenti medimnis, quos ex Sicilia in Pinæum uſque deduci iuſsit. Extat & hodie epigramma ipſum: quod ſi emendatius nactus eſſem, his adſcripſiſſem. Sed quanquã miranda & inſolita arte Hieronis hæc nauis fuit, ipſam tamẽ cum magnificentia, tum reliquo omni apparatu Thalamegus, cuius modo me minimus, Ptolemęi Philopatoris exceſsit. Celebrantur quoque Poliorcetæ Demetrij naues duæ, quæ & machinis ac tormentis ad expugnandas urbes magnificè inſtructę fuerunt, ut Lyſimachus rex, Demetrij licet hoſtis, cum eas uidiſſet, maxima ſit admiratione affectus. Lege in ipſius Demetrij

trij uita Plutarchum. De Seſoſtris Ægyptij regis naui iam ab ipſo libri initio locuti ſumus. Id uero quod de Caij Cæſaris naue à Plinio ſcribitur, hoc loco non eſt omittendum. Abies, inquit, admirationis præcipuæ in naui, quæ ex Ægypto Caij principis iuſſu obeliſcum in Vaticano circo ſtatutũ, quatuorq́ truncos lapidis eiuſdem ad eum ſuſtinendum adduxit: qua naue nihil admirabilius uiſum in mari certum eſt. CXX. modij tunc lentis pro ſaburra ei fuere. Longitudo ſpatium obtinuit magna ex parte Oſtiẽſis portus latere læuo: ibi nanque demerſa à Claudio principe, cũ tribus molibus turrium altitudine in ea exædificatis, obiter Puteolano puluere aduectis, quæ arboris craſſitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Atq; hæc quidem Plinius, qui & alio loco de eadem naui meminit. Et Suetonius, qui de eiuſdem Caij Cali-

gulæ liburnicis ita fermè ſcribit, adeò ut uideatur imitatus eſſe Hieronis na uem. Fabricauit, inquit, & de cedris li burnicas gemmatis puppibus, uerſi coloribus uelis, magna thermarũ, & porticuum, & tricliniorũ laxitate, ma gnaq́ etiam uitium & pomiferarũ ar borum uarietate, quibus diſcumbens de die inter choros ac ſymphonias, lit tora Campaniæ peragraret. Nec na uis eius deſcriptionem omiſerim, quę à Max. Tyrio ſermone xxxi. deſcri pta eſt, regis cuiuſdam ſupra Phœni cem (neq́ enim ille nomen apponit) qui ex Ægypto ſoluens, nauigaturus ad Troiam, latiſsimã nauem compa rauit, quæ amplitudine ſua ſatis eſſet ad uniuerſas ſimul uoluptates depor tandas. Eius eñ una pars aſſurgebat in regiã, in qua cõſpicui thalami lectis inſtratis, & geſtationes pulcherrimæ uiſebantur. Egreſsis aũt ad limen, po maria occurrebant longe lateq́ porre

cta, malis conſita punicis, pyris, uitib. pomiferisq; plantarijs. Aliam uero nauis partem balnea cum gymnaſio occupabant. Erat prȩterea hic popinam cernere, illic cōcubinarum luſtra, illic cœnacula. Nullas prætereà deeſſe luxurioſæ urbis turpiſsimas officinas. Sed & eadem ipſa nauis iucundis coloribus undiq; depicta, gratiſsimum aſpectum præferebat, aurum atq; argentum permultū oſtendebat. Subdit mox idem: Cum portum nauis illa tam uaſta egrederetur, inſulæ fluitantis ſpeciem præ ſe tuliſſe, & nidore ac odoramentis, tum ſimul tibiarum fiſtularumq; ſymphonia ac celeumatis concentu omnia compleſſe. Et paulò poſt urbem uocauit. His & ea ſubiungã, quȩ de Traiani naue ſcriptū legi. Hæc paucis ante annis, quibus hȩc ego prodebam, reperta fuit atq; eruta ex lacu Nemorēſi in Latio, quo loco annos plus MCCC. demerſa iacue-

rat, ut coniectari potuimus. Qui uerò ædificandarũ huiuſmodi nauium peritiam habent, ſe eam ita conſtructam compactãq; animaduertiſſe prædicabant, pini uidelicet materiã & cupreſſi in ea egregiè uetuſtatem uiciſſe, idq; extrinſecus pice atra & tela lino agglutinata, ſuperq; id chartã, uel lamellas potius plumbeas clauis quibuſdã æneis cõfixas cõperiſſe. Eſt enim uſu cõprobatũ æs multo q̃ ferrũ ad uetuſtatẽ magis durare, quod & Vitruuius & Vegetius affirmãt. Hanc Traiani nauem Græci ſcriptores triremis longitudine fuiſſe prodiderunt, latitudine uero holcadis, quod & ex eruta cognitum eſt. Cleopatrę luxurioſam admodum claſſem, potius quàm rectè inſtructã, rudentibusq; & uelis ſericeis, hoc loco non plus quàm cæteri autores recẽſebo. Locupletiſsimi enim ſcriptores, ut alios mittam, Plutarchus, Dion, & Appianus eam deſcribunt.

Vitiles quoque naues fieri ex corio circunſutas, Plinius autor eſt: ita enim ſcribit in iiij. Timæus, inquit, hiſtoricus à Britannia introrſus ſex dierũ nauigatione abeſſe dicit inſulam Metterin, in qua candidum plumbum proueniat: ad eam Britannos uitilibus nauigijs corio circũſutis nauigare. Idem in ſeptimo: Etiam nunc in oceano Britannico uitiles corio circunſutæ fiunt, in Nilo ex papyro & ſcirpo, & arundine. Hæc ille. Feſtus quoq; Auienus in iambico ad Probum:

Sed rei, inquit, ad miraculum
Nauigia iunctis ſemper aptant pellibus,
Corioq; uaſtum ſemper percurrunt fretum.

Arrianus etiã in Alexandro de iſtiuſmodi nauibus meminit, ut alios mittam. Græcè uero ex corio naues βυρσοπαγεῖς uocantur, quales & nos nonnullas uidimus à Gallis cõfectas, dum in Italia cum Venetis bellum gererent. Vitilia autem appellantur, quæcunq; ita lenta ſunt, ut commodè in uolucrũ

flecti poſsint, à uinciendo, ut quidam arbitrantur, appellata: unde & naues ipſæ uitiles ſic dictæ, & uitiles uaginę. Eaſdem & plicatiles idem Plinius dicere uidetur, cum de Æthiopiæ nauibus agit. Nanq; eas, inquit, plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataractas uentum eſt. Plicatiles etiã apud Strabonem uertit Tiphernas Gregorius, quæ διάλυτα gręcè πλοῖα ille ſcripſerat. Sutiles etiam naues ab antiquis factitatas, cum Homerus & Vergilius canunt, tum Plinius lib. xxiiij. lino conſutas, non ſparto teſtatur. Quo loco dubitat, cum Homerus ait, καὶ σπάρτα λέλυνται: hoc eſt, ut ipſe interpretat̃, & nauiũ ſparta diſſoluta, an de geniſta intelligendum ſit, de qua lineã piſcatoriam apud Grecos fieri alio quodam loco oſtendit. Super hac re tamẽ eſt Gellij ex Varrone diſputatio: eo enim tempore ſparti uſum non fuiſſe, præter hos, & Plinius nõ ſemel declarauit.

rauit.. Atq; ideo σπάρτα, id eſt, ſata interpretantur. Ex cannabe nanque & lino quæ ſeruntur, Græci ſuas naues conſuere ſoliti fuerãt. Vnde Verrius homo eruditiſsimus appellari exiſtimauit hiſtrica & liburnica nauigia ſerilla, propterea quod lino & ſparto cõſerta eſſent. Meminit uero de ſerillibus ita in nuptijs Pacuuius: Nec ulla ſubtus cohibet & cõpagem aluei, ſed ſuta lino & ſparteis ſerillibus. Sextus tamen Pompeius funiculis interpretatur. Illud utique Homeri quod diximus, ita enarrat non indoctus Euripidis ſcholiaſtes, ut σπάρτος neutro & fœminino genere funẽ ſignificare aſſeueret, ex quo & prouerbium illud doricum, cuius à magno Baſilio fit mẽtio, καὶ λίθον ποτὶ τὰν σπάρταν ἄγοντες: dirigẽdum uidelicet lapidem ad filum. Vel, ut alij uerterũt, ad amuſſim, quod ita Chryſoſtomus in priore ad Corinth. epiſt. enũciat, πρὸς τὴν σπάρτην τὸν λίθον ἄγει. Nõ

plura attinet me hoc loco de ſcirpo ſpartoq́ afferre, cũ de funib. agã reliqua dicemus. Naues inſuper & ſcaphas teſtaceas factas in Ægypto, teſtis eſt Strabo, hoc eſt, ὀςράκινα πορθμεῖα. Matteas quoque, hoc eſt, iunceas & ſparteas, & ex papyro legimus. Quin & ex libro papyri uela & tegetes factas noſter prodidit Plinius, & Annęus canit Lucanus, ut pòſt oſtendemus. Theophraſtus de hiſt. plantarũ lib. iiij. Papyrus, inquit, ad plurima utilis: ex eo eñ nauigia faciũt, & è libro uela tegetesq́ texunt: funes inſuper ac ſtragula, & ueſtes, atq; alia. quæ eadẽ uerba repetit Plinius lib. xiij. qui & ait Antigonũ regẽ eo in naualibus uſum rebus, nondum in Syria ſparto cõmunicato. Nunc demũ hac noſtra etiam tempeſtate compertum eſt à Luſitanis & Hiſpanis nautis, qui diuerſas ac incognitas orbis partes nauigando luſtrarunt, populos eſſe Indię, qui nauibus

bus nullo ferramento compactis, ſed palmarũ folijs conſutis utantur, quorum uela rotũda ſint, & hæc etiam ex palmarum uimine contexta, quod genus nauiũ nunc iuncas appellant. Verum & apud antiquos ex uimine factas naues copertũ habemus, quales à ſe factas prodit C. Cæſar in commentarijs, cum apud Iberdam fluuijs intercluderetur, quarum uſum bello Britannico ipſe perceperat. Idem & ſcribit poëta Lucanus in iiij. ſuæ Pharſaliæ, cuius uerſus apponam.

Primum (inquit) cana ſalix madefacto uimine, paruam
Texitur in puppim, cæſoq; induta iuuenco,
Vectoris patiens tumidum ſuperenatat amnem.
Sic Venetus ſtagnante Pado, fuſoq; Britannus
Nauigat oceano. ſic cum tenet omnia Nilus
Conſeritur bibula Memphitis cymba papyro.

Sed quoniã miraculoſa cõſcribimus, addendum & hoc loco quod de arundinibus agens ſcribit Plinius, deq; earum panniculis. Aut enim, inquit, pro pluma ſtrata cauponarum replet, aut

ubi limoſiore callo induruit, ſicut in Belgis contuſa & interiecta nauiũ cõ-miſſuris ferruminat, textus glutino te nacior, rimiſq; explendis fidelior pice. Hæc Plinius. Herodotus quoque in hunc propè modum: Babyloniorum, inquit, nauigia quæ per flumen commeant, orbiculata ſunt omnia, atq; co riacea, quæ pecuarij Armenij, qui ſupra Aſſyrios incolunt, ex cæſis ſalicibus faciũt inſtruuntq; pellibus, nudo illarum extrinſecus poſito in modum ſoli ſeu pauimenti: neq; puppe diſcreta, neq; prora acuminata, ſed in ſpeciẽ clypei magis orbiculata. Tale nauigiũ ſtipula refertũ fluuio deferendum per mittunt cum alijs rebus, tum uero do lijs è palmularũ uino onuſtum, & cætera quæ in primo, hoc eſt, in Clio autor ipſe exequitur. Quo loco cum alia malè, ut mihi quidẽ uidetur, tum illud Valla interpretat̃, dolijs è palmularũ uino: ita enim græcè Herodotus, μάλι-

σα

σα δὲ βίκους φοινικίους κατάγουσι οἴνου πλέους: hoc eſt, præcipuè uero bicos palmaceos uino plenos. Sunt autem bici inter uaſorum genera, ut planè in uaſis retulimus. Erant igitur bici, quæ Valla eſt dolia interpretatus, uaſa ex palma cõfecta, non uinum ex palma, niſi fortaſſis ipſe aliam lectionẽ habuerit. Nam non me præterit & uinum ex palmis confici ſolere, cum in India, tum alijs præterea regionibus, ipſo uel Plinio non ſemel referente. Rotundas etiam naues Alexandrum Macedonem habuiſſe ab Arriano proditum eſt in vi. hiſt. quas quidem naues minus quàm longas paſſas eſſe diſcrimen ait, ea Hydaſpis fluminis parte qua cum Aceſine coniungitur: propterea quod eo loco maximi fiant aquarum uortices, ex multarum aquarum concurrentium colliſione. Sed nos noſtrũ ſequamur de nauium miraculis inſtitutum. Scribit Ethicus Hiſter ſcaphas uimine cõ-

textas undiq; bitumine perlitas. Celebrat & portentoſa nauigia Strabo pactonas in Ægypto uiminibus conſutas, de quibus ſuo loco agemus. Sed enim quod ex uiminib. ſalignis, alijsq; eiuſcemodi nauigia cõtexantur, etiam prouerbio inde ducto patere poteſt, quod eſt, ἐπὶ ῥιπὸς διαπλεῦσαι: hoc eſt, in uimine nauigare, id eſt, in naue uiminibus contexta. Meminit Ariſtophanes & Lucianus, & Suidas. Eſt autẽ rhips uirgulti genus flexibile, uel ſalignum uimen, ad cõſuenda contexendaq; aptum nauigia. Vnde nos adoleſcentes in monoſyllabis ita luſimus:

Et qui nauigiũ connectit flexibilis rhips.

Naues etiam Indicas autores pleriq; tradunt ex arundinũ internodijs, quę nõnunquam hominum XII. capaces perhibentur, quarum ad quatuor millia Semiramin reginã habuiſſe in expeditione cõtra Indos, proditũ eſt. Quæ uero tradãtur hoc tempore

Indo

Indorũ nauigia, cum magnitudine pe nè incredibili, earũue ſtructura, tum de glutine ad ea picãda cõfecto miracu loſa, legito eos qui nõ multo antea or bis itineraria cõſcripſerũt. Illud quoq; à Strab. tradit̃ de nauiculis, quas ille ca laminas uocat ſchedias, hoc eſt, rates, quo loco de aſphalto agit. Idem & Diodor. lib. ſuæ bibliotheces undeui geſimo: Calamorũ hic, inquit, faſcib. homines per aſphalti lacum nauigare ad effodiendum bitumen, idq; nõ ſine diſcrimine fieri. Vnde, inquit, duo ex uectoribus nauigant alligatis faſcibus remis, & eorum tertius arcu & ſagit tis armatus ad hoſtes propulſandos intendit: itaq; ſecuribus effoſſo bitumi ne, complent arũdineos faſces. Hanc rem pluribus ille enarrat. Ad hæc & naues ex teſtudinum conchis fieri ſo litas legimus, ab ijs in primis populis, qui, quod teſtudinibus ueſcãtur, Che lonophagi uocati ſunt, quarum nauiũ

etiã Plinius noſter in nono meminit, qui & Germaniæ prædones ait naues ex ſingulis arboribus conſtruxiſſe, triginta interdum hominũ capaces. Scribit et Liuius Gallos ex ſingulis arboribus cauaſſe. Deinde, inquit, & ipſi milites ſimul copia materiæ, ſimul facilitate operis inducti, alueos informes, nihil, dummodo innare aquæ, & capere onera poſſent, curantes raptim faciebant. Vocantur quidem huiuſmodi nauigia monoxyla, de quibus agemus. Relatũ eſt à Plinio in Thylo maris rubri inſula, ab Alexandri comitibus naues tali materia factas, quę CC. annis & amplius perſeuerarent: & ſi mergerẽtur, incorruptas manere. Idẽ ſcribit & Theophraſtus, qui et hoc ait, eaſdem naues extra aquam diuturnas quidem eſſe, ſed nõ tantundem. Suionum, qui Germaniæ populi ſunt, naues hoc modo deſcribit Cor. Tacitus: Formá, inquit, nauiũ eo differt, quod

utrinq;

utrinq; prora paratã ſemper appulſui frontẽ agit, nec uelis miniſtrãtur, nec remos in ordinẽ lateribus adiungunt, ſolutum, ut in quibuſdam fluminum, & mutabile, ut res poſcit, hinc uel illinc remigium. Hæc Tacitus. Fuerũt & naues quædam turritæ, quæ machinationibus quibuſdam in maritimas urbes arcesq; armatos milites inferre ſolebant. His autẽ in naualibus prælijs uſi ſunt antiqui, quas deſcribit Heron in libro de machinis bellicis, & Athenæus antiquiſsimus earum machinarum ſcriptor, in libro quem ad M. Marcellum dedit, earumq; nauiũ unà cum deſcriptione ſchematiſmum effingunt. Sunt & apud Vegetiũ Renatum, ſed non tales, & ab illis ualde diſsimiles. De turritis huiuſmodi nauibus extat & apud hiſtoricos nõ modo mentio, ſed & apud poëtas. Cæſar in iij. bellorum ciuilium, naues, ait, in quibus ad librã fecerat turres. Plinius

lib.xxxij. cum de echeneide agit. Sed armatæ, inquit, claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula. Vergilius de Actiaca pugna: Credas innare reuulſas Cycladas, aut montes cōcurrere montibus altos, Tanta mole uiri turritis puppibus inſtant. Dion hiſtoricus eadem de re: Hi quidē inquit, turres & armamēta in mare proiecerunt. Appianus Alexandreus de bello ciuili: Et turres, inquit, in nauib. habebant, & ad prorā & ad puppim. Certe & Pollux quoq; in deſcriptione rerum nauticarum, & turres & turriculas commemorat, ut ſuo loco oſtendemus. atque de his hactenus. Nunc ad ſacra nauigia accedemus.

De nauigijs ſacris, déque Saturni, & cœleſti nonnihil, quodq; in ſepulchris etiam inſcalptę naues, & quod crux Chriſti in re nautica ſit. Caput VIII.

SEd nec illud tibi prætereundum, quod & in ſacris nauiū uſus apud antiquos fuit, uarieq;

uarieq́ꝫ & ad ſuperſtitionem uſqꝫ, affe
ramus in primisq́ꝫ quod de naui Ægy
ptia legimus, quam βάριν illi & ἐπίβαθρον
nuncupant, licet in Diodoro perperã
nomina hæc legantur. Fuit autẽ baris
nauigij genus, quod Iſidi ſacerdotes
quotannis dicabant. Nam cum mare
uerna temperie tranquillũ eſſet, Cha-
ron (ſic enim nauis portitorẽ uocant)
per paludem Acheruſiam tranſuehe-
bat, obolum, quem danacen Greci uo
cant, à uectoribus accipiens, unde eſt
à Vergilio & Apuleio alijsq́ꝫ imitatio
ſumpta: quam rem in ſepulchralibus
diligentius tractauimus. Herodotus
quoqꝫ autor eſt bares ab Ægyptijs na
ues appellatas, quæ ex ſpino & iunco
ſint circũſutæ, quas & deſcribit. Iſidis
etiã nauẽ Lactãtius Firmianus in pri-
mo ſic celebrat: Certus, inquit, dies ha
betur in faſtis, quo Iſidis nauigiũ cele-
bratur: is uero dies in menſe Martio
cõmemoratur, ut ex uetuſta menſium

ratione collegimus, in eo quem de an-
nis & menſibus libro compoſuimus.
Huius nauis Lucianus in dialogo cui
eſt titulus πλοῖον ἢ εὐχαὶ, meminit. At ſi-
mul ipſa, inquit, puppis paulatim aſ-
ſurgit inflexa, aureo cheniſco impoſi-
to, è regione uero proportione quadã
prora in longum producta eminet, ha
bens hinc inde ſignum deæ Iſidis na-
uis cognomẽtum. Eiuſdem meminit
Apuleius in hunc propè modum, in-
nuens & ipſe hunc menſis Martij diẽ,
quem modo diximus, quo nauigabi-
le ſedatis tempeſtatibus fit mare, qua
de re mox planius. Apul. ergo: Diem,
ait, qui dies ex iſta nocte naſcetur, ęter-
na mihi nuncupauit religio, quo ſeda-
tis hybernis tempeſtatibus, & lenitis
maris procelloſis fluctibus, nauigabi-
li iam pelago rudem dedicantes cari-
nam, primitias commeatus libant mei
ſacerdotes. Idem ibidẽ, inquit, ſimula-
chris rite diſpoſitis, nauem faberrimè

factam,

factam, picturis miris Ægyptioru͂ circunſeptus uariegatam, ſummus ſacerdos teda lucida, & ouo & ſulphure ſolenniſsimas preces de caſto præfatus ore, quàm puriſsimè purficata͂ deæ nu͂cupauit dedicauitq́;, & cætera. Meminit & huius Iſidis nauis Placiades Fulge͂tius in mythologico his uerbis: Europam Iupiter in tauro rapuiſſe fertur, hoc eſt, in naue tauri picturam habente, & Iſidem in uacca ſimiliter nauim huiuſmodi picturę: deniq; ut hoc certius eſſe cognoſcas, nauigiu͂ Iſidis Ægyptus colit. Solis præterea imaginem, ut Porphyrius ſcribit, theologi Ægyptioru͂ in naui collocabant, quæ crocodilo ferebatur, id ſcilicet ſignificantes, ut per nauim motum in humido, per crocodilum potabilem aqua͂, in qua ſolem ferri contendunt, intelligerent. Sed hæc mittamus. Athenienſes & ipſi naue͂ ſacra͂ habebant, quam Theſei fuiſſe credebãt, & quotannis

in Delon inſulam mittere ſolebãt, atq; ideo Deliam uocabant: eam Suidas aliiq; theorida appellãt. quæ quo tempore Delum mittebatur, nullus interea capitali ſupplicio afficiebat; donec ea rediiſſet: qua cauſa factũ eſt, ut diutius in carcere Socrates ſit detentus, ut Plato in Phædone & Suidas tradunt. Hanc eandem nauem celebrat Pauſanias, nullamq; illi ſimilem ſcribit fuiſſe. Laudat & quam in Panathenæorũ pompã iidem Athenienſes habebant ſeruatã in Areopago. Vlpianus Demoſthenis enarrator duas Athenienſium ſacras naues ait fuiſſe, Salaminiã uidelicet & Deliam uocatam, & Paralon, quæ ad ea tantum quæ ad religionem pertinebant ferenda mittebatur, de qua ſuo loco agemus. Hac eadem, quam Salaminiam diximus, uſi ſunt Athenienſes ad eos uehendos qui in iudicium citabantur. Hanc ad Alcibiaden agendum miſſam prodidit Thucydides.

cydides. Hinc & prouerbium factum, Salaminia nauis, in eos qui ſumma celeritate aliquid conficiūt. Meminit triremis Salaminiæ Plutarchus in Pericle, ut eius in qua ultimum eſſet præſidium, idq; etiam Critolai aſtruit autoritate. Scribit idem Vlpianus alias tres naues ab ijſdem Atheniēſibus factas, Antigonida, Ptolemaida, & Ammoniada. Plutarchus uero quam Theſei nauē antè diximus, ait uſq; ad Demetrij Phalerei tempora ab Athenienſibus conſeruatam, eiq; ſeneſcenti uetera ſubinde ligna ablata, & robuſta & ualida adiecta fuiſſe. Narrat & Triptolemi nauis à Philochoro. Longa, inquit, naui Triptolemum ad urbem accedentem frumenta diſtribuiſſe, & ob id ſuſpicionem dediſſe quod nauis eſſet eius ſerpens pennatus, unde eſt poëtarum figmentum. Fuit & theoris ſacra Lemniorū, qua Lemnus ipſa quotannis expiabatur ob ſceleratū fa-

cinus in uiros cōmiſſum à mulieribus, & in nonum diem ignis qui in ea erat extinguebãt, delatus ex inſula Delo: & ſi priuſquam inſula expiata eſſet acceſsiſſet, nulli inſulæ regioni appellebat, ſed ſuſpendebatur, donec fas eſſet adnauigare, quo tempore terreſtres deos & arcanos inuocabant, ignemq́ qui in naui fuerat cuſtodiebant. Cum autem nauis acceſsiſſet, ignem diſtribuebant, omniaq́ ſua in melius mutabant, reliquaq́ peragebãt, quæ Philoſtratus in heroicis exequitur. Suidas tamen, ut antè dixi, Deliam nauē hoc nomine θεωρὶς nuncupare uidetur. Romani præterea uſqueadeo Saturni nauim, qua ad Italiam delatus eſt, coluere, ut ea nummos ſignarent. Hinc Lactantius, Saturnum, inquit, errantem atq; inopem Ianus excepit, cuius rei argumenta ſunt nummi ueteres, in quibus eſt cum duplici fronte Ianus, & in altera parte nauis, ſicut poëta Ouidius canit:

canit: At bona poſteritas puppim formauit in ęre, Hoſpitis aduentum teſtificata dei. Idem & Plutarchus, & Plinius, & Probus in Perſium. Et Macrobius in primo Sat. his uerbis: Hic igitur Ianus cum Saturnum claſſe peruectum excepiſset hoſpitio, & ab eo edoctus peritiã ruris, ferum illum & rudem, ante fruges cognitas, uictũ in melius redegiſſet, regni eum ſocietate munerauit. Cum primus quoque æra ſignaret, ſeruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniã ille naui fuerat aduectus, ex una quidem parte ſui capitis effigies, ex altera uero nauis exprimeret, quo Saturni memoriã etiam in poſteros propagaret. Æs ita fuiſſe ſignatũ, hodieꝗ intelligit̃, in aleę luſum, cum pueri denarios in ſublime iactantes, capita aut nauim, luſu teſte uetuſtatis, exclamãt. Et hæc quidẽ Macrobius, aliiꝗ. Extant uetuſta huiuſcemodi nomiſmata pleraque rudibus im-

preſſa imaginibus. Iidem Romani, autore Sexto Pomp. & Plinio, trientes ac quadrãtes rate ſignare ſoliti fuerũt, unde & ratici nominati ſunt: aſſes uero naue. Nec hoc præterierim, ſepulchra etiam nonnunquam nauibus inſcalpta fuiſſe, ut eſt apud Philoſtratũ in hiſt. Tyanei Apollonij. Cum enim Erythræos quoſdam Ciſsiam Mediæ regionem habitare tradat, ſubiungit, ſepulchra etiã Græcis literis inſcripta, & nauibus inſcalpta fuiſſe, ut quiſque eam artem exercuiſſet. At uero quod in ſepulchris quam quiſq; artẽ in manus haberet, effingeretur, ne in re nota laborem, ſit ſatis Vergiliũ attuliſſe, qui de ſepulchro Miſeni ita canit in vi.

At pius Aëneas ingenti mole ſepulchrum Impoſuit, ſuaq; arma uiro, remumq; tubamq; Monte ſub aërio. &c. ne tibi grãmaticos, tótue nunc marmora ſepulchrorũ noſtratium & peregrinorum commemorem: ſed & ipſe

ipſe in ſepulchralibus aliàs plura. At uero nec cœlũ ipſum nauigĳs uacat: quippe opinio eſt, Argo in cœleſte ſydus conuerſam, unde & Flaccus cecinit: Et ituram in ſydera puppim. quam & loquacem, ut diximus, & fatidicam poëtæ uocant. Huius quidem nauis effigies nõ integra inter aſtra cernitur: à puppi enim uſq; ad malum diuiſa eſt, hominib. uidelicet ſignificans, ne fractis nauibus nauigantes penitus deſperent, deinceps etiam ſperãdum. Lucere uero XXIII. ſtellarum ſplendore Higinius putat, alĳ XXVI. Sed de hac cœleſti naue Aratus & expoſitores, aſtrologiq́; ſcriptores plura: nos ideo ſatis ſuperq́;, id tantũ tibi afferentes, quod in libro de Iſide & Oſiri Plutarchus ſcribit, nauim hanc cœleſtem ab Ægyptĳs, non Iaſonis, ſed Oſiridis uocatã. Eſt & apud T. Liuium inter prodigia ſecundi belli Punici, nauium ſpeciem de cœlo affulſiſſe. Nec id te la

teat uelim, morem Romanis fuiſſe ſacrum expiandi ac purgandi claſſem, cum quid aduerſi uel prȩlio, uel tempeſtate claſsi accidiſſet, aut immineret, id quod Appianus Alexandrinus libro bel. ciuil. v. hôc fermè modo declarat: In littore, inquit, maris altaria poſita marinis undis alluuntur, omniſq́ circunſtat multitudo de nauibus linguis fauens: tum ſacerdotes in mari ſtantes ſacra faciunt, terq́ per claſſem ſcaphis circunuecti ſacra piamina ferunt, ducibus unà annauigantibus, ipſaq́ piamina attollētibus, ut ab exercitu totaq́ claſſe infelicia cuncta auectãtur depellanturq́. Diuidētes deinde ea, partem in mare porriciunt, partē altarib. impoſitã flammis adolent, ac protinus multitudo omnis ea benedicit, & bene precatur. Sic Romani claſſem expiare & purgare ſoliti. Hæc fermè ille. Quam religionem & poëta ſecutus Maro.

Sed age, nũquid fas minus fuerit homini

mini Chriſtiano de re nautica agẽti illud adſcribere, quod à uiro ſanctiſsimo Ambroſio eſt traditũ: in re uidelicet nautica crucis ſignũ inueniri, quo à labe primorũ parentũ omne genus humanum expiatũ eſt. Ambroſij hæc ſunt uerba ex oratione de cruce ſecunda. Grãde ergo, inquit, crucis eſt ſacramentum, & ſi intelligamus, per hoc ſignum etiã mundus ipſe ſaluatur: nam cum à nautis ſcinditur mare, prius ab ipſis arbor erigitur, uelum diſtendit, ut cruce domini facta, aquarum fluenta rumpantur, & hoc dominico ſecuri ſigno portũ ſalutis petunt, periculum mortis euadũt: figura enim ſacramenti quædam eſt, uelum ſuſpenſum in arbore. Hęc quidem diuus Ambroſius. Eadem penè à Septimio Tertulliano in libro aduerſus Marcionem ſcribuntur: Nam, inquit, & in antenna, quæ crucis pars eſt, extremitates cornua uocantur, unicornis autem medius ſti

pitis palus &c. quæ ille ait. Nos iam ad nauium tutelas & picturas accedamus, miſſam hoc loco facientes penè nunc fluctibus obrutã Petri cymbã.

Nauium tutelæ deis attributæ, quęue nauigationi ſydera ſecunda, quæue aduerſa, deq; pictura & rubrica nauium, & de augurijs. Caput IX.

NAuigationis & nauium tutelam ſuis numinibus gẽtes attribuebãt, unde illud Poëtæ: Et aurato fulgebat Apolline pupis. Et illud Naſonis: Eſt mihi, ſitq; precor flauę tutela Mineruæ Nauis, & à picta caſside nomẽ habet. Itẽ Perſius: Et unà Ingentes de puppe dei. Et alius: Tritonia nauis. quod eius Pallas eſſet pręſes. Alij Neptuno, alij Nereo, alij Palęmoni nymphiſq; attribuerunt. Nota nauis illa Alexandrina in Actis apoſt. cui erat inſigne Caſtorũ. Sed illud obſeruãdum, quod felix Caſtorum nauigationi ſydus antiqui exiſtima-

ſtimauere, quos πολυδευκία Græci uocant, & ἀνάκους & ἀνάκας, & cum afflatu ἀνάχας, quod tempeſtates è ſublimi pro pellant, παρὰ τὸ ἄνω καὶ ἥκας, ἢ ἔχω. Vel ut Suidas ait & grāmatici, παρὰ τὸ ἀγάσω ἀγακοὶ, uti eſt à φυλάσσω φυλακοί. Alij alias horū nominū interpretationes afferūt, quas aliàs commodius retulimus, & in Numa Plutarchus recenſet. Ab his utiq; celebritas illa quæ τὰ ἀνάκεια dicebatur, quaſi depulſoria dicas. Scribit Annæus Seneca in natural. quæſt. libro primo de Caſtore & Polluce: Argumentum, inquit, tempeſtatis nautæ putāt, cum multæ tranſuolant ſtellę: quod ſi ſignum uentorum eſt, ibi uenti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunam & terram eſt. In magna tempeſtate apparent quaſi ſtellę uelo inſidentes, adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant Pollucis & Caſtoris numine. Cauſa autem melioris ſpei eſt, quod iam apparet frangi tempeſtatem & deſinere

uentos. Hęc quidē Seneca. At Plinius ij. nat. hiſt. libro: Vidi, inquit, in nocturnis militum uigilijs inhærere pilis pro uallo fulgurum effigies, eæ & antennis nauigantium alijsq́ nauiū partibus, ceu uocali quodam ſono, inſiſtunt, ut uolucres ſedē ex ſede mutantes. Graues cum ſolitarię uenere, mergentesq́ nauigia: & ſi in carinę ima deciderint, exurentes. Geminæ autem ſalutares, & proſperi curſus prænuncię: quarum aduētu fugari diram illam ac minacē appellatamq́ Helenam ferūt: & ob id Polluci & Caſtori id numen aſsignāt, eosq́ in mari deos inuocant. Hęc Plinius. Xenophanes Colophonius huiuſmodi ſplēdores naturales, ut etiam Seneca exiſtimauit, non ſtellas, ſed uideri ait, eſſe autem paruulas nubes, quæ neſcio quo modo ſplendeſcant. Metrodorus uero & ipſe ſplendorem eſſe dixit ſpectantium oculorū cum timore & percuſsione quadam.

Sed

Sedenim & hoc tempore hoc luminis uel ſplendoris nautis etiam apparere tempeſtatis deprenſis audiuimus inter procellas, quo cõſpecto incipiunt nautę bene ſperare, idq; uel diuo Nicolao, uel diuæ Hermię, uel alij cœlitum adſcribere conſueuere, diuinum id rati auxiliantis numinis pręſagium. Sed utcunq; hoc, Fulgentius tamen quod de Caſtorum ſydere diximus, ſecus ac alij exiſtimare uidetur: nam eos periculum creare ait, non eruere. Artemidorus quoq; libro ij. Onirocriticôn: In ſomnijs, inquit, Dioſcuros (ſic em̃ Caſtores Græci uocãt) nauigantibus hyemes ac tẽpeſtates ſignificare, quæ citò tamen in melius mutentur: nam σωτῆρες, hoc eſt, ſeruatores dei ſunt. Scribit & Porphyrion in Horatij carmine. Conſtat autem, inquit, hodie inter nautas Caſtoris & Pollucis ſtellas plerunq; nauibus infeſtas eſſe. At uero illam quam Plinius diram & minacem

Helenam uocat, Statius Papinius illo carmine innuit, cum canit in Thebaide: Cum iam damnata ſororis Igne therapnæi fugerunt carbaſa fratres. Quo loco Lactantius grammaticus Helenam Vraniam uocari ait: cui quidem tanta uis ineſt incēdij, ut malum & nauis ima pertundat, ut etiam ſi æs ſit eius calore ſoluat̃. Ergo ſi hæc ſtella naui inſederit, ſciunt ſe nautæ ſine dubio perituros. Hactenus Lactantius ſeu Lutatius, ut uocatur ab aliquibus. Meminit & huius ſtellæ Solinus his uerbis agẽs de muliebri mẽſtruo. Habet, inquit, planè id ſalutare ſolum in ſe, quod auertit ſydus Helenæ perniciosiſsimum nauigantibus. Nec illud hoc loco de typhone, id eſt, uortice, ut interpretat̃ Plinius, reticuerim, qui præcipua nauigantium peſtis eſt, non antemnas modo, uerum ipſa nauigia contorquens rapida uertigine frangit, tenue illi remedium, acetũ in

adue-

aduenientem effuſum. Reliqua de typhone Plinius in ſecũdo, qui etiam typhonis nomine cometæ ſpeciem uocat uiſam Æthiopiæ & Ægypto, à regis nomine ſic nuncupatam. Sunt qui coralia typhonibus remedio eſſe prodant. Sed de typhone, hoc eſt uortice, & alia in Meteoris Ariſtoteles, & in lib. de mundo ad Alexandrũ, ſi modo is eſt legitimus Ariſtotelis liber, ut uideo pleroſque dubitare. Typhonum meminit & Gellius cap. primo xix. libri his uerbis: Qui turbines etiam crebriores, & cœlum atrum, & fumigantes globi, & figuræ quædam nubium metuendę, quas τυφῶνας uocabant, impendere imminereq́;, ac depreſſurę nauem uidebantur. Meminit & in xvij. Marcellinus. Alia ſunt & multo plura quæ de Typhone à Græcis ſcribuntur. Mythica enim phyſicis coniunxere, multaq́; de centum capitũ Gigante ab Ioue fulminato cum ſcribant, tum

& ſubiungunt inter cætera, procelloſos quoque uentos typhonas uocant, quibus nigrum agnum iugulari præcipiũt (unde etiã fortè Vergilius: Nigram hyemi pecudem.) ut is ſpiritus deſinat: & hoc in Æſchylum referũt. Quare cum de typhonib. apud Græcos tam multa legantur, miror in commentarijs in Aratum, qui Theoni adſcribuntur, cum de tempeſtatũ ſignis ageret, mendum pertinax irrepſiſſe, cum de typhonib. mentio, & quidem locuples fiat, σίφωνας ſemper legi pro τυφῶνας. A typhone quidem typhonicum uentum Lucas in Actis apoſt. dixit, qui uocatur εὐροκλύδων, quem latinus interpres uertit Euroaquilo. Porrò nec illud te lateat uolo, Apollinẽ diuerſis cognominibus nũcupatum ex re nautica fuiſſe: nam ἐμβάσιος dictus eſt ab ingreſſu, cui Iaſon cum nauem eſſet cõſcenſurus rem ſacram fecit, ut plurib. in primo cecinit Apollonius.
Idem

Idem quod & in littore coleretur, ἄκτιος & ἐπάκτιος, hoc eſt, littoralis dictus eſt. Eidem quoq; cum è naui exirent ſacrificabant, qua ex re ἐκβάσιος eſt cognominatus, ut idem docet Apollonius. Nam cum Argonautę è naui deſcendiſſent apud Cium Myſiæ urbẽ, & Arganthonium montem, ut neceſſaria nauigationi è continenti acciperent, cibaria, oues, uina, ligna &c. ἐκβασίῳ Apollini, hoc eſt, egreſſori rem ſacram fecerunt. Sed & à deorum nominibus, in quorũ tutela nauigia eſſent, plerunq; nuncupabãtur, quiq; in illis depicti eſſent, ut eſt illud Ouidij: Eſt mihi, ſitq; precor &c. Item illud,

Pictos uerberat unda deos. Quę res cum notiſsima ſit, non eſt cur aliorum autoritatibus cõprobem. Nam & quod uarijs picturarũ imaginibus pingerentur, clariſsimum eſt, unde & fabulandi multiplex poëtis eſt occaſio præſtita, ueluti Europæi tauri, & ut

modo dicebamus, Iſiacæ uaccæ, Dædaleiq́ uolatus. Et ſi uſu etiam indies id fieri cernimus, plurimorumq́ autoritate eſt notum, unius tamen Valer. Flacci ex primo Argonauticôn ſuper hac re carmina, ne rem penitus omiſiſſe uideamur, citabimus: is enim ubi Argo arte Palladia fabricatam cecinisſet, ita mox de eius pictura ſubiunxit:

Conſtitit ut longo moles non peruia ponto
Puppis, & ut tenues ſubiere latentia ceræ
Lumina, picturæ uarios ſuperaddit honores:
Hic ſperata ſedens Tyrrheni tergore piſcis
Peleos in thalamum uehitur Thetis, æquora Delphin
Corripuit, ſilet hæc deiecta in lumina palla,
Nec Ioue maiorem naſci ſuſpirat Achillem.
Hanc Panope, Dotoq́; ſoror, iactataq́; fluctu
Proſequitur nudis pariter Galatea lacertis,
Antra petens Siculo reuocat de littore Cyclops.
Contrà ignis, uiridiq́; torus de fronde, dapesq́;,
Vinaq́;, & æquoreos inter cum coniuge diuos
Aeacides, pulſatq́; chelyn poſt pocula Chiron.
Parte alia Pholoë, multoq́; inſanus Iaccho
Rhœtus, & Athracia ſubitæ de uirgine pugnæ,
Crateres menſæq́; uolant, aræq́; deorum,
Poculaq́;, inſignis ueterum labor, optimus haſta

Hic Peleus, hic enſe furens agnoſcitur Aeſon.
Fert grauis inuito uictorem Neſtora tergo
Monycus, ardenti peragit clarus Antora quercu,
Nigro Neſſus equo fugit, accliuiſq; tapetis
In medijs uacuo condit caput Hippaſus auro.
Hæc quanquam miranda uiris ſtupet Aeſone natus.

Atqꝫ hactenus quidem Flaccus. Sed quoniam de pictura nauium egimus, non incongruum quoqꝫ, ut quod ab Herodoto ſcribitur & Plinio, hic tibi ſubnotemus. Naues, inquit ille, ueteri inſtituto ſolere rubrica depingi, notiſsimum eſt. Plinius uero: Iam enim, inquit, Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teſte, qui naues ea commendat, hoc eſt, μιλτοπαρῄους. Idem & in ix. Odyſſeę ipſius poëtę cōmentatores, idem & Suidas prodiderunt. Certe & oraculum, ut ſcribit Herodotus, delphicum Siphnios ita eluſit, cum eis cauendum cecinit ab agmine è ligno legatoqꝫ rubenti. Quod utique oraculum non antè Siphnij intellexerunt, quàm fuſi fugatiqꝫ à Samijs

exulibus fuiſſent, qui ad eos naue rubricata peruenerunt. Lege tertiũ hiſt. Herodoti. Antiquitas inſuper excogitauit eam rationem pingendarum claſſium, ut eis neq; ſol, neq; ſal, uentusq; noceret. Hanc breuiſsimè Plin. xxxv. nat. hiſt. attigit, ita enim ſcribit: In encauſtice pingendi duo fuiſſe antiquitus genera conſtat, cæra & ebore, ceſtro, id eſt, uiriculo, donec claſſes pingi cœpere. Hoc tertium acceſsit reſolutis igni cæris penicillo utendi, quæ pictura in nauibus nec ſole, nec ſale, uentisq; corrũpitur. quæ Pliniana uerba exponuntur à Perotto in cõmentarijs Cornucop. & ab Herm. Barbaro in caſtigationibus: atq; idcirco ego ea nuda retuli. Meminit & eiuſdẽ uoluminis alio loco idem Plinius, cum ait, Ceruſſa cæræ tingunt̃ ijſdem colorib. ad eas picturas, quæ inuruntur alieno parietibus genere, ſed claſsibus familiari: iam uero & onerarijs nauibus
(quo-

(quoniam & pericula expingimus): ne quis miretur & rogos pingi. Iuuat quoque pugnaturos ad mortem, aut certe cædem ſpecioſe uehi. quibus omnibus Annæi Senecę uerba ex libro de beneficijs ſeptimo, quàm à caſtigatoribus, melius intelligent. Nam cum Seneca ita ſcribat: Cui triremes & cæratas non mitterem, luſorias, & cubicularias, & alia ludibria regum in mari laſciuientium mittam? Quo loco doctiſs. ſanè caſtigator pro cęratis, ęratis, repoſuit. Quod uero cæra naues pingerentur, pręter ſuprà dicta Plinij uerba id palàm teſtantia, & Pollux innuit in primo. Hoc picturæ genus κηρογραφία à Græcis dicitur, ut eſt apud Callixenum & Athenæum. Et poëtarum quoq; frequens autoritas hoc idem oſtẽdit, ut cuius modo uerſus adſcripſi Val. Flacci. Et in tenues ſubiere latentia cæræ lumina, Picturę uarios ſuperaddit honores. Non me fugit

à ſemitarijs grammaticis exponi ſole-re cæram pro pice: quod congruè an aliquando poſsit, nunc non ſtatuo. Sed quod pice naues illinãtur, notius eſt quàm ut expoſitione indigeat. Sanè ab ijs qui Indica perſcripſere proditum eſt, naues & quidem onerarias, & ingentes ac portentoſæ propè magnitudinis, ad conuehenda mercimonia ab Indis conſtrui, quæ non pice, ſed quodam ab ipſis confecto bitumine illinuntur, quod maiorẽ quàm pix firmitatem præſtet nauigijs. Illud ſic conficere accepimus: Canabum minutiſsimè terunt, dein calcem atq; oleum cuiuſdam arboris, quantum ſat eſt, accipiunt, miſcẽt, & eouſq; tundunt quo ad lentorem uiſco ſimilem contrahit, atq; ita tum demũ eo utuntur, naueſq; illinunt. Sed iam de cęra & pictura nauiũ ſatis, ut puto. Nũc iure illud quoq; in re nautica obſeruandum, quod ad auguria pertinet, quæ ornithogonia

dicitur,

dicitur, in qua inter alia nautis expetita auguria cygni laudantur, ex qua diſciplina Vergilius poëta finxiſſe creditur: Aſpice biſſenos lętantes agmine cygnos. & quę ſequũtur reliqua. Verſus uero ex ipſa ornithogonia hi ſunt: Cygnus in augurijs nautis gratiſsimus ales, Hunc optant ſemper, quia nunquam mergitur undis. Eadem de anſeribus à Græcis tradũtur, unde & cheniſcus nauibus additur, de quo ſuo loco dicemus. Sunt qui tradant Vergilium cygnos in carmen induxiſſe, ut Æneæ augurium facerent, quoniã unà cum columbis Veneri dicatos putarunt antiqui. Ab augurijs certe bonis & ſecundis, ſecundam etiã Latini nauigationem & proſperam dicere conſueuere. At nõ ſic Gręci, quippe qui δεύτερον πλοῦν, Pauſania & Euſtathio teſtibus, dicant, cum nõ uento agitur nauis, ſed remorũ conatu: atque ea cauſa cũ laborioſe aliquid moliunt,

δεύτερον πλοῦν, hoc eſt, ſecundã nauigationem prouerbio dicunt. Et è contrario ἐξ οὐρίας πλοῦν, cum ex uoto & animi ſententia res ſuccedunt: & ut illa ſecunda nauigatio uocatur, ita hęc prima dici ſolet, quæ tamen ab augurali diſciplina quidam deducere conati ſunt. Sed his miſsis ad huiuſcemodi reliqua pergamus.

Quatenus aſtrologis in re nautica credendum, & prognoſticis, & de nauigationis tempore, & Veneris ſtella Troianæ nauigationis duce, alijsq́ꝫ. Caput x.

ASTrologi præterea magnã ſibi in re nautica, ut alijs omnibus in rebus, partem uendicant, atqꝫ ex Saturno in primis, & Orione, et Arcturo, & Pleiadibus, & hœdis, & Helena, alijsq́ꝫ ſignis futuras tẽpeſtates prænunciant, quos ut mendaces & falſiloquos uterqꝫ Picus conuincere nititur. Nõ enim, aiunt, ex Ioue, Saturno, Venere, Marte, Mercurio præuident tempeſtates, ſed de nube, de uen-

de uẽtis, de omni aëris cõditione: atq; eorũ hæc ſolers diſciplina experimen- tis ubiq; cõfirmata. Reliqua quę ab ijs ſcribuntur hoc loco miſſa fiũt, teq; ad ipſorum uolumina relego: illius cõtra aſtrologos, huius de rerum prænotio ne. At ſicut illa damnant̃, ita quæ pro- gnoſtica uocãtur à Gręcis, & à noſtris præſagia ac ſigna, nõ impugnari à bo- nis uidemus, quando ea præcipue ex aëris qualitate, non ex aſtrorum ortu, uel occaſu, traiectúue fieri appareant. Traduntur uero ea ab Heſiodo, Ara- to, utriuſq; interpretibus, tum à Ver- gilio, Lucano, Plinio, Varrone, Colu mella, Conſtantino, Vegetio, alijsq; ſcriptorib. tum rei ruſticæ, tum rei mi litaris, ut nunc mittã philoſophos qui meteora, & naturales aſtrologos qui ea prodiderũt. Illud certe non præter- eundum, ſtata eſſe nauigationis tem- pora, quæ tum in temporum & anni, tum in aëris diſpoſitione referunt̃, quę

uulgares nautæ, & agricolæ etiam nõ runt: ſiquidem ea habentur circa autumnale æquinoctium, & uernum, ita ut ab hoc aperiri, ab illo claudi mare dicatur. Placet quę Heſiodus pluribus uerſibus in ἔργοις ſcripſit breuiſsimè hic afferre. Poſt ſolſtitium æſtiuũ, ait, per quinquaginta dies optima nauigatio, quando ſpirant eteſiæ, & uernæ cum ficus folium iam cœperit cornicis pedi par eſſe. In quibus uerbis Proclus obſeruat, per ęſtatem & ęſtus medios non ſatis tutam eſſe nauigationem, id & experientia ipſa cernimus. Plinius uero inquit, Ver aperit nauigantibus maria, quæ hyberno tempore hyemant, & tempeſtatum ſæuitia concludũtur. Sic etiam L. Apuleius, ut antè ſcripſimus, ſignificat, die ſcilicet qui nauigio Iſidis ſacer eſt, quàndo menſe Martio mare ipſum aperitur. Exiſtimauit quo loco, uir ſanè doctiſsimus Apulei interpres, hilaria eo

die

die deſignari, Apulei uerbis hallucinatus. Hæc uero breuiſsime collegimus, qui ſine riſu meminiſſe non poſſumus, quæ ijdem aſtronomi confingunt, ſub ariete nautas gigni & helcyarios, nauiumq́ fabricatores, & eiuſmodi genus opificum, ac ſi nulli ſub ariete naſcantur ijs in regionibus ubi nullus eſt nauigiorum uſus: & ſi ijdem id afferant, & domos naues eſſe. Sed hęc ridicula nimis, ut miranda illa quæ Plinius in VI. de Taprobane agens prodit. Syderum, inquit, in nauigando nulla obſeruatio. Septentrio non cernitur, ſed uolucres ſecum uehunt emittentes ſæpius, meatúmque earum terras petentium comitantur. Nec minus mirandũ uiſum eſt, quod à M. Varrone lib. rerum diuinarum ſecundo traditum, nauiganti Æneæ à Troia in Italiam ad agrum uſque Laurentum, Veneris ſtellam ſemper illuxiſſe, eóque loco ulterius haud

uiſam fuiſſe. Quam rem etiam multis in locis Vergiliũ poëtam innuiſſe Seruio grammatico uidetur. quod tamẽ, ut ego minus credã, multa ſunt in cauſa, atq; illud in primis, ne id minus miraculoſum, quod in Euangelica hiſtoria de tribus Magis traditur, uideatur, qui ſtella duce ex orientis partibus ad Chriſtum adorandum profecti ſunt. Legimus tamen & ſimilis ſtellæ ducatu diui magni Antonij corpus inuentum, ut in noſtris annalib. continetur.

De nauium membris ac partibus, tum Græcis tum Latinis nominib. Cap. XI.

SEd cum fortè tibi uideri poſſim nõ accuratè modo, ſed curioſe etiam de rebus ſcripſiſſe quę circa rem nauticam ſunt, nunc his miſsis ad nauiũ partes & membra nõ minore cura deueniam: quæ ut diuerſa, ita diuerſis ſunt nuncupata uocabulis, in primiſq; à gręcis ſcriptorib. Omnia uero, ut potero, breuiſsime colligam,

gam, ne tibi ſcilicet legendo, & mihi ſit ſcribendo negocium. Quam rem an-tequam aggrediar, Lucretij poëtę uerſus adſcribam, quos pro rë dignos iu-dicaui ut memoriæ mandarentur. Hi uero in ſecũdo rerũ natura leguntur.

Sed quaſi naufragijs magnis, uentiſq; coortis
Diſiectare ſolet magnum mare, tranſtra, carinas,
Antemnas, proram, malos, tonſaſq; natantes,
Per terrarum omnes oras fluitantia aplustra:
Vt uideantur, & indicium mortalibus ædant
Infidi maris inſidias, uireſq; dolumq;
Vt uitare uelint, ne ullo tempore credant,
Subdola cum ridet placidi pellacia ponti.

Et quidem hæc Lucretius: ne græca, quod iſti faciũt, plurima inculcẽ, quæ Heſiodus in Georgicis, & epigrãmata afferã. Sed nos iam ſeorſum nauiũ partes deſcribamus. Prior ergo nauis pars prora græca uoce dicitur, quæ etiã eſt à Latinis uſurpata adeò, ut eorum plerię dictam exiſtiment, quod prior ſit; putantes uocem eſſe latinam. Verum & Herodianus & Theon tradũt, pro-

Prora.

ra nũcupata eſt, quod reliquam nauis partẽ præcedat, quaſi πρώϊρα. Quidam παρὰ τὸ πειρᾶναι: ſunt qui dictã exiſtiment ἐκ τοῦ πρόορα, hoc eſt, quod ex ea antè cernamus, & per craſin, πρῶρα. Qui proræ prȩeſt, πρωρεὺς & proreta uocatur. Eius uaria apud antiquos forma fuit, nunc qualis eſſe debeat, à principio libri oſtendimus. Puppis quæ & puppes, nauis pars eſt poſterior, πρύμνη à Græcis dicta, unde prymnetes, & prymneſiũ funis nauticus, ut cõmodius ſuo loco dicetur. Ab his potiſsimũ nauis partibus prouerbiũ ductũ eſt, prora & puppis, cuius ad Tyronem M. Tullius meminit, quoties negocij alicuius ſummã ſignificamus. Grȩci aliter efferũt, quæ à prora & puppe pereunt, hoc eſt, τὰ ἐκ πρώρης, καὶ τὰ ἐκ πρύμνης ἀπόλλυται. quod in malum frequentius dicitur. Eſt uero honeſtior in naui locus puppis, q̊d ibi ſedeat gubernator clauo regens nauigiũ. Innuit hoc nec ſemel in epiſtolis

lis Cicero. Sedebamus, inquit, in puppi clauumq́ tenebamus. Idem ad Cornificium: Quamobrem mi Quinte cõſcende nobiſcũ, & quidẽ ad puppim. Hinc & Græci mouere puppim uſurpant, hoc eſt, τὴν πρύμνην κινεῖν. Meminit in Baſilij monodia Greg. Nazianz. Prouerbiũ eſt in eos qui iter retractãt iam cœptum, ex nauigantium, ut ait, ſimilitudine, qui cũ ſe ad iter aliud cõuertunt puppim agitant. Sanè & illud obſeruandum eſt, puppim à Grecis interdum ab animaliũ cauda οὐρὰν appellari, quod cum alij tum Moſcopulus annotauit, qui ait & à poëtis οὖρος uentum ſignificare qui à puppi nauẽ impellit, & οὔριον cõmuniter uocari: & ἐξ οὐρίας πλεῖν, q̊d eſt nauigare uento ad puppim flante: & quod paulò antè dicebamus, ἐξ οὐρίας πλεῖς. Meminere præterea Libanius & Suidas. Eadem ſententia Latini ſecundum uentum, & ſuũ uentum, Cicero, Horatius & Ouidius di-

Mouere puppim

xere, Proſequitur ſurgens à puppi uentus euntes. Et hodie uulgò uentum in puppi habere dicimus, cum ad uota res ſuccedunt. Porrò ab his duabus nauis partibus nauis appellatur δίπρωρος & δίπρυμνος, ut eſt apud Callixenum & Atheneum de Philopatoris naue. Extremum autem illud in quod deſinit prora, ab auiũ ſimilitudine roſtrum uocatur, unde roſtrata nauis, ut inferius dicemus. Hinc & roſtrata corona, de qua Gellius lib. v. Naualis corona eſt qua donari ſolet maritimo prælio, qui primus in hoſtium nauem ui armatus trãſiliuit, ea quaſi nauiũ roſtris inſignita eſt. Idem paulò poſt ſubdit, quod ex auro fieri ſolebat. De hac eadem apud Pliniũ eſt illa in xvi. exclamatio, cum de ciuica corona, id eſt, querna ageret. Cedunt, inquit, & roſtratæ, quamuis duobus maxime ad hoc æui celebres, M. Varrone è piraticis bellis, dante magno Põpeio, itemq́

M. Agrip-

M. Agrippa, tribuente Cæſare è Siculis, quę & ipſa piratica. Fuere antea roſtra nauium tribunali pręfixa foro decus, erant ueluti pop. Rom. ipſi corona impoſita. Poſtquam uero tribunitijs ſeditionib. calcari ac pollui cœpit, poſtq̃ uires ex publico in priuatũ magis, ſingulisq̃ ciuium quæri, & ſacro ſancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum ſubiere in capita ciuium roſtra. Dedit hanc Auguſtus coronã Agrippę, ſed ciuicã à genere humano accepit ipſe. Hęc Pli. qui & lib. xxxiij. ait notã aëris fuiſſe, ex altera parte Ianũ geminũ, ex altera roſtrũ nauis. Carina nauis eſt pars infima, τρόπις à Gręcis uocatur, à facili curſu quaſi currina dicta. Totius nauis compagem carinam quidam eſſe opinantur. Cæſar in primo bell. ciuil. Carinæ primũ ac ſtatumina ex leui materia fiebãt, reliquũ corpus nauium uiminibus contextũ corijs integebatur. Capitur etiã carina pro in- Carina.

ſima trabe qua nauis fundatur, ut eſt illud Ouidij: Dum mea puppis erat ualida fundata carina. Per tralationem etiam putamina nucũ bifida, carinas Plin. uocat in xv. Carinari uerbum antiqui dixere pro conuitiari, & calumniari. Carinatũ uero inflexum & curuũ, & carinatim à ſimilitudine. Carinas quoq; M. Varro & P. Victor urbis Romæ locum eſſe tradidere, unde & illud Vergilij, Raucis mugire carinis. Tametſi grammatici ædificia interpretentur in modum carinarum ſtructa. Huius loci & hiſtorici meminere. Fori ſpatia ſunt in nauibus apertiora, alij latera concaua interpretantur, à ferendo onera dicta. Vergil. Impleſſemq; foros flammis. Seruius Honoratus nauiũ tabulata exponit, ab eo quod inceſſus ferant. Idem tamẽ alio loco ſpatia eſſe ait in nauibus aperta, uelut in gladiatorijs ludis: nam & T. Liuius ait foros appellatos, ubi ſpe

ctacula

ctacula ſibi quiſq; faceret. Sextus quo que Pōpeius inter multa fororū ſignificata: Fori, inquit, ſignificant & circenſia ſpectacula, ex quibus etiā minores forulos dicimus. Stega nauis eſt proſcenium, id eſt, tabulatum ſuper quod nautæ ambulant. Alij locū nauis contectum, & perinde etiam tuguriū, παρὰ τὸ στέγω, τοῦτ᾽ ἐστι στεγάζω. Vtitur hac uoce apud Latinos in primis Plautus cum alibi, tum in Bacchidibus & Epid. Meminit & Fulgentius ad Chalcidiū, unde & triſtega, quam & ſic diuus Hieronymus trāſtulit in libris Moſis. Agea in naui dicta eſt, quod in ea, ut putat Feſtus, quæq; res maxime agi ſoleat, quo uocabulo uſus eſt Ennius. Multa foro ponent, ageaq; longa repletur. Nonnulli eam uiā autumant, per quā ad remiges hortator accedit. Tranſtra ſunt tabulæ in quibus remiges ſedent, dicta, ut ab aliquib. traditur, quod in tranſuerſum diſpoſita ſint. Vergilius:

Conſidūt tranſtris. Vulgò banchi dicuntur à nautis, & traſti. Poëtę & iuga uocant. Idem Verg. in vi. Inde alias animas quæ per iuga lónga ſedebant. idq́ à Græcis ſumptum, qui ζυγὰ tranſtra uocant, ut ſtatim dicemus. Feſtus tabulas nauium tranſtra appellari putat. Porrò q̊d diximus zyga à Græcis tranſtra appellari, ab ĳs fiūt zygiĳ remiges eiuſdē tranſtri, & zygites qui ſedet in media naui. Hinc etiam, ut puto, zygodeſma, de quib. Pollux: Zygodeſma, inquit, dicunt̃, quib. iugū temoni cōiungit̃. Clauus aūt cui zygodeſmon inuoluit̃, heſtor uocatur. De heſtore Homerus in ix. Iliad. meminit, ſuper quæ uerba uaria Græci tradunt, quæ non ſunt noſtri inſtituti. Columbaria in ſummis nauiū lateribus loca cōcaua eſſe grāmatici quidā ſcribūt, quod ſint ſimilia columbarū latibulis, in quibus nidificāt. meminit Feſtus. Priſcianus uero, columbar, inquit, uinculi genus

nus eſt, idq́ Plauti uerſiculo ex Ruden te cõprobat: nam in columbari, inquit collũ haud multò poſt erit. Idẽ Feſtus in nauali ſcriba. Plautus, inquit, nõ ego te noui naualis ſcriba in columbari impudens. Siue ait q̊d in naui colũbaria appellabãtur in quibus remigent, ſiue quod columbariorũ quæſtus temerarius incertusq́. Porrò Vitruuius in x. cum organa ad aquã haurien dam deſcribit, columbaria uocat caua ſeu foramina, per quæ aqua concepta in tympano educitur: ita enim ſcribit, ſecundum axem columbaria fiunt excauata in ſingulis ſpatijs. Et paulò poſt ſubdit: Reddit eam, ſcilicet aquã per colũbaria ſecundũ axem. Echetlion locus eſt in naui, in quo piſces reponũt, utitur Nicander in Theriacis. Quo loco qui græce ſcholia ſcripſerunt idem affirmant: niſi quod & illud addunt, quod ab aliquibus pro piſciũ uiuario, hoc eſt, ζωγρεῖα capit, Ego nauiculã eſſe Echetlion

puto clauſam undiq; & obtectã, multis pertuſam foraminibus, qua uiuos piſces cum alibi, tum hic Ferrariæ piſcatores ſeruare cõſueuere, quo modo & apud Nicandrum intelligi poteſt.
Clauus Clauus nauis eſt gubernaculum. Ennius: Vt clauum rectum teneam, nauemq; guberne. M. Tullius in Fam. Sedebamus in puppi, clauumq; tenebamus, nunc autem uix eſt in ſentina locus. F. Quintilianus uidetur clauũ per tralationem pro adminiſtratione
Gubernator poſuiſſe in ſecũdo. Gubernator dicet notum illud dum clauũ rectũ teneam. Sed qualis eſſe debeat gubernator clauum tenens, legito argutã Senecæ ſententiam libro epiſtolarũ xij. Gubernacula etiã guberna uocata oſtendit Nonius, Lucillius lib. xx. ſatyrarũ: Proras deſpoliate & detondete guberna. Seruius grãmaticus clauum putat eſſe fuſtem gubernaculi, hoc eſt, lignum ob longum, quo flectit ac reflectit gubernator

nator nauim, anſa appellatur à Vitru-
uio, ut protinus oſtendam. Diſtinxit
& Cicero, ut cum pro Seſtio ait, clauũ
tanti imperij tenere, & gubernacula
reipub. tractare. Exiſtimauit Poſsido
nius gubernaculum inuentum eſſe ex
emplo à piſcibus ſumpto, qui cauda re
guntur, & leui eius in utrũq; momen
to uelocitatẽ ſuam flectunt. Idem ſcri-
bit & Seneca. Clauus uero gręce uocã
tur οἴαξ & οἰήϊον, totum uero gubernacu
lum πηδάλιον: antiquiores autem Græ-
ci ἐφέλκιον uocabant. Tranſiuit quidem
in prouerbium πηδάλιον, de puris mi-
nusq́; ſordidis rebus, ἁγνότερ☉ πηδαλίου,
hoc eſt gubernaculo caſtior. Meminit
Suidas, qui ait ipſum ſemper in aqua
eſſe, proptereaq́; minus ſordidũ. Am-
monius alijq́; inter Græcos nonnulli
differre tradũt πηδάλιον à πληθρίω, quod
pedalion nauium, plethrion uero ra-
tium: quidã & forma diminutiua πλη-
θάριον uocãt. Sed quod de οἴαξ dicimus,

Vitruuius anſam tranſtulit, ita enim ſcribit: Quemadmodum etiam naues onerariæ gubernator anſam gubernaculi tenens, qui οἴαξ à Græcis appellat. Thomas magiſtri οἴαξ, inquit, non modo anſam ſignificare, ſed & totum gubernaculũ. Porrò hæ gubernaculi partes dicuntur, media φθὶρ ἢ ῥίζα, id eſt, pediculus uel radix, & ὑπόζωμα uocat: extremitas πτερύγιον, tu alam dicas: reliquum αὐχὴν, id eſt, ceruix. Locus ubi gubernator reclinatur, enclima dicitur. Sentina pars eſt inferior nauis, ubi ſordes defluunt, atq; ideo quod ibi teter odor ſentiatur, ſunt qui dictã arbitrentur. Val. tamen Maximus lib. ij. cap. de diſcipl. militari, pro ipſis ſordibus accepiſſe uidetur, cum ait, Hac turpi & erubeſcenda ſentina uacuefactus exercitus noſter. Per tralationem enim & pro conſortio malorum ſumitur. Cic. pro leg. agra. hoc enim uerbo eſt uſus, quaſi de aliqua ſentina, ac nõ de opti-

Sentina

de optimorū ciuium genere loquere-
tur. Idem in Catil. Siquidem hanc ſen-
tinam huius urbis eiecerit. Frequens
eſt & pulchra dicendi figura: unde &
ſentinare uerbū, quod ſatagere, & pe-
riculū uitare ſignificat, ut eſt apud Fe-
ſtum. Cumbam quidam nuncupant, Cumbam
ſed certe nauis locum denotat imum,
quod ſcilicet aquis incūbat, quo fit ut
opiner nūc uulgo à nautis columbam Columbā
uocari. Quidam tamen dryochon, de
quo mox ſtatim. Modium pręterea in
naui appellant, cui malus inſiſtit, uerū
hæc noſtris parum approbata. Hanc
partem quę continet malū, Gręci tum
hiſtodocen, tum hiſtothecen uocant,
quod ſcilicet ἱστὸν contineat. Hanc par-
tem μεσόδμην uocaſſe uidetur in primo
Argonaut. Apollonius. ἱστοδόκην tamen
ab ἱστοπέδῃ differre ait Ammonius. Hi-
ſtodoce quidem ubi malus inclinatur.
Homerus: ἱστὸν δ' ἱστοδόκῃ πέλασαν. Hi-
ſtopede uerò locus cauus in medio na- Histopede

uigiј. Nõnulli quoq; ἀνίδα uocant locum ubi malus imponit. Vnde & Artemidorus libro primo ὀνειροκριτικῶν ἰσοκεραίαν, pro antemna ponere uidetur, quod & alibi. Nauiũ utiq; partes Græci diligentius tractant q̃ Latini, quando & minimis ij quibuſque particulis ſua indidere uocabula, quorum plurima hic ego tibi à prædictis ſubiũgam. δρύοχος igitur & τρόπις, & τροπίδιον, & στεῖρα,

Carina Dryochus carina à Græcis uocatur: & dryochus quidem lignum eſt, in quo nauis carina configitur. Apollonius in primo:

Pallas cum primũ dryochos immitteret Argûs. Quod uero carinæ eſt affixum, phalcis, inde lesbion, & chalcenes, & clitopodion. Id uero quod carinam terminat in proram, προεμβολὶς, et τὸ προέμβολον nuncupatur, quod ſubtus eſt embolon: unde & nauis quæpiam uelociſsima ἔμβολος uocata eſt, cuius Græcis frequens mentio, & niſi perperam legatur illud in primo codicis Iu-

ſtinia

ſtiniani de ſacroſ. eccleſ. quod etiam re petitum eſt in xi. eiuſdem. Iubemus nullam nauem ultra duorum milium modiorũ capacem ante felicem embolum, uel publicarũ ſpecierũ &c. Hinc & τριέμβολον apud Suidam inſtrumentũ nauticũ, quod ſcilicet facile iaci queat. Eſt & nauis ſpecies quæ ſæpe impellatur, dicta τριέμβολος, quod hæc particula τρὶς, pro augmento & magnitudine capiatur, non Græcis modo & Latinis, ſed & uulgò Gallis. Vnde etiam triembolum pro uirili membro aliquando capitur, eadem ratione, quod in coitu frequẽtius impellatur inijciaturq́. Ab embolo quoq; Neſtoris nauis decembolon dicta eſt, ut eſt apud Æſchylũ. Sed & emboli alia ſignificata colligit Hermolaus. Quod igitur medio proembolidis & emboli eſt, ſtera proprie dicitur. Sub embolo eſt delphis, cum nauis eſt delphinophoros: ſed quid ſit delphis, mox ſignificabimus. Id quod

eſt inter embolon & proembolida, ſtolos uocatur & pericephalæa, tametſi στόλος etiã tam claſſem quàm nauis commeatũ curſumq́ ſignificat. Idioſtolon tamen nauigiũ Athenęus uocat, quod ſibi quis cõducit, lib. xij. Sequitur quę ptychis & ophthalmus appellatur Polluci. Didymus uero πτυχὴν eſſe ait, ubi oculi pingũtur, & nauis nomen inſcribitur, quod & in cõmentarijs in Apollonium legitur. Acroſtolion Theophilus uocat lignũ, quod eſſe ait erectum, modo in prora, modo in puppe, in quo nomen ipſum nauis ſit inſcriptũ: tametſi quidam pro nauis extremitate interpretati ſunt. Et fori ſummitatẽ quidam roſtra non cõmodè ſatis interpretantur. Sunt qui ἀκρωτήρια, & ἀκροσόλιον, & ἀκροκόρυμβα idem eſſe affirment, ut in corymbis latius oſtẽdemus. Scribit enim Theophilus ἐπωτίδες ligna eſſe, quæ tanquam auriculæ quędam utrinq́ nectãtur in prora. Appianus de

Acroſtolion.

bello

bello ciuili: Mox, inquit, naues ipſæ inter ſe concurrêre: hæ quidem in obliqua, illæ ad epotidas, aliæ in embolos. Idem & illum impetens ad epotida nauem conquaſſauit. Maſchala etiam ab Heſychio proræ pars uocatur, quę terthron (funis nautici hoc genus, ut oſtendemus) cõtinet, ſiue artemonem. Alij maſchalam machinã eſſe tradũt, qua ſarcinæ deponuntur in naues, uel eximuntur. Alij alia, quorũ nõnulla à Suida referũtur in prouerbio Maſchalam tollis, quę ad nauigia non faciunt. Phalcidis autẽ quod utrinq; interius eſt, epholcis & rhinoteria uocãtur: unde & holcas nauis nuncupat͂, quę poſt ſe paruulã trahat nauem. Quidam onerariam interpretant͂, ut ſuo loco palàm faciemus. Dicitur & nauicula ipſa epholcis & epholcion. Sciẽdum tamẽ ἐφόλκαιον ſignificare temonẽ. Illud certe quod eſt annexũ ne carina teratur, chelyſma dici uidemus. Nauis pauſ-

Maſchala

Holcas

mentum cytos & amphimetrion, aliqui gaſtron uocãt. Sed qui diligentius rem ſcrutati ſunt, id quod eſt in naui

Scapham
Gastran

concauũ ſcapham dixere, & uulgò gaſtran, quaſi nauis uenter, id quod Suidas obſeruauit. Eſt & thalamus, unde

Thalamian

& thalami, et thalamaces remiges. Thalamian uocare uidetur Herodotus foramen per quod remus extat, hinc & Thalamegus nauis, de qua alibi. Alij foramen q̃d modo dixi nauphracton

Thranos

uocant. Eſt item thranos ſedile, unde & thranitæ. qua dictione Græci autores utuntur, & in primis Thucydides. ἑδώλια quoq; eſſe ait Theophilus remigantium ſedilia. Gellius edolia foros tranſtulit, cum Arionis fabulã ex Herodoto recitat. Dicitur uero ἑδώλιον· παρὰ τὸ ἕζω ἑζώλιον, & dorice ἑδώλιον· & ἑδωλίσαι dixit Lycurgus, pro eo quod eſt conſidere. σέλματα quoq; nauis ſedilia ſignificant, unde eſt nauis euſelmos apud Homerum, quæ firma habeat ſedilia.

Selma

Selma eñ ad nauis latera ſedes, quod ζυγὸς & σελὶς etiam uocat̃. Sunt qui σελμί δας funes interpretentur, & inde euſel mos nauis: ſunt qui tabulas. Sũt item qui σελιδώματα, ut apud Apolloniũ grã matici obſeruant, omne latum lignũ, quod & ſelma uocatur, unde & σελίδες dictæ tabellæ ſeu paginæ, & librorum margines. Sed nũc ſelma pro nauis ſe- dili capimus, quo modo & Apolloni- us alĳꝗ. Scalmus eſt in naui qua par te remi effundũtur, uel lignũ ad quod remi alligantur: inde & nauis dicit̃ de- caſcalmus, & hypoſcalmus, ubi ſcal- mus fulcitur, & triſcalmus. Scalmus ue ro à nautico uulgo nũc furcula uocat̃. Scalmus
Vitruuius in primo interſcalmiũ in- teruallum ſcalmorũ dixit. Eſt deinde epiſcalmis quod ſub ſcalmo eſt. Scribit Græcus Heſiodi interpres Byzantios & Chalcedonios propter nauigĳ ſcal- mon decertaſſe nauali pugna apud Bo ſporum. ῥαφὴξ uero ſignificat nauis la-

brum in quo pedes ponimus, tametſi etiã tabulam qua panes in clibanũ deferũtur. Sunt & partes nauis τρήματα & ὑπηρέσιον: hoc remis ſubiacet, per illa uero, id eſt, per tremata, hoc eſt, foramina, extolluntur. Hypereſion etiam interdum remũ deſignat. Via autẽ quæ eſt circum remigantes, parodos & parathranios uocari ſolet: quidam nauis aditũ latine tranſtulere. τὸ ἐγκώπιον pars nauis qua remi ſunt diſpoſiti, à nõnullis traditur. Nauis latus quam & ſpondam & coſtã noſtri, Græci πλευρὰν nuncupant. Item dextrum & ſiniſtrum parietem, hoc eſt, τοῖχον. Quidam ſelida ſellam eſſe opinati ſunt, quæ in proris nauium erigi ſolet, unde & apud Zenobium eſt prouerbiũ, Periculũ in prora ſelis: hoc eſt, κίνδυνος ἐν πρώρᾳ σελίς. de re admodũ periculoſa. Eſt & inter nauis membra κλῄς, quam quidam ſedile interpretati ſunt, quidam tranſtrum, Apollonij interpres in iij. Argonauticôn

Sedile

côn ζυγὰ, hoc eſt, iuga in quibus remiges ſedent. Sunt & proræ utrinq; partes quaſi genæ, hoc eſt, παρειὰ & πτερά. Quę uero circa puppim eminẽt ligna, peritonæa uocantur. Illic & tabernaculum, hoc eſt, ſcena, id ſcilicet pro duce & trierarcho affixum eſt. Sedenim & ἀσπιδεῖα partes ſignificãt quæ ad nauis puppim tendunt: medium quidem eius ἀσαύδιον, cuius quod intus eſt γυθέμον uocitatur, inde ἐπισεῖον. Summitates autem puppis ἄφλαστα dicuntur, quorum Homerus & Apollonius uarie meminere. Prymneſia uero à Theophilo interpretãtur, quod idem legi in cõmentarijs Phauorini. Sed de aphlaſtis ex Didymo Pauſanias plura, & cõmentatores in primo Apollonij. quorum utriq; non eadem eſſe cum acroſtolijs, multis argumentis oſtendunt. Lignũ rectum in aphlaſtis connexum, στηλίδα Greci uocant, cuius quod in medio ſuſpenſum eſt cingulum, tæniã. At uero

peritonæum, quod ſuperius continet
utraq; latera uel parietes. Loca ubi re-
mi aſſeruantur, κοπωτήρια uocãtur, La-
tini caſteriam, ut dicturi ſumus in capi
te ſtatim quod ſequitur. Dein parexe-
reſia, quæ pars eſt inter puppim & re-
miges. Parexereſiæ fit in iiij. à Thucy-
dide mentio, quo loco in hunc propè
modum ſcholiaſtes: παρεξειρεσία eſt, in-
quit, locus qui eſt extra nauis remigi-
um, iuxta quam partem non eſt remo-
rum uſus: hæc autẽ eſt pars ſublimior
puppis & proræ. Tum & in naui eſt
antlon, unde & hyperantlon nauigiũ,
quaſi dicas quod ſuperhauriatur. Sũt
qui ſentinam nauis ἄντλον nuncupent,
& ἀντλίαν uas ipſum ad aquas è nauib.
exhauriendas, uulgò ſeſſolam nautæ
noſtrates appellant. Martialis. Cur-
ua laboratas antlia tollit aquas. Quę
uero feneſtella aperitur ad aquarũ flu
xum, ἠδίαιος uocatur. Æreum autẽ na
chalcembolus uis roſtrum chalcembolus uocat̃. Di-
citur

citur & neutro genere chalcembolon nauigij genus. Vergilius chalcembolon innuit cum cecinit: Fremit ictibus ęrea puppis. Idem: Quot prius æratę ſteterant ad littora proræ. Porrò pars illa nauis in qua inſigne cõſueuit apponi, id quod fermè in prora fit, licet & nonnunquã in puppi, παράσημον Græci uocauere, ut in Actis apoſt. Lucas oſtendit, qui de naui Alexandrina, qua Paulus Romã profectus eſt. In naui, inquit, Alexãdrina quę in inſula hyemauerat, cui erat inſigne Caſtorum: hoc eſt, ἐν πλοίῳ ἀλεξανδρίνῳ παρασήμῳ διοσκούροις. Vtitur & Plutarchus, alijque. Legimus & protomas in ſummis nauiũ roſtris, confictas animaliũ ſpecies uocari. Sed & arietis bellici prior pars προτομὴ dicitur. Eſt uero protome, ut paucis abſoluã, id in animalibus, quod in homine eſt proſopos, id eſt, os. Et hęc de nauium partibus ſatis, ſi non ſupra modum. Sed nihil uetat, & me religio

ſum eſſe in ijs pręcipue in quib. & Grę cos ſuperſtitioſos fuiſſe uidemus.

Quæ nauium ſint inſtrumenta armamentáue. Cap. XII.

CVm de nauium membris partibusq́, quæ cognitiõe digna uiſa ſunt adſcripſerim, nunc nõ incongruũ uidetur, armamenta & cætera inſtrumenta, hoc eſt, quæ tum σκεύη & κατασκευὴ, tum ὅπλα à gręcis uocantur, unde & naues σκευοφόροι, καὶ ὁπλαγωγοὶ dictæ ſunt. In præſentia ſepoſitis remis, funibus, uelis, cæterisq́ ornamentis, in alijs locis, in quibus de ijs ſigillatim agemus. Inſtrumentũ autem ut Caſsij fuit ſententia, quod & Vlpianus lib. xxxiij. ff ſcribit, id eſt quod ad tutelã rei pertinet, & ut Pomp. lib. vij. epiſtolarum placuit, inſtrumentũ cuiuſq; rei neceſſe eſt alterius generis eſſe, atq; ea quæq; ſit, quod & Iabolenus affirmat. quo argumento probat ſcapham nauis non eſſe inſtrumentũ.

Hæc

Hæc uero non adeò religioſe, ut ab iu riſperitis, à nobis tractabuntur, qui de instrumentis illud in uniuerſum prius præcipiēdum monemus; ut ea omnia in ſuis nauium receptaculis diſpoſitio ne quadã & certo ordine cuſtodiant, quo facilius, ut ueriſsimè Columella ſcribit, cũ quid expoſtulabit uſus, præ ſtò ſit. Nam ubi tempeſtas aliáue ne ceſsitas imminet, & ita fuerit ritè diſpo ſitum nauigium, ſuoq́ ordine quodq́ locatum armamentũ, tum ſine mora etiam & trepidatione miniſtri depro munt, quod eſt à gubernatore poſtu latum: eademq́ ſimul ratione & maris & hoſtium pericula facilius uitantur. Sed iam nos ipſa conſcribamus, ma lumq́ ipſum in primis, qui erectus ue lut arbor quædam uela ſuſtinet, ſic di ctus, ut putatur, quòd inſtar mali ha bet in ſummitate, uel quòd quaſi qui buſdam malis ligneis cingitur, quorũ uolubili agitatiōe uela facilius uel pan Malum

duntur uel demittuntur. Nauium, inquit, Plinius, malis antenisq; propter leuitatem præfertur abies. quod & ante illum Theophraſtus annotauerat libro de planta. hiſt. v. Malus græcè ἱστὸς uocatur. Scribit Artemidorus in ſomnis malum uidere, dominũ nauis uel familiæ ſignificare. Mali uero partes Eratoſthenes in architectonico has eſſe ait: Pterne, thoraciũ, elacate, carcheſion, antẽna, icrion, quod mali eſſe partem, alij antemnã ſic appellatam prodiderunt. Dicuntur & icria ſanidomata nauiũ, id eſt, ligna oblonga: nam & lignũ erectũ icrion eſt, quale alicubi in ſepulturis mos eſt erigi. id quod & in theatris fieri ſolitũ Græci annotauere ſcriptores. Lenas, ait Pollux, eſt quod malũ ſuſcipit, ληνὸν, hoc eſt, lacũ uocat Aſclepiades Myrleanus apud Athenæũ. At quod ei annexũ eſt, pternam Pollux, quã partẽ Vitruuius in x. mali calcẽ uocat: etſi, ut puto, paternã quidam,

dam, alioqui docti, ueli inferiorẽ partem uocitant, decepti, ut reor, Macrobij codice lib. Sat. 5. parũ caſtigati, quę ea ratione hic adſcripſimus hæc ſunt: Myrleanus, inquit, Aſclepiades uir inter Grecos apprime doctus ac diligẽs, carcheſia à nauali re exiſtimat dicta: Ait enim naualis mali partem inferiorem pternam uocari, at circa mediã ferè partem τράχηλον dici: ſummã uero partem carcheſium nominari, & inde diffundi in utrunque ueli latus ea quæ cornua uocantur. Extremum autem mali ante antemnã elacate eſt, quam Eratoſthenes ſummam mali partem eſſe prodidit. Et apud Athenęum Aſclepiades thoracion, quod quadrilaterum ſit. Extrema igitur mali pars carcheſion eſt. Cinna poëta: Lucida cum fulgent alti carcheſia mali. quod carmen Non. Marcellus Catullo Veroneñ. adſcribit, niſi quod ſplendent loco, fulgent legit. Lucillius:

Tertius hic mali ſuperat carcheſia ſumma. Neſcio an perperam carceria à nõnullis etiam antiquis dicuntur, qui illud Cinnę ita legunt: Lucida cum fulgent alti carceria mali. De carcheſiõ uaſe nihil hoc loco dicimus. Ponũtur & in mali ſummitate corbes, unde Corbita. corbitæ naues, ut Feſtus ſcribit, quæ uulgò caueæ uocantur. Pars quæ ſub antemna eſt atractos græce dicĩt. Scribit Iulius Pollux in x. quod orthiax id nuncupatur, quod eſt in mali parte inferiori, ueluti quod in ſuperiori eſt carcheſion. Meminit uero ὀρθιάκος Epicharmus in fabula Nauages. Conſueuere quoque antiqui in ſummis nauiũ malis galeæ neſcio quid ſimile addere, undę quidam uulgò hodie galeas triremes uocari arbitrati ſunt. Sed ab ea utiq; galea, quę græcè κυνῆ dicitur, prouerbiũ deductũ eſt, Aut nauigiũ, aut galea, hoc eſt, ἢ πλοῖον, ἢ κυνῆ. quod de re dubia dici cõſueuit. Meminit eius Ari

ſtophanes

ſtophanes. Sūt qui exiſtimāt Ouidiū hoc galeę nomen innuiſſe eo carmine: Eſt mihi, ſitq́ precor flauæ tutela Mineruę Nauis, & à picta caſside nomē habet. Sanè q̄d ſcripſimus in ſummo malo ſolitos antiquos inſigne aliquod addere, id quidē innuit q̄d de corbe Feſtus ait, nosq́ paulò antè meminimus: Et certe Peloponenſes petaſum Mercurij præferebant: nam πέτασον κυνῆν ἀπὸ κυνὸς, id eſt, à cane uocabant, quod hoc genus galeri primū è pellibus canum fieri conſueuerat. Quæ igitur bello paratę erant naues, galeam inſigne habebant: quæ uero ad celeritatem, Mercurij petaſum ut caduceū pacificatoriæ.

Antemna eſt quę uelū ſuſtinet, quaſi tranſuerſa pertica, dicta quod ſit ante amnem porrecta. Alij ab am, & tendo, hoc eſt, circuntendo: quidam & gemino nn ſcribunt, cuius quæ media ſunt, ambola & ſymbola uocātur. Vtrinq; uero extremitates ἀκροκέραια, quę Antemna.

Cornua. & à noſtris cornua nuncupata ſunt. Tertullianus quidem tertio libro aduerſus Marcionem: Nam in antemna inquit, quæ crucis pars eſt, extremitates cornua uocantur. Et poëta ait, Cornua uelatarum obuertimus antemnarum. Sed & Græci ipſi eadem ratione κεραίαν antemnã uocauere. Sunt & qui ἴκριον, ut ſuprà oſtendimus. Vocantur

Ceruchi & ceruchi, q̃d ſcilicet cornua habeant, quorum Lucanus & Valerius Flaccus meminerunt. Sunt & qui in Apulei xi. libro parum ſcitè ita legant: Puppis intorta cerucho, cum antea rectè legeret, puppis intorta cheniſco, quã ut futilem & illiteratam lectionem obelo fodiendam autumarunt uiri alioqui bene de re literaria meriti, tanto minus ut futiles ipſos ego uocem, qui tam aſſeueranter dictionem Græcis ſcriptoribus frequentẽ tollendam cenſuerint. Grammatici igitur Græci,

Cheniſcũ cheniſcũ ſcribũt lignum eſſe in puppi

ſeu

ſeu prora, ex quo anchoræ ſuſpendantur. Sedenim hoc loco placet, quod ex antiquis ſcriptoribus collegit Phauorinus afferre. Cheniſcus, inquit, pars eſt cui appenduntur anchoræ, quæ & carinæ nauis eſt principium. Sunt & qui puppis potius principium dicant, ad quam epotides nauis connectuntur. Sed utcunque ſit, cheniſcus dictus eſt, quoniam nauiū artifices eam partem in anſerini capitis formā effingunt, ponuntq́ in ſummo nauis, fortè quod uel nauigium in eius ſpeciem & ſimilitudinem formant, uel potius boni augurij cauſa, tanquam immerſibilis nauis ſit, ut auis illa quæ fluctus enatet. Hęc fermè ille. quæ eo pluribus tibi recenſui, quo eſt hactenus res noſtris parum comperta. Cheniſci meminit Artemidorus libro ij. ὀνειροκριτικῶν, ubi cheniſcon ait in ſomnis ſignificare nauis gubernatorē. Meminit item Lucianus in dialogo cui titulus πλοῖον ἢ εὐχαί. Vt autē

inquit, puppis ſenſim conſurgit aureò inflexa cheniſco. Idem Lucianus in fine ueræ hiſtoriæ, ut tota eſt ridicula narratio, ita ſeriò de cheniſco nauis meminit. Cheniſcus enim, inquit, qui ad puppim erat ſubitò pēnatus apparuit, & exclamauit &c. Vt mirum ſit Cęliū Rhodiginum uirum multæ lectionis, planè hoc & ipſum ignoraſſe, ut qui nauem eſſe cheniſcum putarit, nō nauis partem. Verùm ut ad propoſitum redeam, cornua interdum à poëtis per ſimilitudinem brachia uocantur, ut in illo Val. Flacci, Pallada uelifero quęrentem brachia malo. Trochleę ſunt quæ quaſi ⊙ literæ, hoc eſt, Thetæ forma confectæ uident: dictas putant nō nulli quod trochis, id eſt, rotulis circū uoluunt. Fiūt uero in primis ex ligno, ſed & interdū ex ferro & ære. Lucill. Multaq; per trochleas & tympana pō dere magno Commouet, atque leui ſuſtollit maxima niſu. De trochleis longe

longè plura Vitruuius & Iſidorus. Dicuntur & trochilia. Eſt & trochleæ genus artemon, de quo mox agemus. Trochila

Anchora dens eſt ferreus ad ſiſtendas naues. Quidam ineptè dictam autumant quaſi χειρὸς, hoc eſt, manus, cũ integrũ ſit uocabulum, per antiſtichon ab incuruitate dictũ, quaſi ἀγκύλην, quã ob rem iure caret aſpiratione, noſtri licet ex uſu ei addere conſueuerint, ut Seruius notat. Anchorã, ut inquit Athenæus, Sophocles iſchada uocauit, quod ſcilicet naues contineat, διὰ τὸ κατέχειν τὴν ναῦν. Inter anchoras, inquit Pollux, una eſt quæ ſacra anchora dicitur, quam non niſi coacti nautæ expediunt neceſſitatis cauſa. Sunt qui eius quocꝫ uocabulo, hoc eſt ἱερὰ, extremũ nauis ſubſidiũ dictũ exiſtimẽt. Tranſiuit & in frequens apud Græcos prouerbium, cum ad ultima remedia confugimus, quomodo ſæpe uſus Lucianus alijꝗ, inter quos Euripides. Ego

Anchora

Ischada

quoq; in parodia in amici Turcij Alphōſi funere ita flēs cecini: Tu tot fluctib. una affueras meis Alphonſe anchora, tu ſacra mihi anchora, Et ſpes unica, tu ſidere naufragę Illuxti gemino rati. Ridiculum mihi uiſum eſt q̊d aliqui ſcripſerunt, ſacram appellatā anchoram, quoniam nautę qui in periculo fuiſſent eam Neptuno ſacrabāt. Capitur etiam anchora nōnunq; pro firmamento, ut ſi dicamus, anchora domus ſeu familiæ. Ea figura uſi ſunt Sophocles & Euripides, Ariſtidesq; rhetor, alijq;. Sunt etiam qui duas uel tres anchoras pari figura dicāt, ut ſi dicas, duab. nixus anchoris. quo modo Pindarus canit, bonas eſſe anchoras duas hyemis nocturnæ tempore. Sed enim in ſacris Ægyptiorum literis anchora pro cunctatione ſūmitur. At uero in ſomnijs, quod opportunū eſt & ſecurum, earum rerū quę neceſſariæ ſunt, ſignificat, teſte Artemidoro: peregrinari

nari em̃ prohibet, quod ſemper in nauium detentione ponitur. Anchoram quidam à Tyrrhenis inuentam ferũt, at bidentẽ eam ab Eupalmo, alij à Mida, quam ad ſua uſq; tempora in Iouis delubro pependiſſe prodit Pauſanias, unde & nomen urbi Ancyra, aliter licet ſentiat Stephan. in lib. de urbibus, quo loco aliam recitat hiſtoriam ex Apollonio in Caricorũ xvij. qui & ipſe ab anchora Ancyram urbem denominat. Vt etiã Ancyron Æegypti, quod ex proximis lapicidinis marmora ad anchoras exciderent, ut in Ægyptiacis eſt ab Alexandro proditum. Amphibolon anchoram, hoc eſt, bicipitem, Tarræus διπλῆν, hoc eſt, duplicem uocat. Inuentã ab Anacharſi Scytha philoſopho, ſcribit Ephorus, repetit Strabo in vij. Ridetũ tamen Ephorus à Lucillio Tarrẹo in primo Apollonij Rhodij, quoniam, inquit, Anacharſi antiquiores argonautẹ, qui ea anchora uſi

dicuntur. εὐναίας quidem anchoras uocat Apollon. in primo. Diuerſas quoque anchorarũ ſpecies legimus. Alia enim ἀμφιβόλος eſt, id eſt, biceps: alia ἀμφιστόμος, alia ἑτερόστομος. eſt & quæ ancyrobolion nuncupatur. Anchorã Marcellus putauit uinculũ eſſe quo antennæ tenentur, quo loco Lucillij uerſus affert, qui ſunt: Armamenta tamen, uela omnia ſeruo, Funis enim præciſus citò atq; anchóra ſoluta. Quo loco anchora quũ media intenta efferatur, diligentius inquirẽdi occaſionem præſtat: & propterea rectius apud Nonium, nõ anchoram, ſed anquinã, uel ancilam reponerẽ, de quibus inter funes agemus. Ab anchora anchorale deducitur, quod aliquando funem ſignificare uidetur quo anchora religatur. Liuius: Alij reſoluũt oras, aut anchorã uellunt: alij, ut ne quid teneat, anchoralia incidunt. Ammianus Marcellinus: Per anchoralia quadrupedo gradu

gradu incedunt.lib.xiiij. Apuleius tamen in ultimo, adiectiui forma uſus eſt: ſtrophia enim anchoralia appellat. Plinius uero in xvi. anchorale ponere uidetur pro eo ligno ad quod anchora religatur: ita enim de ſubere loquens ait: Vſus eiusin anchoralib. maximè nauium. Tonſilla palus eſt dolatus in acumen, & cuſpide pręacutus, qui, ut Feſtus ſcribit, nauis religandæ cauſa in littore figitur, & quē idem Feſtus alibi prymneſium uocat, tametſi id parum emendatè in exemplaribus, ut planè docebimus inter funes & rudentes. Tonſillam uero Iſidorus uncũ ferreum, uel lignum ait ſignificari, ad quem in littore defixũ nauiũ funes illigentur. Ennius: Tonſillas rapiunt, configunt littus aduncas. Accius: Tacete, & tonſillas in littore edite. Tonſillæ deduci exiſtimãtur à tonſis. Sex. tamen Pompeius, Toles, inquit, tumor eſt in faucibus, quę per diminu

Tonſilla

tionem tonſillæ dicunt. Sunt & in hoc genere nauticorum palorũ, qui à Græcis λογγῶνες dicuntur, ex lapidibus quibus nauium retinacula religant. Hæc & λογγάσια dicuntur, ſi Phauorino credimus. Porticulus, uel ut rectius legitur in caſtigatis Feſti & Nonij codicibus, portiſculus, ut ſcribit Ælius Stilo, dicitur qui in portu modum dat claſſi: id autẽ eſt malleus, cuius meminit Cato in diſſuaſione de lege Attali & uectigalibus Aſiæ, C. Lucio prætore remiges ſcripti ciues Ro. ſub portiſculum ſub flagrum cõſcripti uænire paſsim. Meminit & Plautus cum ait: Ad loquendum atq; ad tacendũ tute habes portiſculum. Meminere & alij nõnulli inter grãmaticos. Portiſculus ab aliquibus dicitur & nunc perticam ſignificare, nunc remigantiũ hortatorem. Ennius in annalibus: Portiſculus cum ſignum dare cœpiſſet. Sed de hortatore ſuo loco agemus, id eſt, celeuſte. Cælius

lius Firmianus Lactantius Placidus ſuper ea comparatione Statij lib. vi. Sic ubi longa uagos laſſarunt æquora nautas, Et ſigno de puppe dato poſuere parūper Brachia, uix requies, iam uox ciet altera remos De puppe inquit à gubernatore. Nā pertica eſt quædam in naui quam hortator remigum tenet, quam ſi incuſſerit, remiges non deſinunt: ſi depoſuerit, conquieſcūt à labore. Hanc caſteriam Plautus nominat in Aſin. Quin pol ſi depoſui remū ſola ego in caſteria. Non. tamen Marcell. caſteriā locum eſſe inquit, ubi cū nauigatio cōquieſcit, remi & gubernacula reponūtur: & citat eundem locum Plauti. Sępe putaui apud Iſidorum carceriam legi pro caſteria, cuius paulò antè meminimus. Fiebant in nauibus tectis, quas Græci cataphractas uocant, pyrguchi, qui turriculas duas paruas ſuſtinebant hinc & inde, turriculæ uero pyrgidia dicebantur: Castrria Cataphract Pyrgidia

Cataſtroma

quod earum medium fuerat, cataſtro ma nuncupabatur, cuius in ſequentibus meminerimus. Liuius de turrib. in apparatu bellico nauali Syracuſarũ ita meminit: Naues iunctę, inquit, alię binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, ut latus lateri applicaretur, cum exteriore ordine remorum uelut naues agerentur, turres cõtabulatas, machinamentaq́ alia quatiendis muris portabant. Ligna autem ſuper quæ aſsiculæ, quæ ſanides dicunt̃, mouentur, à Græcis κανόνια καὶ σταθμίδιον uocitantur. Ad hæc & puluini machinæ ſunt quib. naues, ut ait Iſidorus, in portum deducuntur, uel ſubducunt̃: unde puluinarium à Plauto in Caſs. Vt ſubducã nauim in puluinariũ. etſi ab arena quidã exiſtimãt puluino. At uero phalãges fuſtes ſunt, per quos nauibus ſubditos, in aquã naues uel impelluntur uel ſubtrahũtur. Palangas Nonius ſine afflatu potius ſcribere uidet̃,

unde

unde ſint palangarij uocitati. Sunt & ergatæ machinæ tractoriæ, quas uulgares artifices arganos uocãt, quæ machinarũ genera in x. à Vitruuio deſcribuntur, qui & hæc ſubdit: Harum, inquit, machinationũ omniũ quæ ſuprà „ ſunt ſcriptæ rationes, nõ modo ad has „ res, ſed ad onerandas & exonerandas „ naues ſunt paratæ, aliæ erectæ, aliæ plа „ næ in carcheſijs uerſatilibus collocatæ. „ Nõ minus ſine tignorũ erectionibus, in plano etiã, eadem ratione, & temperatis funib. & trochleis, ſubductiones nauiũ efficiunt. Pons nauis is uocat, quo ueluti ſcalis uel in nauigiũ aſcendimus uel deſcẽdimus. Vergilius: Interea Æneas ſocios de puppibus altis Pontibus exponit. Ἀπόβαθρα Græci ſcalas interpretãtur per quas è naui deſcendimus. utitur in iiij. Thucydides, quo in loco ſcholia, apobathra, aiunt, uocantur ἡ ἀπὸ τῶν νεῶν ἐπὶ τὴν γῆν ἔξοδος, id eſt, in terrã è naui exitus. Διαβάθρα etiã

uocatur teſte Polluce. Apobathra quidem & alia plura ſignificat, quæ huius nõ ſunt inſtituti. Sunt & in naui qui cycli uel circli, ut Pollux ait, dicunt: nam cricli potius poëticũ eſt, quàm uel hiſtoricum uel oratorium, per quos funes diuiduntur. Sunt & hermata ligna quæ nauibus ſubijciũtur, ne dum ſubductæ ſunt, humi marceſcant. Vnde & hermatiſmene nauis, id eſt, ἡρματισμένη ναῦς, & αὐθερμάτιστος. Cadus quoque uas nauticũ teſte Polluce, qui q̊d ad alia munera aptus eſt, reliqua in uaſis contulimus. Sunt & antlia, ad exhauriendam ſentinam inſtrumenta idonea, tametſi ſentinam quoque ſignificet, ut antè iam meminimus. Eſt & ferrum nauis quod rhomboides uocatur à forma, quę uox, teſte Suida, & alia ſignificat. Delphis etiam nauticũ eſt inſtrumentum, cuius meminit & Ariſtophanes, uariè tamen à grammaticis exponitur. Quidam ex ferro, alij ex plum

Cycli. Cadus. Antlia Rhomboides Delphis

ex plumbo exiſtimãt ad delphinis ima ginem. Meminit & Pherecrates. Thu cydides ideo delphinophoron nauem appellat, quidam & κόρκιτην uocatũ au tumãt. Pauſanias delphin inſtrumen tum putat eſſe bellicũ in naualib. præ liјs. Idem in lexico aſtruit Thomas ma giſtri. Aliј ad peſſundandas naues, aliј contra uentorũ impetũ, cuius & alibi meminimus. Eruditi quidam uerſoriã apud Plautũ exiſtimãt poſitã pro nau tico inſtrumento, quo ſoluturi nautæ, unde uenti flarent, explorare ſoliti eſ ſent, cuius à libri principio memini mus. Molorchum præterea inſtru mentũ nauticũ apud Statium Pampi nium in Syluis grammatici obſeruãt. Aliј molorthũ legere malũt, dictumq́ quaſi μόλυβδον ὀρθὸν, hoc eſt, plumbum rectum, & perpendiculum interpre tantur. Aliј inſtrumentum ad tentan dam aquæ altitudinem. Sed cum u trunque parum ſit cognitum, eſto no

minaſſe nobis ſatis. Certè in hoc Græ-
ci βολίζω uerbum habent, unde in A-
ctis Lucas, καὶ βολίσαντες εὗρον ὀργυιὰς εἴκο-
σιν, quo loco interpres latinus, ſummit
tere bolidem interpretatus eſt, ut βολὶς
eo loco molorthũ ſignificet. Erãt præ-
terea & inſtrumẽta alia, quibus in bel-
lis dũtaxat naualibus utebant̃, & quo-
rum apud autores utriuſq; linguæ cre
Harpago bra fit mẽtio, ut harpagones, quos ab
Anacharſi Scytha inuentos ſcribit Pli
nius. Sunt & manus ferreæ, quæ χειρο-
σιδηραὶ dicuntur. T. Liuius in Syracu-
ſarum nauali oppugnatione ab Archi
mede eluſa, Ferrea, inquit, manus fir-
mæ catenæ illigata, cum iniecta proræ
eſſet, grauiq; libramento plumbi recel
leret ad ſolũ, ſuſpenſa prora nauim in
puppim ſtatuebat. Memini & alicubi
me legere apud Appianũ non modo
manus, ſed etiam manicas ferreas in-
ter hæc militaria inſtrumenta. Vide-
Catarrhacta tur & catarrhacta ab eodem Appiano
in

in quinto bell. ciuil. accipi pro ponte, qui in pugna nauali in hoſtium naues iniĳcit̃ dum pugna conſeritur. Appiani hæc ſunt uerba: Catarrhactas proiecere è nauib. per uim inſcenſuri. Menodori itaque naue eminente altius, catarrhactę ad imum prorę faciliorem audacibus ad conſcendendum præbebant aditum. Deductæ autem hæ uideri poſſunt à portarum catarrhactis, quarum mentio ab hiſtoricis & Liuio in primis facta eſt. Sunt & harpaga, nõ eadem, ut puto, cum harpagone, quæ inuenta dicuntur non ab Anacharſi, ſed ab Agrippa, ut Appianus libro v. bell. ciuil. memorię mandauit. Sunt & κόρακες, id eſt, corui, de quibus cum aliĳ tum Polybius, qui & eos elegantiſs. deſcribit. Sunt & δρέπανα, id eſt, falces, in apparatu nauali, quarũ hiſtoricus Appianus & Pollux meminere. De his uero ſic legimus: Fuit & falx non modo terreſtris militiæ, ſed & naualis inſtru

Falx

mentum. Erant enim Romanis inaudita magnitudine falces, quas cum artificioſo quodam impulſu rudentibus hoſtium inieciſſent, nauigio remis in aduerſum acto, & rudentes uelut cultri acie tõſoris ſcindebantur, & antemnæ ſimul, ac ſuperba ruebãt armamenta. In hoc falcium genere reponũtur quæ Plato δορυδρέπανα uocat, qui Steſileum ait in naui cum hoc militari inſtrumento contra aliam nauem ingentem decertare ſolitum. & cætera quæ de eo milite contra oſtentatores diuus Philoſophus narrat. Plura poſſem de hoc belli naualis apparatu afferre, quę conſultò pretereo: unum duntaxat annotauerim, apud Iuriſconſultum exarmare nauem dici, pro eo quod eſt armamentis ſuis ſpoliare. ad legem rhodiam de iactu. Græci id ἐξοπλίζειν dicũt, nam & armamenta iam diximus τὰ ὅπλα uocari.

Steſileum.

De

De remis & tonſis, & his ſimilibus. Cap. XIII.

NOſtri inſtituti ordo expoſcit, ut remos & huiuſmodi reliqua quib. nauigia impelluntur, cõmodum exequamur: nam & nauigiorũ ipſorũ ratio eiuſmodi eſt, ut ijs recenſitis quæ de nauiũ inſtrumentis generatim dicenda uidebant̃, nunc ſpeciatim, & quę magis ſingularia ſunt referamus. Sũt igitur remi perticæ ſeu conti, quę ueluti in palmam deſinunt, unde fit ut interdum à poëtis palmę & palmulę uocentur, quibus naues & rates impellimus agimusq́. Optimi uero ex ijs arboribus fieri tradũtur quæ ad ſeptentrionem uergunt, quod rectæ ſcilicet naſcantur & proceræ, tum ſimul enodes & denſæ. At quo pacto rectè ex arbore dolentur, docet Theophraſtus in quinto de hiſt. plant. Nec illud ignorandum quod ſcribit Vitruuius, q̃d ſcilicet remi circa ſcalmos ſtrophis religati, cum manib. impelluntur

&reducuntur, extremis progredientibus à cētro palmis in maris undis ſummam impulſu uehementi protrudunt porrectam nauem, ſecāte prora liquoris raritatem. Sed iam ad particulares uoces ueniamus. Seruius grāmaticus remū etiā ſignificare ſcribit lorū quod tubam continet: dictus quidē remus, ut quidam putāt, ἀπὸ τοῦ ῥέειν, ſed à remouendis potius & decutiēdis fluctibus, ſicuti & tonſę à tondendis & feriendis procellis. Feſtus tamē, quod ferro tondeantur, idq́ Ennij autoritate cōprobat. Sunt qui remorū palmulas tonſas eſſe exiſtimēt: à tonſa uero tonſilla uocat̄, palus ad religandas naues. Actius: Tōſillas in littore edite. Tōſillæ quoq; morbus in faucibus. Dicuntur & remi trudes, à trudēdo, ut pleriq; exiſtimāt. quidam perticas interpretant̄, & contos eſſe uolunt ad trudendas & impellendas naues. Meminit poëta: Ferratasq́ trudes, & acuta cuſpide contos

Expe-

Expediunt. quo tamen loco in caſti gatis codicibus ſudes, nõ trudes, legi‑ tur. Sunt qui trudes inſtrumenta eſſe putent, quibus ſaxo inhærẽs nauigiũ, trudi uel reduci ſoleat. Reponit & in hoc genere cõtus, de quo ſic Donatus Contus pertica oblonga in capite fer‑ rum habens, qua nautæ utũtur ad ex‑ ploranda loca nauibus opportuna. un de & prouerbium, conto nauigare, ut eſt apud Suidam: hoc eſt, rebus ſic uti quo pacto conuenit, uel qui eam uitæ rationẽ ſequitur, quæ ſuo ingenio con gruit. Alij rectius de ijs interpretãtur, qui tentim & cunctanter admodum rem quampiam aggrediuntur: unde etiam conta & contor & percontor de ducta ſunt. Sunt qui à cũcta, id eſt, mo ra deriuẽt. Græcum uero uocabulum contus eſſe uidetur, id quod facile ex Gręcis autorib. colligitur, qui ut ſuum illud uſurpant, atq; in primis Iul. Pol‑ lux, niſi fortaſsis, ut alia pleraque, è no

ſtris ad gręcos migrarit. Hinc & κοντωτὰ nauigia, quod ſcilicet contis impellerētur, quorum mentio fit ab Appiano et Diodoro. Noſtrates nautæ paluſtres his contis ſæpe impellūt ſuas cymbas. Eſt & contus haſta militaris Vergilio in x. Duris detrudere contis. Idem notat & Marcellus. unde contati, ut haſtati milites apud Vegetiū. Et item palmula remus, ſeu, ut dicebamus, extrema remi latitudo. Græci remi partes has faciunt: Enchiridion, hoc eſt, manubrium, qui & capulus. Vracos, quę media eſt pars. Pteram & tarſum, quæ palmula eſt, unde & remorū ordines ταρσώματα uocātur. Hanc quidem remi partem Apollonius in quarto Argon. πηδὸν uocat, ut etiam interpres notat. Theophraſtus tamen πηδὸν ligni quoddam genus ſic uocat. Eſt quoq; inuenire γύνιον pro parte remi, quę à ſcalmo intus in naui eſt. Eſt & hypereſion remi genus, ut quidam interpretanī. Sunt

qui

qui eum eſſe credant quē uulgus nauticum tertiarolum uocat. Alij partem eam quæ remis ſubiacet. Remus utiq; à Gręcis multis uocabulis appellatur: nam & ἐρετμὸς uocatur, unde dicti ἐρέται & αὐτερέται remiges. Dicitur & ἐλάτης, & πλάτη, & κώπη· unde nauigiũ quod xx. remis agitur εἰκοσάκωπον uocatur: & qui remigant nautæ ἑλίκωπες, ut eſt apud Theophilum: tametſi et ἑλικῶπις epitheton ſit eius qui in ſe hominũ conuertat oculos, uel nigra oculos: alij alia, quæ nihil ad nauigia. Reponuntur etiã inter remorũ genera qui κῶπαι θρανιτικαὶ dicũtur, qua dictione uſus Callixenus Rhodius, & Athenæus in Philopatoris nauis deſcriptione. Sanè quoniam in re nautica uiliſsimũ eſt remigantiũ miniſteriũ, de ijs prouerbiũ factũ eſt qui ex humili & ultima ſorte ad aliqđ dignitatis faſtigiũ aſcenderũt, à remo ad tribunal. Syrianus: Illotis, inquit, manibus à remo ad tribunal aſcendit.

Remũ quoq; ad laborem referimus, ut cum Plutarchus ait, oportere addiſcentem remos impellere. Notiſsimũ & Latinorũ illud, remis uelisq́;, cum aliquid nauiter & ſtrenuè agendũ eſt. Marcellinus uero, contis & remis. Nõ contis (inquit) nec remulo, ut aiunt. id eſt, non flexiloquis ambagibus & obſcuris, ſed uelificatione plena in rempub. ferebatur. Porrò ne quid deſideres à me quod ſuccurrat, dicimus eleganter pro eo quod eſt remos collidere uel confringere, remos detergere uel defringere, & q̊d Græci ταρσοὺς θραύειν, uel συντρίβειν, uel παρασύρειν. Cęſar de bello ciuili: Aut remos tranſcurrentes detergere ſi poſſent contendebant. Idem alibi, hoc eſt, de bello Alex. Nullius remi detergerentur. Liuius: Alterius remos deterſit. Idem alibi: Aut prorã lacerabat, aut remos detergebat. Idem quoq;: Et primũ ab utroque latere remos defringunt.

Vela,

Vela, & eorum partes, & quibus uoca bulis nuncupata.

Caput XIIII.

REmis uela ſubiūgimus, utpote utraq; ad nauiū celeritatē reperta, remis quidem quaſi pedibus quibuſdam, uelis uero ut alis: ijsq; exemplo à uolucrū alis deſumpto: & proinde poëta uideri poteſt dixiſſe, Velorum pandimus alas. Sunt qui uelorum inuentionem in Icarum Dędali filium, alij in parentem referunt, unde eſt & fabuloſus eorū uolatus. Alij in Æolum, quidam in Iſin Ægyptiorū deam. Vela, inquit Caſſiodorus in lib. uariarum v. Iſis rati prima ſuſpendit, cum per maria Harpocraten filium ſuum audaci fœmina pietate perquireret: ita dum materna charitas ſuum deſideriū feſtinat explere, mūdi uiſa eſt ignota reſerare. Hęc quidem ille. At uero Græci ſcriptores quidam, Dædalus, aiunt, parua primus ſtruxit nauigia, quibus & uela excogi-

mentiori progrediũtur impetu, quod non proxime calcem mali, ſed in ſummo lõgius, & ab eo progreſſa recipiũt in ſe uela uentum. Igitur cum uela per medium ſunt temperata, minorem habent uirtutẽ. Quę autem in capite mali ſummo collocantur, diſcedentia longius à centro, non acriore, ſed eodem flatu preſsione cacuminis uehemẽtius cogunt progredi nauem. Hactenus ille. Idem & Anneus Seneca: Nulla em̃ inquit, res æque adiuuat curſum, q̃ ſumma pars ueli, illinc maxime nauis urgetur: itaq́ quoties uẽtus increbuit, maiorq́ eſt q̃ expedit, antẽna ſubmittitur, minus habet uiriũ flatus ex humili. Quibus ſanè uerbis facilior fiet Ariſtophanis uerſus ex ranis, ἄκροισι χρώμενος ἱστίοισιν. hoc eſt, ſummis uſus uelis. Et itẽ Pindaricũ illud in Nemeôn: Surſum, inquit, extende uela ad carcheſη iugũ. hoc eſt, ἀνὰ δ' ἱστία τεῖνον πρὸς ζυγὸν καρχησίου. Vela uero confici ex diuerſa materia,

nam & ex lino, cannabe, ſcirpo, ſparto & corio non modo uſus cõprobat, ſed & autores receptiſſimi. Theophraſtus & Plinius etiam ex papyro fieri prodidere. Iulius quoq; Cæſar in cõmentarijs belli Gallici, Venetos Gallicã gentem ait ex pellibus alutis uela conficere ſolere. Sanè uela græcè ἱςία dicũtur, unde ἱςιοῤῥάφος, qui uela cõſuit uel conficit. Vocãtur & nõnunquã uela othonæ. Lucianus in dialogo epiſcopũtes, τότε ὑμεῖς ὑπ' ἀγνοίας κελεύετε τὴν ὀθόνην ςεἰλαι. id eſt, tũc uos per inſcitiam iubetis uela cõtrahere. Idem in Ioue Tragœdo: Tunc, inquit, uentus incidens in uelũ. hoc eſt, τότε ἄνεμος ἐμπίπτων τῇ ὀθόνῃ. Licet & hac uoce omne linteũ uocari uideamus. In Euangelio certè Ioannis Chriſtum ſcribitur othonijs inuolutũ cum aromatibus: hoc eſt, ut græcè legitur, καὶ ἔδησαν αὐτὸν ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων. Pollux othonen apud Homerũ ex uellere & lana, quàm ex lino fuiſſe mauult.

Paulus

Paulus Ægineta & Græci alij medici, othonia pro linteis lineis accipiũt, quibus excipiuntur medicamenta. ἄρμενα demũ & uela maiora uocantur, unde τριάρμενα nauis. Vela tria facit Iul. Pollux. Maius quod acation appellat: q̃d à tergo eſt, epidromõ: quod minimũ, dolona. Polluce ſequit̃ Iſidorus. Acation, inquit, uelum maximũ eſt in media naui conſtitutũ. Epidromos ſecundæ amplitudinis, ſed ad puppim. Dolon minimum, & ad proram defixum. Hinc ergo eſt τριάρμενος nauis, quæ tria habeat uela, cuius apud autores eſt mentio, ut fuit nauis Antigoni. Porrò epidromos alio loco Pollux uocat funiculos plagarum diſcurrẽtes, quibus retia panduntur & cõtrahuntur. Eoſdem & epidromides & prodromos appellat. Sanè & dolonis eſt mẽtio apud Latinos, ut apud Liuium, dolonibus erectis altũ petere intendit. Idem: Sublatis dolonib. effuſe effugere cõtendit.

Acatiũ. epidromũ. Dolona.

Procopij tamen interpres eo uocabulo uocari uela maiora credidit, id quod & grãmaticus Theophilus. Vulgus certe nautarum hoc tempore medianũ uelum uocat, quod in puppi erigitur: trenchetum quod ſupra artemonem. Porrò dolon etiam genus eſt teli, cuius Verg. meminit: Sæuosq́ gerunt in bello dolones. quo loco Seruius: Eſt autẽ, inquit, dolo flagellum intra cuius uirgam latet pugio, aut ſecundum Varronẽ, ingens cõtus cum ferro breuiſſimo. Dolones autem à fallendo, id eſt, à dolo dicti ſunt, quod decipiant ferro, cum ſpeciem prę ferant ligni. In hoc quidem ſignificatu etiã capiunt Iurecõſulti, quod Beroaldus & Budæus ante me annotarunt. Vtitur & Suetonius in Claud. & Plutarchus & Graccho, ξιφίδιον λῃστρικὸν ὃ δόλωνα καλοῦσι. Sanè pro uelo, dolo græca eſt dictio, pro telo, latina. Dicitur & ueli pars κοίπαδος, ut Iulius Pollux notat. Ali-

quibus

quibus uero acatius uidetur. Iſidorus etiam artemonem ueli partem exiſtimat. Nec enim, quod celebres quidã ſcriptores faciunt, hac in re Iul. Pollucem citauerim, qui in partibus nauiũ nullam artemonis mentionẽ facit. Neſcio unde Sipontinus eduxerit, antemonem pro uelo per n, quaſi ante amnem uocatum eſſe. Nam antemon, inquit, uelum eſt quod poteſt faciliusobliquari, quo nautæ in ſummo tempeſtatis diſcrimine utuntur. Ad dirigendam uero potius nauem artemonem, quàm ad celeritatem eſſe, docent cum alij, tum ſacrarũ literarũ interpretes. Meminit & Iabolenus Iuriſconſultus his uerbis in ff. de uerb. & rerum ſign. Malum, inquit, nauis eſſe partem, artemonẽ autem non eſſe, Labeo ait. Et uerius eſt quod plerꝗ; naues ſine malo inutiles eſſent, ideoq; pars nauis habet. Artemon uero magis additamentum, quàm pars nauis. quæ uerba re-

citaui ut in antiquo exemplari habentur, quo ſanè loco præclarè Alciatus. Vnde mirũ eo magis hominem eiuſdem profeſsionis hallucinatũ, cum eadem Iuriſconſ. uerba inter nauigia exponeret, uulgus nauticum ſecutũ eſſe, ut putarit uelum maius eo nomine appellari. Qua enim de cauſa malus in naui niſi ut uela ſuſtentet? Vela igitur non additamentũ, ſed artemon additamentum. Eſt ergo artemon minus illud uelũ, quod uelis maioribus appendi ſolet, unde & illi nomen. Ex hoc anſa eſt præſtita ignaræ plebi, ut uelum artemona uocet. Porrò & quidam Labeonem & Iabolenum trochleam intellexiſſe uolũt in lege ſuperius citata, quæ trochlea etiã nauibus conueniat, ut & nos ſuperiori capite ſcripſimus, & Vitruuius lib. x. docet, cum de machinis tractorijs ageret, quo etiã loco ita ſcribit: In radice, ait, locatẽ tertia trochlea, eam autẽ Græci ἐπάγοντα, noſtri artemo-

artemonem appellant. Quibus planè uerbis uidemus artemonē genus eſſe trochleæ, quæ in radice machinæ ſcanſoriæ, ut Fr. Iocūdus ait, ponitur. Vnde & nonnulli duo ſignificare artemonem putāt, uelum illud minutū quod diximus, & hoc latinum nomē eſſe, dictumq́ꝫ quaſi arrectū temonem: illud uero græcum παρὰ τὸ ἀρτάω, quod appendo et apto ſignificet. Artemonis meminit & Lucas in Actis apoſt. cap. xxvij. καὶ ἐπαίροντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. hoc eſt, leuātes artemonem ſecundum flatū ad littus appellebant. Eius etiam mentio eſt apud Sid. Apollinarem, ſi interpreti ſtandū. Sunt qui unam tantum ſignificationē artemonem habere exiſtiment. Quidam uir ſanè doctus artemona eundem cū acatio eſſe oſtendere conatur, parum uidens minus quæ attulit hoc probare. Qui uero antemnā interpretati ſunt, nihil tum planè uidebant. Eſt etiam ar

temon nomen proprium: eo enim nomine pleroſq; uocatos legimus, pictorem unum, ſcriptorem alium, & alium quidem molliorē, qui inde quod lectica circūferret, πορειφόρητος cognominatus eſt. Sed & herbę nomen propriū apud Dioſcoridem. Suppara quoq; inter uelorū genera reponunt, ut apud Lucanum: Imaq; pandens Suppara, uelorū perituras accipit auras. Seneca in xi. epiſtolarū multa de ſupparis nauiū Alexandrinarū. Supparū uero ſic deſcribi uideo. Genus aiunt ueli, unum habens pedem quo iuuari nauigia ſolent in nauigatione, quoties uis uenti langueſcit. Puellarem quoq; ueſtem lineam ſupparum Varro, Feſtus & Nonius faciunt, dictam quod ſuprà appareat, uel ſuper alias ueſtes paretur: atq; hinc quidam propterea ſupparum nō uelum propè interpretantur, ſed ueli ſinum. Donatus & ſuppara ſcenarū uela uocat, quę alij ſiparia uocāt.

Sextus

SextusPomp. ſiparium,inquit,genus
eſt ueli mimici. Alĳ ſuppariũ uocãt,ut
n poëtis ſcenicis retulimus. Manſa- mansarium.
ium inſuper,ſcribit idem Pompeius,
ielum dici q̊d in prora ponitur,quod
n caſtigatioribus codicibus mendicũ
iocatur,aſtipulante etiã Iſidoro in lib.
tymologiarum. Sunt qui putãt eam
ſſe quæ cochina uulgò dicitur. Sed
carbaſus figuratè uelum ſignificat. carbasus.
ergilius: Vocat iam carbaſus auras.
dem: Tumidoq; inflat̃ carbaſus au-
ro. à lini, ut ait Seruius, genere, ex
uo pręcipue uela fieri cõſueuerũt. Di
mus autẽ carbaſus & carbaſum, hoc
t, fęmineo & neutro genere. A carba
carbaſeus deflexit Verg. Appellaue
& uela carbaſina antiqui, quib. & fo
et theatra obtegerent̃: id primus Ro
ę Q. Catulus cũ Capitoliũ dedicaret
ęſtitit. Vocant̃ et uelaria à poëtis prę
oue, & à Græcis peripetaſmata. De
rbaſinis quidẽ Pli. li. xix. Carbaſina,

inquit, uela primus in theatro duxiſſe tradit Lentulus Spinther ludis Apollinaribus: mox Cæſar dictator totũ forum Romanum intexit, uiamq; ſacrã à domo ſua ad cliuũ uſq; Capitolinũ, q̄d munere ipſo gladiatorio mirabilius uiſum tradũt. Deinde & ſine ludis Marcellus Octauia ſorore Augusti genitus, in ædilitate ſua auunculo XI. Cos. calend. Auguſti uelis forũ umbrauit, ut ſalubrius litigantes cõſiſterẽt. Mox ſubiũgit idem: Vela nuper colore cœli ſtellata per rudentes Nero princeps exhibuit. At nos his miſsis quæ ferè ſunt præter inſtitutum, redeamus ad nautica. Vocantur & uela à græcis uarijs uocabulis, & in primis ἱστία ab ἱστὸς, qui nauis malum ſignificat, & ideo ἱστοδόκην inter nauium partes connumerauimus. Hac occaſione lapſum facilem illis fuiſſe crediderim, qui cum ex græcis mali partes ad latinos cõuerterent, ueli uertêre, inter quos Macrobius, ut

cum

cum de carcheſio ageremus oſtendimus. eius uero erroris cauſa fuit, quod in exemplaribus nõ caſtigatis aliquando pro ἱστίῳ, ἱστὸς legitur, ut etiam in Polluce offendimus. Sunt & inter uela λαίφεα quæ uocantur, & ἀρμαλία, & quæ ἄρμενα. unde uetus illud, κατὰ ναῦν ἄρμενα, hoc eſt, iuxta nauem uela, de ijs quę inuicem & ſimul congruunt: neq; enim cuiq; nauigio omne ueli genus conuenit: unde & triarmenos nauis, ut ſuprà meminimus. Sed de uelis illa utiq; nõ ſilenda Plinij exclamatio, quæ lib. xix. legitur, cum iam miraculũ illud ſuſpiraſſet, herbam eſſe, linũ uidelicet, quæ breuiſsimo temporũ ſpatio Ægyptũ Italiæ admoueret, in tantum, ut à Siciliæ freto Alexandriã ſeptima die quandoq; perueniatur, & ſexta nõnunquã, & à Puteolis nona die: à columnis uero Herculis ſeptima die Hoſtiam uſq; aliquãdo, ne omnes nauigatiões quas ille, & noſtra etiam tempeſtate perni-

cius factas, hoc loco cõmemorem. Illa certè eius eſt exclamatio: Audax uita, ſcelerum plena, aliquid ſeri, ut uentos procellasq́ recipiat, & parum eſſe fluctibus ſolis uehi. Iam uero, inquit, nec uela ſatis eſſe maiora nauigijs, ſed quãuis amplitudini antemnarũ ſingulę arbores ſufficiant, ſuper eas tamen addi uelorum alia uela, præterq́ alia in proris, & alia in puppib. pandi, ac tot modis prouocari mortem. Hactenus Plinius. Nunc de uelis cætera proſequamur, quæ & colorib. uarijs antiquitus tingebantur, nec minus hoc tempore. Et ut fabuloſa mittamus, nigra Theſei, Alexander certè uerſicolorib. uſus eſt Indo amne nauigans. Velo purpureo ad Actiũ cum M. Antonio Cleopatrà cum Auguſto certatura, nauali pręlio ueniſſe proditũ eſt, eodemq́ fugiſſe. Eſt & apud Plin. lib. xxxv. alius inficiendorũ uelorum modus. Candida, inquit, uela poſtquã attriuere illinentes

nentes non coloribus, ſed colorem ſor
bentibus medicamentis. Hoc cum fe-
cere infectores, nō apparet in uelis, ſed
in cortina, hoc eſt uaſe, pingi. In feruē-
tes aquas merſa, poſt momentū extra-
hunt picta: mirūq; cum ſit unus in cor
tina color, ex illo alius atque alius fit in
ueſte, accipientis medicaminis qualita
te mutatus, nec poſtea ablui poteſt.

Porrò ut & loquendi figuras aliqua
ex parte attingamus, dicimus uela cō-
trahere, quod Cicero & Horatius: ue-
la legere, q̊d Verg. in iij. quo loco Do
natus: Lego, inquit, uerbum nautis fa
miliare: nam funes & uela cū colligūt,
uel aliqua loca cū tranſeunt, legere ap-
pellant. Dicimus item uela dare, quod
idem & Cic. & uela facere, & uela pan
dere: ut, uelis paſsis apud Cic. & apud
eundem uelificor, & uelificatio, & ueli
ficantes naues. Tum etiam & uela du-
cere uel ſubducere, ut eſt apud Cæſa-
rem in cōment. Emanarunt & à uelis

Vela
Cōtrahere. Legere. Dare. Facere. Pandere. Ducere. Subducere.

prouerbia, ut, remis uelisq́, quo nõ ſe-
mel uſus eſt M. Cic. Qua figura Plau
tus etiam, Remigioq́ ueloq́ quantum
poteris feſtina, dixit in Aſin. Item, uelis
equisq́, ad conatũ ſignificandũ. Idem
in Offic. Cum his equis uelisq́, ut dici
tur, decertandum eſt. Idem ad Q. Fra
trem: Corrigam tarditatẽ tum equis,
tum uelis. quib. in locis inter eruditos
fit digladiatio, quod in antiquis codici
bus equis uirisq́ legatur: nam & in o-
ctaua Philip. Putabam fore ut omnes
inflãmati odio, excitati dolore, armis,
equis, uiris. quo loco paſsim uiribus le
gitur. Huiuſmodi uero colores ac figu
ras loquendi interſperſiſſe nõ iniucun
dum fuerit. Deinceps porrò ad funes
& rudentes me conuertam.

De funibus & rudentibus, cęterisq́ na uigiorum reſtibus, & quæ eorum appellationes. Caput XV.

IGnorat nemo, puto, q́ ſint in
re nauali neceſſarij funes, tũ
ad uincula, tum ad nauiũ tra-
ctus

ctus & retinacula, ut eos nõ immeritò hoc loco cõnumerare, & à præſenti negocio nihil alienum eſſe uideatur. Sed primũ uideamus ex qua materia conficiantur. Fiũt uero in primis ij ex cannabe, lino, ſparto. Iunco, ait Plin. græcos ad funes uſos, nomini credamus χοῖνος, quo herbam eam appellant. Ex palmæ quoq; folijs in oriente ualides funes fieri, eosq́; in humore utiliores, moxq́; & ex philyra, manifeſtum eſt. Sed & ex arborũ quoq; corticibus, ſcribit Theophraſtus in iiij. de hiſt. plant. fiunt, ut ex ceraſo, detracto cortice: ex uite & tilia. Idem in v. Habet etiã corticem funibus cuiuſque percõmodum acer & carpinus. Fiunt & in orientalibus ad ſeptentriones ubi proceræ naſcuntur arũdines, nauigia, & quidem ampla, ijs connexis & colligatis trahi longis, CCC. interdũ paſſibus: ut minus mirũ ſit noſtra in Pado molendina retinaculis ex perticis confectis ad

amnis ripas contineri. Sed & nõnunq̃ lintres ex ripa longurijs impelli agiq; uidimus. At nos inſtitutũ ſequamur. Funes igitur in primis & reſtes, rudentes appellamus, à nimio, ut grammatici aiunt, ſtridore, à Græcis νῆια uocata: unde prouerbiũ æditum eſt, νῆια καὶ κώπεας ἀνθ' ὅπλων ἠλλάξαντο. hoc eſt, rudentes & remos pro armis permutarunt. Dicimus & rudens numero ſingulari. Cicero de Diuinat. Sed eſt quaſi rudentis explicatio. Dicuntur & funes κάλοι, at certè κάλως omnis funis intelligitur. Vulgus nauticũ per antiſtichon nunc cauum appellat: unde καλώδιον paruus funis, & καλώστροφος qui latinè reſtio uocatur, qui et χοινοπλόκος, ut paulòpoſt dicemus. Grãmaticus Moſcopulus illud de hac dictione κάλως obſeruat, quod in genitiuo κάλω facit, per ablationẽ σ, ut μενέλεω. Dicimus & κάλος κάλου per ο paruum, & κάλως κάλωος, ut eſt illud poëtæ, ῥοχθεῦσι δὲ κάλωες, id eſt, reſonãtq; rudentes.

tes. Extat de hoc prouerbiũ, πάντα κά-
λων κινεῖν, id eſt, omnẽ mouere funem: quod aliqui ſic proferunt, πάντα κάλων σείειν, hoc eſt, omnem cõcutere funem: de his qui rectè aliquid nõ inſtituunt. metaphora ſumpta à nauigantibus, qui in nauigationib. reſtes omnes mouent. Omnẽ igitur funem mouet, pro eo quod eſt, omnẽ machinã. Hæc ille. Quæ ideo adſcripſimus, ut ijs adiungas quæ prouerbiorũ autor collegit. Funes uero quibus uelum ſubducitur meſurias uocant: & quibus ex utraq; parte proræ malum cõſtringitur, protonos: quibus à laterib. pedes: & quod reliquum eſt eorum, propedes appellant: cum quibus etiam ij ſunt qui terthrij uocitant̃: & poſt eos, quos μέσους, id eſt, medios appellari uideo. Sed ſeorſum hęc uideamus. Pes, nauticus funis eſt, cuius Verg. meminit. Vnà omnes fecere pedẽ, quo loco Seruius grãmaticus podiam interpretat̃, etiãnum

hodie ſic uocitatam, hoc eſt, funẽ quo uelum tenditur. Quidam tamẽ extremum ueli angulum eſſe opinantur. A pede propes dictus, funis quidam quo pes ueli alligatur. Meminit eius Turpilius poëta: Quaſi, inquit, cum uẽtus fert nauẽ in mare ſecũdus, Si quis propedem miſit in ueli ſiniſtrum. Pedem & propedem innuit Catullus poëta, cum ait: Siue utrunq; Iuppiter ſimul ſecũdus incidiſſet in pedem. Item Plinius: Iiſdem, inquit, uentis in cõtrariũ nauigatur prolatis pedibus. quo loco innuit Plinius, quod indies fieri uidemus, ut uno eodemq; uento per maria in contraria nauigetur. Pedem & Grę ci πόδα uocant, ut apud Euripidẽ, Plutarchum & Lucianũ. Eſt quoque prouerbiũ in eos, qui quæ magis ſunt opportuna negligũt, & leuiora quædam ſectantẽ, ἀφεὶς τὴν ὑπέραν τὸν πόδα διώκει. hoc eſt, Hyperam dimittens pedem ſequitur. Huius meminit Hyperides orator

tor

tor. Hypera uero funis eſt nauticus à
ſummo propendens, quo antemnarũ
cornua traducuntur. Sunt & peſmata
propè funes quibus anchoræ ligãtur,
quorum Pollux & Suidas, alijꝗ memi
nere ſcriptores nõ pauci. Quidã prym
neſia eſſe arbitrati ſunt, de quibus pau
lò poſt agendũ. Theophylactus ſacræ
ſcripturę interpres, duob. in locis, hoc
eſt, in Matthæi & Marci Euangelio, ca
melum tradit funem craſſum ſignificã
re, quo nautæ alligãdis anchoris utun
tur. Idem & Suidas, qui & illud notat,
ab aliquib. non per ἦτα, ſed per ἰῶτα ſcri
bi, hoc eſt, non κάμηλος, ſed κάμιλος. Epi
tonus, ait Theophilus, lori eſt uel uin
culi genus, quo antemna malo alliga
tur. Eius meminit Ariſtophanes et Ho
merus. Alij ligaminis omne genus ἐπί
τονου uocãt. Protoni uero funes dicun
tur, qui ex mali utraꝗ parte à prora &
à puppe extendunt, ut in primo Apol
lonij Rhodij grãmatici obſeruãt. Alij

caſſe uidet̃ in eo dialogo qui πλοῖον ſeu εὐχαὶ inſcribit̃. Item & Apuleius in xi. ubi de Iſidis naue agit. De ſtrophijs uero puellarũ nihil eſt cur hic agamus. Sunt & qui terthron, tenuẽ quendam funiculum nauticum arbitrentur, quidam malo attribuũt, ut paulò antè meminimus. In hoc reſtiũ genere & quidam ſpiras addidere, quæ propriè, ut ait Seruius, ſunt funium uolubilitates, ſiue, ut Feſtus ſcribit, funis nauticus in orbem conuolutus, unde adagium eſt, παρὰ σπεῖρας χοινίον, id eſt, funiculus ad reſtim, cum aſtus aſtui additur. Et alia ſignificat ſpira, quæ à grammaticis tum græcis tum latinis quærenda ſunt. Vergilius certè de ſerpentibus tantũ (quod memini) uſus eſt, ut in illo: Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis. Et de Laocoonte: Spiriſq; ligant ingentibus. Item in xij. Paribúsque reuinxit Serpentum ſpiris. Eſt & tranſenna funis extentus,

ut in quinto Aneid. docet Seruius in eos poëtæ uerſus: Ingentiq; manu malum de naue Sereſti Erigit, & uo lucrem traiecto in fune columbam, Quô tendãt ferrũ, malo ſuſpẽdit ab alto. quo loco ait Seruius, traiecto, id eſt, extento, unde tranſenna dicitur extentus funis. Salluſtius: Tranſenna demiſſum uictoriæ ſimulachrum &c. Hæc ille. Sed & Plaut. pro laqueo ſeu fune ad decipiẽdum accipere uidetur, cùm ait in Bacch. Nũc è tranſenna tur dus lumbricũ petit. Idem in Rud. Plu rimæ fiunt tranſennę ubi decipiuntur dolis. Sedenim & aliquando ponitur tranſenna pro clathris & cancellis, quo modo utitur Cice. in primo de Orat. Tum etiã quidam tormentũ in funes cõmemorant, funẽq; eſſe contendunt, quo prora ad puppim conſtringitur, quod quale ſit mihi non ſuccurrit. Ad dunt & ijdem ſaphonem, cuius ita Cæ cilius meminerit: Venerio curſu ueni

prolato

prolato pede uſq; ad ſaphonem. Addunt & opiferas, quib. cornua antemnæ dextra ſiniſtraq; tenduntur: alij opiferos uocant, funes ſcilicet. Addunt item & mitram, qua nauis media uincitur. Item anquinã, qua ad malum antemna conſtringitur. Cinna poëta:

Atq; anquina regit ſtabilem fortiſſima curſum. In hoc genere quidam ἀγκύλας reponũt, unde etiam anquina deducta uideri poteſt. Scribit Nonius Marcell. anchoras eſſe uincula quib. antemnę tenentur, idq; Lucillij carminibus probare nititur, ut ſuprà docuimus cũ de anchora ageremus, monuimusq; mendum ſubeſſe, & ex Iſidoro reponendum anquina. Sunt & qui helcyon funem eſſe dicant tractoriũ, à quo ſit helcyarius, ut ſuo loco dicemus. Helcyon nunc uulgus noſtrate nauticũ helcyanã appellat. Apuleius tamen lib. ix. per tralationem uocauit helcyon id quod ante pectus equorũ,

& id

& id genus animaliũ, ab armis pendẽs inſtrumentũ, quo & molæ per machinulam innexę uerſantur, & currus per temonem trahunt, unde & nomen accepiſſe poteſt. Apulei uerba: Helcyo ſparteo dimoto. & idẽ paulò poſt: Helcyo tandẽ abſolutus. Rhymata quoq; reponi uidemus inter funes tractorios à Polybio, παρὰ τὸ ῥύω, ut puto, τὸ ἑλκύω. Polybius in primo: Ad hęc inſtituerũt hippagos, rhymata dantes ex ijs tertię claſsis nauib. Vel, ut uertit Perottus: Poſt tertiam claſſem ſigillatim ordinatæ erant naues quibus equi uehebantur, hæ tertię claſſi funem præbebant. Græcè uero ſic habet: ὑπὸ δὲ τούτοις ἐπέσησαν τὰς ἱππαγοὺς, ῥύματα δόντες ἐξ αὐτῶν ταῖς τοῦ τρίτου σόλου. Xenophon in primo Hellanicôn παραῤῥύματα uocauit. Non me fugit & alia ῥυμὰ ſignificare, inter quæ impetum & propugnaculum. Sanè à rhymate uerbũ deducitur ῥυμουλκεῖν, quod nos remulcare. Idem Polybius: τῶν μὲν

ῥυμουλ-

υμουλκούντων τὰς ἱππηγοὺς ναῦς. Diodorus Siculus: ἐρυμούλκουν στρατιωτικὰ πλοῖα. Idem: καὶ τὰς ἱππηγοὺς ῥυμουλκουμένας ὑπὸ τῶν εἰρεσίαις χρωμένων. Latini tamen remulcare à remulcendo deflectũt, ut Non. ſcribit. Sanè remulcus funis ab aliquib. appellatur, Remulcus quo deligata nauis remi uice trahitur. Valgius antiquus poëta: Hic mea me longo ſuccedẽs prora remulco Lętantem gratis ſiſtit in hoſpitijs. Obſeruauimus uero apud idoneos autores dici, remulco trahere, & remulco agi, & remulco abducere, itẽq; remulco abſtrahere. Sunt magni alioqui profeſſores, qui remulcũ paruã nauẽ ſiue ſcaphã interpretẽt. Promulco quoq; pro remulco dixiſſe antiq̃s teſtis eſt Sext. Pomp. qui ita ſcribit: promulco agi nauis dicit̃ cũ fune nauis ducit̃. Sed de remulco et promulco ſatis. Sũt & inter nauticos funes ſerilla, ut antè diximus. Sunt et qui in hoc genere ſelmidas connumerent, unde & euſelmos nauis, qua de alibi,

quæ tamen à ſelmate potius deducit. Cataprorates linea eſt cũ maſſa plumbea, qua maris altitudo tentatur. Lucillius: Hanc cataproratẽ puer eodem defert. Prymneſiũ putat Theophilus, ut antè diximus, & cũ Theophilo Suidas aliĳq́;, & unà cum his Hiſpalenſis Iſidorus, funem eſſe, quo in littore nauis palo alligatur. Homerus: δὴ ποτε κοιμήσαντο παρὰ πρυμνήσια νηός. hoc eſt, ut & nos ludamus: Tum prope cõcipiũt nauis prymneſia ſomnũ. Apollonius in primo: Illis Argus prymneſia ſoluit Littoreo è ſaxo. hoc eſt, πρυμνήσια δέ σφισιν ἄργος λῦσεν ὑπὸ ἐκ πέτρας ἁλιμυρέος. At hoc non oſtentationis gratia, ſed ut falſam grammaticorũ opinionẽ monſtraremus, qui Feſtum ſecuti, prymneſium arbitrantur palum ſeu tonſillam ſignificare, ad quem in littore nauis religatur. At meo quidem iudicio Pompei codex mendoſus eſt, & ita caſtigandus: Prymneſium funis nauticus, quo

nauis

nauis ad palum religatur, quem alij tonſillam dicunt: at ita ipſum Feſtum ſcripſiſſe crediderim. Sed quiſquis fuit ille Paulus qui Feſti uolumina in compendium redegit, eius errati autor, non Feſtus, fuit: quem poſtea Paulum ſecuti ſunt alij alioqui eruditi, inter quos primus Sipõtinus. Sed de prymneſio ſatis. Porrò funis quo nauis littori alligatur, ab ijſdem græcis ἐπίγειον & πεῖσμα uocat̃. Oram etiã quidam apud latinos dicunt funem nauticum ſignificare, quo ad terrã nauis ligatur. Fab. Quintil. Permittamus uela uentis, & oram ſoluentibus bene precemur. Et idem alibi: Sublatę ſunt anchorę, ſoluimus oram. Liuius: Trahunt ſcalas, oraſq; & anchoras, ne in molientib. mora eſſet, pręcidunt. Vt idem ferè ſit q̊d gręcè dicitur, τὰ ἀπόγεια λύσασθαι, & quod modo attulimus ex Apollonio, πρυμνήσια λῦσαι, hoc eſt, retinacula ſoluere. Literati tamẽ quidam oram negant pro

fune accipi: & in Liuio quidem non oras, ſed lora reponūt, uetuſti, ut aiūt, exemplaris fide fulti. Fabium uero interpretantur, oram, id eſt, à littore ſoluentibus: cuius ſententiæ fuit Beroaldus & Calepinus, pro quib. facit Cic. qui ait, portum ſoluentibus. Dicūtur & hi funes retinacula. Liuius: Plurib. retinaculis ualidis parte ſuperiore ripę religatum &c. Verg. Strictoq́ ferit retinacula ferro. Idem & funem dixit: Nō illa quiſquam me nocte per altum Ire, neq́ à terra moneat cōuellere funem. Sed & funis nauticus τὸ σπάρτον, & numero plurali τὰ σπάρτα, à geniſtæ genere notiſsimo uocat̄, ex quo & apud antiquos & hoc etiamnū tempore funes & reſtes conficiūtur. Nota uero eſt Varronis, Plinij & Gellij, ſed & Homeri interpretū ſententia, ſparti uſum non fuiſſe ætate Homeri, cum cecinit, σπάρτα λέλυνται. Itemq́ an proprie ſit ſparton quam geniſtam uocamus,

cum

cum eius duæ ſint ſpecies. At certè à ſpartis ſpartina piſcatorum funis dicta eſt, qua in Auibus fabulá uſus eſt Ariſtophanes. Eſt & ſparte fabri lignarij linea, qua materiam dirigere ſolent, unde & prouerbia quorum ſuprà meminimus. Sed de ſparto, & ſpartis hominibus qui dicuntur, aliàs in obſeruatis noſtris plura notaui. Eſt & napura funiculus ex ſtramẽto factus, ut in commentario ſacrorum reperitur: Põtifex napuras facito. quod et Pompeius ſcribit: quo modo & Græci merinthos, & merindos funes ſignificant, qua de re ex Græcorũ cõmentarijs plura in Corollario Hermolaus. Exiſtimaẽ à quibuſdam & mataxa funis ſpecies, quæ tum ex ſparto, tum ex cannabe & lino conficitur, cuius Lucillius meminit:

Plumbi pauxillum rudis, liniq; mataxam. Meminit & Vitruuius lib. vij. cum ait: Et mataxæ tomicæ ad iuſtam longitudinẽ una craſsitudine alli

gationibus temperentur. Idem lib. vi. de paludibus inquit: Tenues colligantur mataxæ. Mataxam uero quaſi metaxam Iſidorus dictam opinatus eſt, à circuitu uidelicet filorũ à meta, uel q̊d transferatur græca deriuatione. Iuſtinianus Cæſ. lib. Codicis undecimo faſcem interpretatur, uel cõgeriem penſorum lanę, uel lini. Hanc nunc uulgò Hiſpani una uel altera mutata litera, madexe dicũt. Quin & mataxã in quibuſdam Hetruriæ urbib. hodie ex filo globũ à uernaculis audiui. Vtiť quoque hac dictionẽ inter antiquos medicos Theodorus Priſcianus in iiij. ſeu, ut alij putant, Octauius Horatianus. Sed certè ego utrius ſit liber ambigo. Manardus Theodori quàm Horatiani eſſe mauult, uel Alexandri Trallia-ni autoritate, eo nomine ipſum citantis. Verba igiť utriuſuis ſint, hęc ſunt:
" De capillis ipſius mulieris qui excidunt, quando ſe ornant cum mataxa.

Sanè

Sanè & medici quidam græci recentio res, mataxã ſericum crudum uocant, cuius eſt in medicina uſus: unde & in ſcholio Horatiani, mataxa, inquit, ſericum dicit. Apud uero Aëtiũ & Actuarium cataxa uocari uidet, licet ego mataxã utrobiq; legendum ſemper exiſtimarim, qua in re alioqui eruditi quidã ſunt decepti. At nos penè è nauigijs egreſſi, ne periclitemur, ad ipſa cõmodũ redeamus. Funes etiã græcè, ut dixi, χοινία neutro genere dicũtur, ut eſt notiſsimũ illud ex Ariſtophane, χοίνιον μεμιλτωμένον, hoc eſt, miniatus funiculus. Item χοίνοι maſculino, unde ſunt deriuata χοινίσκοι & χοίνισμα. Hinc & χοινοβάτης qui per funes graditur, quẽ Latini modo funãbulũ, modo fũnerepũ tranſtulerũt: unde & χοινοπλόκος, ut paulò antè diximus, funarius artifex, id eſt, reſtio: omniaq; hęc deriuata uident à iũco ſcirpóue, ex quo nõ modo fũnes, ſed & uela aliaq; fierent, qui gręcè dicit χοῖνος, ut

etiã ex Pli. recitauimus. Sanè ſchœnus etiã genus eſt mẽſuræ terræ uel itineris apud Perſas & Ægyptios, quale eſt apud nos ſtadiũ uel miliariũ, apud Aſſyrios paraſanga & aſtarus, qua in re, ne te pluribus morer, Euthymus in pſalmo cxxxviij. quo loco noſtri uerterunt, Semitam meam & funiculũ meũ inueſtigaſti. quod erat græcè, τρίβον μου καὶ τὸν σχοῖνόν μου σὺ ἐξιχνίασας. Schœnus, inquit, apud Ægyptios atque Perſas itineris menſura eſt, & idem ferè quod apud nos dicitur ſtadium. Hæc ille. Hæc uero dictio in ſacra hiſtoria frequens. Plinius quidẽ lib. v. ſchœnon facere ſtadia XXX. prodit. Lib. uero xij. nõnihil uariare uidetur. Grecorũ nonnulli L. ſtadia. Herodotus in ij. LX. ſtadia cõficere prodidit, niſi codex ſit mendoſus. Significat & alia ſchœnus: nã Hippocrati, teſte Galeno, ſcillam cepam, alijs rei medicæ ſcriptoribus iuncum odoratum. Eſt & loci & uiri nomen.

χῖνος

χῖνος uero lentiſcũ denotat, quod mul tis cauſa fuit ut cõfunderẽt. Sed ipſi no ſtra ſequamur. Dicunt & funes quib. naues religantur, ut notat apud Lyco phronẽ Iſaacius, οἶσα, uel ut Ionicè dicit οὖσα, παρὰ τὸ οἴω, q̊d defero & porto ſignifi cat. uel οἶσα dicit ἀπὸ τῆς οἰσίας arbore, id eſt, ſalice uel uimine: nã & reſtes uimi- neos & antiquitus factos, & noſtra æ- tate aliquando fieri uidemus. Alij œ- ſam ἀπὸ τῆς οἰσύας dictam uolũt, quo uo cabulo greci uiticẽ ſignificant, hoc eſt, agnum caſtum, qui &, quòd ex eo uin cula & ligamenta fiant, teſte Polluce atq; Dioſcoride, λύγος uocat: & ſi Dio ſcoridi ipſi ſtandum eſt, ſalix amerina à Latinis uocatur. Confuſe utiq; legas interdum œſya pro œſia, propter lite- rarũ affinitatẽ: ab hac enim œſinæ uir- gæ, ab illa œſynæ gerræ, hoc eſt, tugu- riola, & gurguſtiola craticea, unde œ- ſyoploci, quos œſyurgos uocat Eupo- lis poëta, ut eſt apud Pollucẽ. Vocan-

tur & οἰσῦσα funes. Sed enim & ex loris & ijs nõnunquam tortis, nauigiorũ funes apud Priſcos factitatos legimus, ut cũ alibi, tum eo Homeri carmine, quod nos ita uertimus: Candida uela trahunt contortis undique loris. hoc eſt, ἕλκον δ' ἱςία λευκὰ ἐϋςρέπτοισι βόεσι. Lorũ tamen & himas dicitur, quanquam et λῶρον. Sunt & funes quos Græci uocãt thominges, & mermides, & merinthos. Non ſatis liquet an thominges ſint quos noſtri tomices uocant. Sunt enim tomices græco quidem nomine appellatę, ex cannabe impolito & ſparto leuiter tortæ reſtes, ex quo funes fiunt. Vitruuius lib. vij. Et binas inter eos perticas erigemus, tomicibus alligatas. Columella lib. xij. Deinde faſciculos tomice palmea aut iuncea ligato. Plinius lib. xvij. cap. x. Sic & ſpinas ſepis cauſa ſerunt, tomice moris ſpinarũm circũlita. Quo loco Hermolaus, tomicis nomen eſſe deflexum à gręco, ſed

ſed aſpirationē non retinuiſſe. Piſcatorius uero funis ex ſetis hormia uocat. Hactenus de funib. Nunc ne quid nauigio deſit, de ſaburra agendū. Cōſueuerunt nautæ ſaburra, quę craſsior ac uilior eſt harena, naues onerare ad certam uſq; menſuram, ut ſtabili magis curſu agantur. Id cum poëtæ, tum hiſtorici manifeſtè declarant. Verg. in iiij. Georg. de apibus. Et ſæpe lapillos Vt cymbæ inſtabilis fluctu iactante ſaburrā Tollunt. Liuius de bello Maced. Et onerarias ducere multa ſaburra grauatas. Sed de ſaburra uide Hermolai lexicon. Saburra, inquit, propriè quidem nauiū eſt, ex quacūq; materia, ſed ſabulū ferè ſignificat. & reliqua quę ad naues parū pertinēt. Nūc uero iam contractis uelis funibusq; reductis, nauiū ornamenta explicemus.

De nauigiorū ornamentis. Cap. xvi.

EXcogitatæ, nec minus quàm in ædibus, ſunt nauium orna-

menta, quæ ut hoc loco à nobis commemorentur, & ordo & tempus monet, etſi eorum pleraque ad aliarum quoq; rerum ornamenta referuntur, quorũ quædam in Ptolemæi & Hieronis nauibus antè retulimus, ſed quæ illic non attigimus hic proferenda. Eſt ergo, ut ab hoc ordiamur q̊d ex Caſsij ſententia refert Vlpianus, inter ornamentum & inſtrumentũ magna differentia. Inſtrumẽta quippe ad tutelam pertinent, ornamenta ad uoluptatem: quanquam hic ego non ita anxiè rem obſeruaui. Sunt igitur in primis & in uniuerſum apluſtria omnia nauiũ ornamenta, dicta, ut nõnulli uolunt, ab α priuatiua particula, & πλέω, quod eſt nauigo: uel à πλοῦς, quæ uox nauigationem ſignificat. Sed ſi Sex. Pompeium audiamus, ampluſtria dicuntur, quod amplius ſint. Eius hæc ſunt uerba, ut in caſtigatiorib. codicibus legunt: Ampluſtria nauium ornamenta, quę quia

erant

erant amplius quàm eſſent neceſſaria, uſu etiam ampluſtria dicebant. Grammaticus etiã Priſcianus ampluſtria dicere uidetur. Fuit cum ego apluſtra dicta crediderim quaſi aphlaſta, nunc temerè nihil ſtatuo, cum uaria huius dictionis prima ſyllaba inueniatur, ut apud Lucretium, Ciceronẽ in Arateis, Silium, Iuuenalem, Manlium, Lucanum, Sidoniũ. Sanè ſciendũ modo ampluſtra & ampluſtria, modo apluſtra & apluſtria, hoc eſt, trium & quatuor ſyllabarũ, & quod magis mirũ eſt, prima correpta, propter liquidã. Cicero:

Nauibus aſſumptis fluitantia quærere apluſtra.

Eodem modo Lucretius. Legi nuper in cõmentarijs neſcio cuius, apluſtra ſummas uelorũ partes uocari: quod, cum autoritate antiquorum nõn fulciatur, parũ mihi perſuaſum. Videntur et ἀμφιμήτρια ornamẽta eſſe, quę circum naues adhibentur uti apud Artemidorũ in quarto de inter-

pretatione ſomniorū ad filium. καὶ τὰς, inquit, ἀμφιμήτρια τῆς νεὼς ἐσπασε. et, inquit, amphimetria nauis euulſit. Phauorinus putat eſſe quę adhibentur utrinque nauis carinę. Segeſtria, teſte Pompeio Feſto, pelles ſunt nauticæ, quæ διφθέραι dicuntur græcè, ut idem Feſtus & Pollux tradunt. Varro ſegeſtria dicta innuit à ſegete; ita enim ſcribit in libris de lingua lat. Quod ferè, inquit, ſtramenta erāt è ſegete, ſegeſtria appellāt, ut etiam nunc in caſtris, niſi à Græcis στέγαστρον. Meminit & idem Varro in libris de uita pop. Rom. ut eſt apud Nonium Marcellū. Aſcoma, pellis quę ſcalmo adhiberi ſolet. Theophilus aſſutam pellem ait ſcalmo, ad repellendam aquam maris. Meminit & Iulius Pollux. Suidas lorū putauit cōtinens remum ſcalmo annexum. Diphtheras etiam nauib. adhibet Pollux & Suidas, eaſdemque fermè facit quę modo retulimus aſcomata, in quib. & ſcripſiſſe ali-

aliquãdo proditores thoracyon ait & hermiona. Grãmatici quidã diphtheran paſtorale indumentũ eſſe ſcribũt. Attici uero eam eſſe ueſtem quę & iſalce uocatur, qua quoniam magiſtri literarum uti conſueuerant, à Græcis aliquãdo diphtheralœphi nũcupati ſunt. Sed de diphthera loquẽs in primis audiendus eſt M. Varro, qui de re ruſt. lib. ij. Coſſiniũ ſic loquentem facit. Vt fructũ, inquit, ouis è lana ad ueſtimentum, ſic capra pilos adminiſtrat ad uſum nauticũ, & ad bellica tormenta & fabrilia uaſa: neq; non quædam nationes harum pellibus ſunt ueſtitæ, ut in Getulia & Sardinia, cuius uſum apud antiquos quoque Gręcos fuiſſe apparet, quod in tragœdijs ſenes ab hac pelle uocantur diphtheriæ. Et hucuſque Varro. Quidam etiam βαίτην diphtherian uocant, pellemq; eſſe ſcribunt Amalthegę capręę, in qua res humanas ſcribere dicitur Iupiter. Diphtheræ me-

minit & Hammonius grammaticus, qui ait diphtheran à malote differre, quod hęc ſcilicet ſit ouis pellis, hoc eſt, μηλωτὴ, illa uero caprarũ. Idem & Moſcopulus. Hanc quidẽ Verg. in Geor. deſcribere uidetur, Varroniſq́ locum ut plerunq́, æmulari: ita enim canit in iij. Nec minus interea barbas incanaq́ menta Cinyphij tondent hirci, ſetasq́ comantes, Vſum in caſtrorũ & miſeris uelamina nautis. Quo loco Seruius & Probus grãmatici cilicia deſignari ſcribunt. Videnť uero diphtheræ & cilicia idem eſſe: ſic & hodie ferè uulgus nauticũ appellat. Cilicia Celſus ait retuliſſe Varronem ideo ſic appellari, quod uſus eorum in Cilicia ortus eſt. Idem ſcribit & Seruius. Varronis uerba quibus id cõprobať, in calce ſunt ſecundi de re ruſt. dialogi: Quod magnis, inquit, uillis ſunt capræ, ſcilicet in magna parte Phrygiæ, unde cilicia & cætera eius generis ſolent fieri. Sed

ri. Sed quod primũ ea tonſura in Cilicia ſit inſtituta, nomen id cilicas adiecíſſe dicunt. Meminit & Aſc. Pædianus in Verr. & Vegetius in lib. de re militari. Addit amplius Suidas, quòd ſint in Cilicia hirci ualde piloſi. Porrò ne quid omittamus, & ex diphtheris rates cõfectas fuiſſe, teſtis eſt Xenophon anabaſeos lib. η. de Cęnis fluuio agẽs, ἐξ ἧς, ait, οἱ βάρβαροι διῆγον ἐπὶ σχεδίαις διφθερῶν, ἄρτους, τυρὸν, οἶνον. quę uerba amicus meus ita conuertit: Ex qua barbari coriaceis ratibus, panem, caſeum, uinũ in caſtra cõuehebant. Eſt & phormion nomen ſtraminis nautici, ut Donatus obſeruat, & ſignificat tegeticulam qua pauimentũ ſternitur: uel lectum ſparteũ, à quo nomine Apollodorus comicus paraſitũ, Terentius uero noſter fabulam nũcupauit. Phormionis certè pro ſtoria & tegete, et Vlpianus Iuriſconſ. ut Modeſtinus ait, meminit in ff. tit. de fund. inſtru. & inſtr. leg. Deducta hæc

uox uidetur à φορμῶ, quæ ſpartã & ſto-
riam ſeu tegetem ſignificat, qua de re
multa Græci Suid. & Pauſanias, item
Herodotus. A phormo, phormion &
phormiſcus, diminutiuorum forma.
Fiunt & ex papyro tegetes, ut alibi ſcri
pſimus, & ex iuncis, in uſum nauticũ.
Sed & ex palmarũ folijs, earũq; in pri-
mis quæ humiles dicũtur, & folio ſunt
latiore, ac molliore, ut Theophraſtus
ait. Proueniunt uero cũ in Creta, tum
plurimæ in Sicilia. Sunt & nauiũ orna
menta præterea aulæa, tapetes, peri-
ſtromata, peripetaſmata, eius generis
cætera, quæ ad alia quoq; referuntur.
Cataſtroma quidẽ ſuperius eſt nauis
tegumentũ ſeu pauimentum, cuius a-
pud Thucydidem mentio, ut alios mit
tam: unde appellatę cataphractę & em
phractæ naues, quæ tum à noſtris con
ſtratæ tum tectæ uocantur: ut contrà
apertæ, quæ à Græcis aphractæ dictæ
ſunt, de quibus alibi, hoc eſt, inter na-
uium

uium uocabula. E cataſtromate propugnatores depugnare ſolitos, ex ſcriptoribus colligimus. Quidam (quàm ſanè neſcio) cataſtromata foros eſſe opinati ſunt. Corymbis etiam naues ornatas legimus, id q̊d uel ex his Flacci Val. facilè quimus cognoſcere: Et auratis Argo reditura corymbis. Idem alibi: Et extremis tamen increpuere corymbis. etſi corymbon græcè nauis roſtrū appellat̃, unde & acrocorymba ipſarum nauiū ornamenta, ut in lexico tradit Theophilus. Corymbos uero Suidas interpretatur ramorū ſummitates & partes extremas, id quod & græco epigrãmate cõfirmatur. Alij corymba uocãt acroſtolia nauium uelut coryphas, id eſt, uertices, quæ addi & adimi poſſunt. Legimus in græcorū cõmentarijs, corymba differre ab aphlaſtis, quorum in nauium membris meminimus, quòd aphlaſta quidẽ in puppi, corymba uero in pro-

ra: hoc eſt, ἄφλαστα μὲν λέγονται τὰ πρυμνήσια, κόρυμβα δὲ, τὰ πρωῤῥήσια. Sed enim & extrema, ac rerũ ſumma, corymba aliquando appellata uidemus: nempe montis uerticem & iuga corymbum Herodotus uocauit. Noſtri quidẽ corymbos hederarum baccas uuásue nũcupant, quibus Bacchus & Mænades coronabant̃ apud gentes, ut ex poëtis liquet. Sunt qui corymbos nauiũ hederaceas coronas interpretentur, quæ nauibus adhiberi ſolerent, cum uel portũ tenerent, unde & illud poëtæ: Et nautæ læti impoſuere coronas. uel cum ex nauali pugna uictoria parta eſſet: qua ex re diuus Ambroſius in hexamero: Sed omnes, inquit, puppes quæ peruectæ fuerint coronantur, ubi palma merces ſalutis, uictoria preciũ regreſſionis eſt. Coronatam inſuper nauem philoſophorũ eximio obuiam miſiſſe Syracuſanorũ tyrannũ legimus. Ad hæc coronabantur naues apud Romanos

nos menſe Iunio in Fortisfortunæ celebritate, & per medium amnem cõuiuia ducebant, quod in vi. Faſt. oſtendit Ouidius: Multa coronatæ iuuenum conuiuia lintres, Multaq; per medias uina bibantur aquas. Erant item nauales coronæ, quæ & roſtratæ dicebanẽ, de quib. iam egimus. Coronem quoq; & coronida pro nauis ornamento deſumi quidam arbitrãtur, quòd roſtris adhiberi ſoleret, cum demum perfecta ac conſummata forent nauigia. κορώνης quidem Aratus meminit cũ de Argo canit: Cum iam nautæ conuertêre coronem. hoc eſt, ὅταρ δὴ ναῦται ἐπιστρέψωσι κορώνην. Verum coronidis nos ſeu corones uarium eſſe ſignificatum cõperimus, quod te ne lateat, hic breuib. ſubſignabo. Sũt quippe qui in arcu ſummũ cornu, quod & tenus uocari è Latinis quidam tradũt, crenémue in qua neruus imponiẽ, uocari coronin uelint; quam ob cauſam,

ait Euſtathius, bonum rerum finẽ prouerbialiter aureã coronin dictam inuenimus. Sunt qui montis uerticem, & ſummã in ædificijs ſtructurã ſignificare contendant. Alij nauis puppim; quod ſit in eius apice curuatum cornicis roſtrum, ut interdum anſerculi: unde & Homerus σὺν νηυσὶ κορωνίσι, quod exponũt grãmatici, cum nauib. flexas habentib. ſummitates. Alij nigras, q̊d cornix auis ſit nigra. Inuenitur & coronis poſita pro extremo librorum ornamento, unde & prouerbiũ factum eſt, ἐπιθεῖναι τὴν κορώνην, ἢ τὴν κορωνίδα, hoc eſt, imponere coronin: pro eo quod eſt, extremam manũ admouere, ad quod alluſiſſe uideri poteſt Martialis libro x. Si nimius uideor ſeraq́ꝫ coronide longus Eſſe liber, legito pauca, libellus ero. Hoc modo Plutarchus in libro de Alexandri fortuna, de Philoxeno poëta agens, uſus eſt. Philoxenus eñ Dionyſij tragœdiam non correxit, ſed

totam

totam circunſcripſit à principio ad coronida, hoc eſt, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τῆς κορωνίδος περιέγραψεν. Aliȷ coronida, ut eſt in cõmentariȷs Ariſtophanis, ſignum ac notam quampiam eſſe opinãtur, quæ poni ſoleat in fine librorũ, quæ in ſemicirculi ſpecie ſurſum ſit repanda, ◡. Aliȷ lineam breuem ab inferiore parte inflexã huiuſcemodi L. Hac etiã nota antiqui in fabulis, comędiȷs & tragędiȷs, ut Phauorinus docet, & lyricis etiã carminib. uſi ſunt poëtæ, ut Hephæſtion ſcribit, ubi de ſignis agit. Sed & theologi, ut eſt apud Nazianzenum & Iſidorum, qui de huiuſmodi notis & poſituris, ut ipſe uocat, cæteris copioſius ſcribit. De notis quidẽ Iuriſperitorũ, Γ & ſſ Alciatus doctiſs. annotauit. At ne à nautica arte recedamus, Theon, ſeu qui alius, qui in Aratũ poëtam græca ſcripſit cõmentaria, κορώνην inflexum illud interpretatus eſt, quod eſt in nauis puppi: unde & Homerus, inquit, uo-

cat naues coronidas, σὺν νηυσὶ κορωνίσι, ut antè diximus. Aratus uero, ὅπερ δὴ νηῶν τοι ἐπιτρέψωσι κορώνην. Apollonius in iij. βοῦς συναρτήσει κορώνῃ ζεύγληθεν. quãuis eo loci cõmentator annulum iugi interpretetur. Euſtathius etiam coronidas uocari roſtratas naues ait. Sunt & qui ſcopon, & ſectæ alicuius finem ſic appellent, οἷον κορώνη τῆς σοφίας. qua ſimilitudine & Plutarchus uitę coronin dixit, in eo qui inſcribitur, an ſeni adminiſtranda ſit reſpub. Sunt quoq; qui amplius ſcribant, κορώνην extremam pudendi uirilis glandem ſignificare, & ianuæ inſuper annulum, quo & claudũtur & impelluntur fores. Eſt & κορώνη, id eſt, cornix auis notiſsima, cuius uaria apud Ouidium fabula. Atq; hæc de corone & coronide, quæ aliàs obſeruaram, q̃ breuiſsime potui, hic tibi ſubſignare placuit. Vocant & Græci ζωμεύματα, quęcunq; naui conducũt & utilia ſunt, ligna, cera, pix. Alij & hypozomata;

quæ

quæ ligna nauiũ ſunt. atq; de his ſatis.

Reſtat in huius capitis calce duo pręterea ut afferã, quid ſit pharus, & quæ eſſent leges Rhodiæ, quæ duo ad rem nauticam pertinent. Pharus igitur turris eſt quæ conſtrui ſolet in maritimis portuoſis locis, ad præſtanda nocturnis temporibus nautis lumina, unde & nomen acceperunt. Scribit quippe Hegeſippus, à D. Ambroſio, ut credit latinitate donatus, in iiij. pharos quaſi phanos, n in r mutata, dictam. Grãmatici uero in Homerũ ita uocatã aiunt, ἢ ἀντὶ τοῦ ἡλίου ἔφηνεν, ἢ εἰς φῶς ἤγαγε, quòd uidelicet pro ſole appareat, uel ad lumen agat. Deſcribitur pharus à Plin. & Herodiano hiſtorico in Antonino & Ægeta. Suidas genere maſculino etiam protulit, contrà cæteri ferè fœmineo. Propertius: Et Ptolemææ littora capta phari. Lucanus: Pharos inſula quõdam In medio ſtetit illa mari. Papinius: Lumina noctiua-

gæ tollit Pharus æmula lunæ. Sed e-
nim quoniã Pharus Ægyptia omniũ
celebratiſsima, plerique ab ea reliquas
pharos nuncupatas autumant, ut uel
ex uno Plinio facile cognoſcimus. Ea
autem, ut pleriq; omnes exiſtimãt, ab
inſula eius nominis nuncupata credit,
quæ ante Alexandriam poſita, quon-
dam diei unius nauigatione, ut ex Ho
mero ſcribit Plinius, diſtabat, nunc, ut
Strabo ait, peninſula, demum ab Iulio
Cæſare colonia deducta, ſic Solino tra
dente: Eſt et Pharos, inquit, colonia ex
" Cæſare dictatore deducta, ex qua faci
" bus accenſis nocturna dirigitur naui-
" gatio: nam Alexandria inſidioſo acceſ-
" ſu aditur, fallacibus uadis, cæco mari,
" tribusq; tantũ canalibus admittit naui
" gantes, Tegamo, Poſsidonio, Tauro.
quod idem ſcribit Plinius. Subiungit
Solinus: Hinc igitur in portibus ma-
chinas ad prælucendi miniſteriũ fabri
catas pharos dicũt. Stephanus uero &
Suidas

Suidas pharon aiunt turrem cõditam à Soſtrato Cnidio Dexiphanis filio, Ptolemæi regis tempore. Strabo diligentiſs. ſcriptor libr. xvij. Soſtratum ipſum quidem ait regum amicũ pharum turrem poſuiſſe πολυόροφον, hoc eſt, multa tabulata habentem, & albo lapide cõſtructam, cum hac inſcriptione: Σώστρατος κνίδιος δεξιφάνους θεοῖς σωτῆρσιν, ὑπὲρ τῶν πλωϊζομένων, hoc eſt, Soſtratus Cnidius Dexiphanis, deis ſeruatoribus, pro nauigantibus. Quæ congruũt ijs quæ Plinius lib. xxxvi. natur. hiſt. ſcripſit. Magnificatur, inquit, & alia turris à rege facta in inſula Pharo portũ obtinente Alexandriæ, quam conſtitiſſe DCCC. talentis tradunt, magno animo (ne quid omittamus) Ptolemęi regis, quod in ea permiſerit Soſtrati Dexiphanis architecti ſtructuræ ipſius nomen inſcribi. Vſus eius nocturno nautarum curſui ignes oſtendere, ad prænũcianda uada, portusq́ introi

tum: ſicut iam tales compluribus locis flagrãt, ut Puteolis, ac Rauennę, ad uitandum periculum, &reliq. Dicta quidem inſula Pharos, præter id quod antè retulimus, ut Stephanus ait, à Pharo nauta Menelai, qui à ſerpente morſus ibi ſepultus ſit: ſicut & Canopus à Canobo eiuſdem ipſius Menelai gubernatore. Suidas quoq; & Homerus Pharon Protei inſulã nuncupant, quoniã ibi Proteus regnauit. Idem eſt ab Ammiano Marcellino proditum lib. xxij. hiſt. Inſula, inquit, Pharos, ubi Proteũ cum Phocarũ gregib. diuerſatum Homerus fabulatur. Mox & ſubiungit, eam fuiſſe Rhodiorũ obnoxiã uectigali, ſed fœminæ callidæ ſemper in fraudes miro artificio liberatã: nam cum nimiũ petituri publicani illuc acceſsiſſent, & ſolennes inſtarent feriæ, eos ſecum regina in ſuburbana perduxit, ſeptémque interea diebus ſeptem maris ſtadia, iactis molibus irrequieto

labore

labore inſulam continenti coniunxit, ita ut quâ mare fuerat uehiculo ingrederetur: atq; ita Rhodios fruſtrata eſt, inſularum, inquit, portorium flagitatis, non continentis. Sed de Pharo iam nimis multa. Fuit & altera Pharos in ſinu Adriatico, Straboni in iij. Alterū quod polliciti ſumus, leges ſunt Rhodiæ, quæ de tota re nautica præcipiebant, de quibus ſic in decretis canonicis ſcribitur: Rhodiæ leges naualium cōmerciorū ſunt ab inſula Rhodo cognominatæ, in qua antiquitus mercatorum uſus fuit. Harū meminit & Tertullianus lib. aduerſus Marcionē hæreſiarchā, qui ponticus nauta fuerat. Scilicet, inquit, nauclero illi non quidem Rhodia lex, ſed pontica cauerat. Eſt et lex Rhodia περὶ τῆς ἐκβολῆς, hoc eſt, de iactu, ut eſt in ff. qua, ut Papinianus ait, cauetur, ut ſi leuandæ nauis gratia iactus mercium factus eſt, omniū contributione ſarciatū, quod pro omnib. da-

tum. Hanc uero iniquiſsimã legẽ hoc tempore etiam ipſi legum interpretes appellant. Quin & Canonici iuris ac pontificij periti eam diris proſequuntur. Extant & aliæ de re nautica leges, ut de nauicularijs, de uſuris nauticis, ſeu nautico fœnore, de naufragijs. Citantur & à rhetoribus Hermogene & Fortunatiano alię leges, ut illa, Qui nauim in periculo poſitã rexerit, eius ſit nauis cũ onere. Et qui nauẽ reliquerit, is nauim & onus amittet. Item: Naufragia ad publicanos pertineant.

A quibus rebus ſint nauibus indita nomina. Cap. XVII.

PRiuſquam nauium multiplicem nominũ ſyluam patefaciam, uariasq́ earum appellationes, illud etiam obſeruandũ occurrit, eas ab ijs pleruncq; in quibus exercentur officijs, uocabula ſortitas eſſe, ut ſunt ſpeculatoriæ, piſcatorię, mercatoriæ, & quæ apud Plaut. geraria uocata eſt.

ta eſt. Nominãtur & ſæpiſsime à locis, uel ubi ædificatæ uel inuentę, uel in uſu frequẽtius habitæ, ut Ægyptiæ, Liburnicæ, Naucraticę, Salaminiæ, Tudertinæ, & quarũ modo meminimus, Rhodiæ. Sunt & Sidoniæ, & Punicæ, ſunt Babyloniæ, Italiotides, & Samenę. Sunt item Iſsiaci lembi, ut eſt apud Liuium. Sunt & Naxiurges, & Cnidiurges, & Cercuri, & aliæ penè innumerabiles, de quibus nonnullis ſuis locis agemus, (ſunt enim fermè quot loca maritima.) Eſt & quę à poëtis pagaſea dicitur. Sunt & quæ ab artificibus nomen duxerũt, ut Argo, Pherediea, Nicomedis, Paralus, aliæ. Sunt & quæ à magiſtratibus, & ab ijs qui prȩſunt uocatæ ſunt, ut prætoria, quæ & nauarchis dicit̃, & imperatoria, id eſt στρατηγίς. Appellant̃ item naues à remorũ ordinibus, ut biremis, triremis, trieris, penteris, & hexeres, & hepteres, nõ gręcis modo, ſed & latinis autorib. & in pri-

mis Liuio. Vocitant̃ &naues à nauiga tionis curſu, ut dromones, curſorię, celetes & celetia. Item à reb. quæ in ipſis deuehunt̃, ut hippagines, et hippagogę, quę et hippagi Sex. Põpeio dicunt̃, & ſitagogi, &ſaccarię apud Fab. Quintilianũ, et quę annotinę ab annona deuehenda nomẽ habere putant̃, quarũ mentio apud Cęſ. in cõment. Hę item frumentarię appellatę. Alię uel à uaſis uel eorũ forma nuncupatę, ut gaulus, cymba, corbita. Nõnullę à pictura uel inſigni uel παρασήμῳ, ut piſtris uel priſtis, centaurus, miltopariæ. Aliquæ à forma & ſpecie, ut cameræ, aulonæ, thalamegi, & quas hoc tẽp ore Sandalos uocant. Aliæ ab animalib. appellant̃, ut crij, tragi, tauri. Quędam à materia, ut trabicæ, monoxyli, alni, pinus. A deis etiã in ijs pręſidentibus, ut Iſidis, Apollinis, Tritoniæ, quę inſignia tamen putarim, ut etiã crij & tragi. Sũt prætere a quæ ab eius eminentiori parte nomen

ſumpſe-

ſumpſere, ut roſtratę, coronides, turri
tæ. Sunt & à numero, ut cẽtenarię, my
riaphori, myriagogi, εἰκόσορος ναῦς, cuius
Theophilus pręter alios meminit. Ab
inſtrumentis demũ quib. muniunt̃ na
ues appellant̃, ut turritę, delphinopho
ri, ut falcatæ, quales deſcribit Cæſar
cõtra Venetos. Et trocheliophora na-
uis, quę uocari uidetur ab Halicarnaſ.
Dionyſ. lib. Rom. antiquit. iij. his uer
bis de Tyberis oſtio agenti: Naues,
inquit, actuariæ quotcunq; adeſſe ali-
quando cõtigit, atq; ex onerarijs uſq;
ad trocheliophoram per oſtiũ eius in-
trant. Sed cum gręci exemplaris copia
mihi ad pręſens nõ ſuppetat, quid dicã
aliud neſcio, niſi q̊d hoc nomen nõ ſuc
currit alibi legiſſe, niſi quis fortè troche
liophorũ legat à τροχήλῳ, de quo in mali
partib. actũ eſt, & quod τροχαντῆρες partes
ait ad nauis puppim Phauorinus. Fue
rat quoq; animus hoc tibi loco adſcri-
bere, quę ſint nauigationi idoneę tẽpe

ſtates, queúe aduerſę: ſed cũ eæ ſint nõ modo ab aſtrologis, ſed & rei militaris & ruſticæ ſcriptoribus literarũ monumentis diligentiſsimè mandatæ, non hic ea repetere uiſum eſt. Sed & illud fuerat in animo afferre, quatenus hominum notitiæ orbis ex nauigatione cognitus fuiſſet, eaq́ præſertim afferre quæ Plin. ad ſua uſq́ tempora libr. nat. hiſt. ij. cap. lxix. cõmemorat. Verum cum mecũ reputo, plurima adeò noſtro tempore addita eſſe, ut ſi omnia quæ uel audiui ab ijs qui interfuere, uel quę ab alijs ſcripto prodita ſunt referre uelim, nõ iam libellum, ut nos meditamur, cõſcriberemus, ſed ingẽs & infinitum propè uolumen, quod tamen etiam à pleriſq́ factum eſt: quare ut ab illo, ita & ab hoc labore ſuperſedendum duxi, meq́ potius ad ſingularia nauiũ uocabula cõuertam.

Varia

Varia ac multiplicia nauigiorum uocabula. Cap. XVIII.

NVNC, ut à principio ſtatim polliciti ſumus, iam uaria nauigiorum uocabula colligamus, in quib. recenſendis id mihi ignoſcendũ, ſi quid præterijſſe uiſus fuero, grauiſſimis, ut probè noſti, oppreſſus moleſtijs, atque adeò, ut uerendum ſit ne dum naues cõſtruo, quaſi in portu, quod aiũt, naufragiũ uitę faciã. Quare ſi priſcos accepimus cum nauigationẽ incepturi eſſent, deis ſuis uouere quæ cuiq; in mentẽ uenerant, id q̊d manifeſte oſtẽdit Ariſtides Adrianeus orator in eius orationis exordio, quã de laudibus urbis Romæ cõſcripſit, & Apollonius poëta cum Iaſonẽ inducit preces & uota nuncupare Apolloni ἐμβασίῳ & ἐπακτίῳ cum nauim eſſet cõſcenſurus, & ἐκβασίῳ eidem Apollini deſcenſurus: cur non ego nunc CHRISTVM precer infirmus, ut bonam fauſtamq; mi-

hi præſtet nauigationem. Ergo adſis CHRISTE mihi prẹſenti tuo numine, qui diſcipulorũ nauiculas inter fluctus direxiſti, desq; mihi ſuperata ignorantię caligine, in portum ſoſpitem incolumemq; claſſem deducere.

Acatus igiẗ, ut ab hoc incipiã, genus eſt nauigij, à uerbo ἄγω ἀκτος, et α adiecta ἄκατος, uel, ut alij putant, quaſi ἀπ' ἀκτῆς, hoc eſt, q̊d circa littora ferať, unde etiã ἐπακτὶς uocať. Eſt autẽ actos genus nauigij, ut ſcribit Theophilus: unde & epactis, quę & porthmis dicta eſt. Idem tamen alio loco πορθμεῖον ipſam appellauit, ad amnes traĳciendos idoneã, ex quo & naulum ipſum πόρθμιον dicitur. πορθμὸς uero fretum ſignificat, ut uel ex Mela Pomponio notũ. Sunt qui eandem epactin & carabon dicant, unde forma hypocoriſtica καράβιον à Græcis deducitur, ex quo nunc uulgò carabellæ uocitatæ. Sed & ab ἐπακτρὶς alia nauigij ſpecies facta eſt, quæ ἐπακτροκέλης uocatur,

catur, quæ latronũ ac piratarũ eſſe traditur, quod idem Theophilus ſcribit & Suidas: duæ quippe in unum nauiculæ epactris & celes iunguntur; ut etiã infra dicemus. Verũ ut ad acaton redeam, cuius & Auſonius illo trimetro meminit, Acatis, phaſelis, lintribus, ſtlatis, rate. ab eo formatur diminutiuum acation, quod actuarij genus eſt nauigij, cuius & noſter Plinius in nono meminit, ut caſtigat Hermolaus. Meminit & Oppianus, ubi de nautilo piſce loquitur. Meminit & acatij Plutar. & Tertullianus in Marcionem. Suidas acation ait genus eſſe piſcatoriȩ nauis. Acation Thucydides uocauit amphericon in iiij. Meminit ampherici & Suid. & grȩca in Thucydidem ſcholia, quȩ ſcribũt illud ideo dici, q̊d remigãtiũ quilibet duob. remis uteretur: hoc eſt, ambireme, ſi latinè liceat. Torquet me interdũ ſcriptorũ uarietas, ut quo quanq; nauẽ nomine

appellem, ambigã, & plerũq; neſciã, ut
eſt de hoc acatio, de quo nobis in præ-
ſentia ſermo eſt: eo enim nomine Cæ-
ſaris nauem Plutar. uocat, cum apud
Pharum Alexandriæ enataret. Tran-
quillus uero eandem hiſtoriã tractãs,
Scapha. ſcapham, Hirtius nauigium nominat:
quo fit ut ſatius duxerim ſæpius græ-
cis uti uocabulis in tanta autorum ua-
rietate, & eò maxime, cum alioqui eru
ditos hac in re hallucinari uideam, &
Cimmerijs, quod aiũt, tenebris inuol
ui: atque ideo hoc te loco monere uo-
lui, ne fortaſſis admiratione afficerere,
ſi græcis ipſis nominib. frequentius u-
tor. Ad inſtitutum redeo. Pollux & Iſi
dorus, ut pridẽ oſtendimus, nauis ue-
Acation lum maximũ acation uocant. Sed nec
illud omittendũ, quod Procopius lib.
Achaten iij. achaten nauis genus facere uidet̃:
quod cum ita ſit, non uidetur antiqua
Plin. lectio interpolanda, ut fit ab Her
Concham molao, quæ ita habet: Concham acha

tæ mo-

tæ modo carinatam. Procopij hęc uerba à me expreſſa: Naues quæ à Gręcis achatæ uocitant̃, fabricatas, & eas quidem apertas, longurijs cõnexuit. Meminit idem autor & alibi.

Actuarię naues celeres dicunt̃, ut ait Nonius, quod citò agi poſſunt, uel ut alij, quod remis agant̃. Iſidorus tamen & alij nõnulli grãmatici, quod uelis ſimul & remis agunt̃. Meminit & Gell. Sunt qui πρόπλους uel ἐπακτρίδας, uel ut alij legũt apud Gelliũ, ἐπιπαραλίους, quod ſcilicet propter littora agant̃. M. Tullius ad Atticum actuariolas uocat. Eſt et in hoc genere actuariarũ κωπήρης, quę remo agũtur, quarũ mentio eſt apud Plutarchum & Thucydidem in iiij. à remis nomen inflexum eſt. Dicuntur & actuaria genere neutro, ut ex Cicerone colligimus & Cæſare, qui ait in primo bell. ciuil. Atq; ijs expedito loco actuaria nauigia reliquit. Cic. ad Atticum lib. x. Quid duro tempore anni

actuaria fore cenſes?

Alueus inter cætera quæ ſignificat, quæ à grãmaticis collecta ſunt, & à nobis inter uaſa repetita, interdũ etiã pro nauigio rudi, & quocũq; modo confecto capit̃. T. Liuius lib. i. de Romulo et Remo: Tenet, inquit, fama, cum fluitantẽ alueũ, quo expoſiti erãt pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet, lupam ſitientẽ ex mõtib. qui circa ſunt, ad puerilem uagitũ curſum flexiſſe. Quẽ alueum hoc loco Liuius, ſcapham Plutarchus uocat. Propertius poëta: Aut quidnam fracta gaudes Neptune carina, Portabat ſanctos alueus ille uiros. Salluſt. in Iugurtha: Hiq; alueos nauiũ inuerſos pro tugurijs habuere. Hinc pro monoxylo apud autores alueus deſumitur.

Aulonæ naues ſunt apud Ethicum Hiſtrũ, quę in aulæ formã conſtructæ ſunt, non fortaſsis his diſsimiles, quas patrio ſermone noſtrates bucẽtauros uocant.

uocãt. Ethici uerba ſunt hæc: Ob hoc, inquit, aulonas nuncupauit, uelut maris, aut amnium palatia.

Autocabdalos nauis à Gręcis dicit, & autoſchedios rudis, & quę ſubitò & ex tempore facta eſt. Theophilus quidem & Suidas de polenta id uocabulũ dici prodiderũt, ut primũ ex farina cõfecta eſt. Idem repetit Phauorinus.

Barcas naues, lamijs nauibus non eſſe ſimiles, Ethicus Hiſter autor eſt. Harũ & Herodotus meminit in Terpſichore. Hodie quoq; hoc ferè nomine nũcupant uulgò Græcis æquè atq; Italis. Sunt qui ab urbe Barce cognominatas putent. De his utiq; ſic Iſidorus: Barca, inquit, eſt quæ cũcta nauis cõmercia ad littus portat: hanc nauis in pelago propter nimias undas ſuo ſuſcipit gremio, ubi autem portui appropinquauerit, reddit uicem barca naui, quam accepit in pelago.

Baris nauigij genus apud Ægy-

ptios, ut ſcribit Ammonius. Huius & alibi meminimus. A Gręcis etiãnũ epibathra nominat̃, etſi ſcalas etiã nauticas ἐπίβαθρα ſignificat. Sed et ἐπίβαθρον pro naulo & mercede aſcendendę nauis capitur, quo modo apud Apoll. in Argon. interpretes & Phauorinus exponunt. De bari uero naui cum alij, tum Diodorus & Herodotus meminere, & Propertius illo uerſiculo: Baridos & contis roſtra liburna ſequi. In græcis βάρις & alia multa ſignificat, quę nõ ſunt noſtri inſtituti.

Byrſopages nauis è corio cõpacta, cuius & alibi eſt facta mentio.

Cameræ genus nauigij, acation uocat in xi. Strabo, lembum uertit interpres. Arctæ uero ſunt naues & exiles, ut idem ſcribit. Iis utuntur Heniochi populi, et Boſporani Cimmerij, ut plurimũ latrocinantes. Capaces hæc ſunt XXV. hominũ, & XXX. ad ſummũ. Deſcribunt̃ quidã camerę à Cor. Tac. lib.

lib.hiſt.xix. Cum em̃ de Trapezunte urbe pontica ab Aniceto liberto capta ageret, ita ait: Quin & barbari cõtem„ ptim uagabant̃, fabricatis repẽte naui„ bus, quas cameras uocant, arctis lateri„ bus, latã aluũ ſine uinculo æris aut ferri„ cõnexã, & tumido mari prout fluctib.„ attollit̃. Summa nauiũ tabulis augent,„ donec in modum tecti claudantur: ſic„ inter undas uoluunt̃, pari utrinq; pro„ ra & mutabili remigio, quãdo hinc uel„ illinc appellere indiſcretũ & innoxiũ„ eſt. Atq; hęc quidem ille. Sed enim ab his ferè diuerſam ſcribit Ethicus Hiſter cameræã, qui ob hoc eam ita nuncupatam ait, quod camelorum more in medio curuo colcherio (ut eius utar uerbo) quaſi cameli gibbum, feneſtras obliquas & modicas ad uentorũ receptacula haberet, camera ſurſum conſuta, unde nomẽ, corijs magnis cõ iunctis. Ea naui primum uſus eſt Cecrops, ut idem eſt autor, qui & alia ple

raque ſuperaddit, quæ hic ego breuita tis cauſa omiſi.

9 Carinam quoq; nauim idem Ethicus exiſtimat, dictamq; ait quaſi currinam: cum alij ſcriptores nõ nauẽ eam eſſe, ſed nauis fundum prodant, ut antè docuimus.

10 Cataphractarũ nauiũ apud utriuſq; linguæ ſcriptores crebra mẽtio: ita uero appellantur quæ in prælijs naualibus obteguntur obarmanturq;, ne ab hoſtib. facile lędi queant. Has quidem Latini tectas uocant naues, quarũ frequens mẽtio. Cęſar de bell. ciuil. Maſſilienſes uſi L. Domitij conſilio, naues longas expediunt, numero xvij. quarum erãt xi. tectæ. Dicunt & cõſtratæ ab eodem Cæſ. et Cic. Hirtius: Magnoq;, inquit, impetu quatuor ad eam conſtratæ naues & plures apertæ contenderunt. Et cum his emphracta nauigia reponemus, quę & ipſę quod undiq; tectæ ſint, ἀπὸ τὸ ἐμφράττω deriuant: ſicuti

ſicuti è cõtrario aphracta, quæ aperta à Latinis uocantur. Hoc nauium genere in primis Rhodios uſos legimus. M. Cicero in epiſtolis ad Atticũ: Nos Rhodiorũ, inquit, aphractis cæteriſq; longis nauibus trãquillitates aucupaturi eramus. Meminit idem alibi, nec ſemel in eiſdem epiſtolis: ex quibus locis facile colligimus, minus eas maris procelloſi fluctus perferre poſſe. Pro aphractis tamen in quibuſdã uetuſtis exemplarib. acta legi cõſpicimus, quã lectionẽ & fortaſsis aliquis nõ aſpernetur: ἄκτος enim nauigĳ genus pridem diximus. Emphractorũ uero Iuriſcõſultus in tit. de exercitatoria act. meminit, quo loco paſsim emphatæ mẽdoſe legit. Vlpiani uerba hęc ſunt: Quædã em̃ naues onerariæ, quędam, ut ipſi dicũt, emphractæ ſunt. quo in loco, ut ſolent, delirãt interpretes. Budæus tamẽ uir eruditiſs. embatæ uel epibatę reponi poſſe exiſtimat, ſed cuius id fulciat

autoritate, ingenuè ſe non habere fatetur. Alius Budæi, ut puto, ueſtigiјs innitens, ἐπιβάδες ſeu ἐπιβατίδες caſtigat, ut uectoria nauigia ſignificet: uerum nec ipſe teſtes, ut ſolet, magnos hac in re affert, & perinde minus probat. Nec me quoque fugit alios magna magnis uoluminib. promittentes, adeò in hac Budęi uoce embate deliraſſe, ut etiam Iuriſcõſulti uerba Plinio attribuerint. Iam ad noſtra redeo. Tectas naues longas à Thaſiјs repertas antè diximus. T. Liuius, & Hirtius, aliјq́ ſcriptores Latini, tectarum & apertarum nauiũ frequentius meminere. Hinc etiam Græci nauphracton claſſem ad prælium inſtructam appellarunt. Solent etiam in triremib. ampla quædã adhiberi foramina oculorũ inſtar, quæ & nauphracta dicũtur, per quæ remi inſerunť, ut Suid. ait. Ariſtophanes in fabula Acharn. Tu per deos nauphracton inſpectas homo. hoc eſt, ut ipſe
ait,

ait, πρὸς τῶν θεῶν ἄνθρωπε ναύφρακτον βλέπεις. Eſt eñ ænigma, nauphractũ uides, de ĳs qui latè uidẽt. ut planius in ęnigmatôn libello, ad Picũ pridẽ ſcripſimus.

Canea genus nauis apud Indos per exiguũ, exciſum, cauatumq́;, ex unico arboris trunco, duorũ uel trium hominum capax. Sunt qui id quaſi ex caudice & factum & dictũ autumant. Sed planè uox eſt Indica, ſicut & iunca, q̃d nauigium eſt ex palmarũ folĳs ſutum, ut diximus. Vtroq; quidem Indicæ & barbaræ nationes hodie uti tradunt, quod Luſitani ac Hiſpani nautæ pari uoce teſtantur. Quidam & canoam et caneam eandem ſtatuunt.

Cantharus genus eſt nauigĳ à uaſe, ut ego quidem facile crediderim, appellatum. Nauigĳ quidem Suidas & Ariſtophanis interpretes meminere. Suidæ hæc uerba: Canthari nauigia naxiurges dicta, quod in Naxo facta ſint, ut nũc σίλφας uocãt. Acatiorũ uero

ſpeciem quandã habere Cratinus ait, eo quod aliquãdo mari Naxíj imperitarunt, et ipſis uſi ſunt cantharis. Subdit idem, nauiũ appellationes factas ab íjs in quibus repertæ ſunt urbibus, ut quos nunc lembos, naxiurges uocitabant. Eadem & cauſa cnidiurges naues Cnidiæ, & cercyrã à Corcyra, & à Paro paron. Hæc ergo ille, quẽ ſecuti ſunt Phauorinus et Ariſtoph. interpretes. Porrò & cantharus alia ſignificat, quæ tum grȩci tum noſtri explicuere.

Chalcembolon nauigiũ uocãt Græci cuius ȩratũ ſit roſtrũ, & quod purgationi aptum eſt. Roſtrum quoq; nauis maſculino genere interdum chalcembolus uocatur, ut antè diximus.

Cataplus genus eſt nauigíj mercatoríj. Val. Martial. in xíj. Cum tibi Niliacus portet cryſtalla cataplus. et Auſo. de Narbone: Per freta curſu Aduehit, toto tibi nauigat orbe cataplus. Ea uoce uſus eſt & Sidonius Apollinaris.

ris. Iulius quidem Pollux pro nauigatione ipſa in i. lib. deſumere uidetur, et cum eo græci hiſtorici, inter quos Xenophon primo Hellenicôn, ne te pluribus onerem.

Capulicæ ſeu caupulicæ naues ſunt apud Gell. à capuli forma, uel à capiendo denominatæ. Cattæ, nuctaciæ, uel nuctuciȩ, et mediȩ, nauiũ genera apud A. Gelliũ, etſi in pleriſq; Gellij codicibus perperàm legant. Mediæ quidem à Medis populis inuentæ creduntur. Midion Pōpeius in myoparone memorat. Videor operȩpreciũ facturus, ſi uerba Gell. hoc loco adſcripſero quo potero caſtigatiora, ne mihi ſæpius citanda ſint. Sũt ergo hæc ex lib. x. cap. xxv. Nauiũ autē, inquit, quas reminiſci tũc potuimus appellatiōes hæ ſunt: gauli, corbitȩ, caudicæ, longȩ, hippagines, cercuri, celoces, uel ut Grȩci dicũt κέλητες, lembus, ὠκεῖαι (uel ut alij legunt oxiæ) remunculi (uel potius lenun-

culi, etſi alij remeculi legere malint) actuariæ quas Græci ὁσσόπους uocant (alij πρόπλους uel ἐπακτρίδας. Sunt qui caſtigent ἐπακτροκέλητες βαρεῖς) proſumiæ, uel Geſeoretę (aliqui Geſoretę) uel oriolę (uel ut alij, oriæ uel orioles) cattæ, ſcaphæ, pontones, nuctuciæ, mediæ, phaſeli, parones, myoparones, lintres, capulicæ (ſeu caupulicæ) mareplacidæ (ſeu marceplacidæ) cydari (Pollux cydari & cydali) ratariæ (alij ratiariæ) cataſcopiũ. Hæc ille totidem uerbis, addita diuerſorum interpolatione.

Celox eſt nauigium breue, ut ſcribit Nonius, dictum à celeritate. Gellius celoces appellari ait, quas Græci celetes, ut modo dicebam, unde apparet error Sipontini qui celotin in nauigijs cõmemorat. Huius meminit & Iſidorus, etſi mendoſus ſit codex: nam celones, inquit, quas Græci celenas uocant, cum celoces & celetes legendũ ſit. Ennius: Labit̃ uncta carina per

æquora

æquora cana celocis. Celetis uero meminit Pollux in primo. Dicitur & forma diminutiua κελήτιον, qua uoce uſus Xenophon & Appianus. Hinc & ἐπακτροκέλης nauis prædatoria Ariſtoteli & Suidæ. Thomas uero Magiſtri, ubi de Atticis agit dictionib. Celes, inquit, nauigiolum nauibus tractũ, quod & celetion dicitur. Epactroceles autẽ maleficum eſt & prędatoriũ nauigiũ. Hęc Thomas. Idem et plurib. Ammonius. Meminit epactrocceletis Æſchines in oratione aduerſus Timarchum. Epactridos uero Xenophon, qui & in primo Hellenicôn κέλητα ὑπηρετικὸν, quod remis ageretur dixit. Verum ut ad celocem redeamus, hanc Plinius à Rhodijs inuentam ſcribit. Fulgentius: Celocem, inquit, genus nauiculæ modiciſſimę, quod blannã dicimus. Fulgentij uetuſta exemplaria non blannã, ſed lembum habẽt. Apuleius in lib. de repub. qui celocem regere nequit, onera

riam petit. Meminit & Plautus. Sunt qui celocē id genus nauigij exiſtimēt, quod uulgato ſermone brigantinum, uel galeam ſubtilem uocitamus.

Cercurus nauis eſt Aſiana, ut legimus in caſtigatis Nonij exemplarib. in antiquis enim cercerus legebaẗ. Sanè cercurus nauis fuit prægrandis, cuius Plautus meminit in Sticho, dum inquit: Percunctor portitores ecquæ nauis uenerit ex Aſia, negant ueniſſe. Conſpicatus ſum interim cercurum. Item ibidem: In cercurum, in ſtegam. etſi exemplaria pleraq; cercerum, non cercurum habent. Sed & Gellius in x. cercurum agnoſcit. Nonius ſuper hac re Lucillium citat. Meminit & T. Liuius. Cercyram etiam uocari hanc nauem arbitramur, &, ut ſuprà notauimus, à Corcyræis inuentã, ut naxiurges, medias & parones, à locis. Cercyram quoq; Plin. in vij. uocaſſe uideẗ, eamq; à Cyprijs inuentam ait. Ego ex

Suida

Suida aliȷsq́ ſcriptorib. non à Cyprȷs, ſed à Corcyręis libentius legerem. Eo quidem loco & Hermolaus idem ſenſiſſe uiſus eſt: cercurum tamen ipſe legendum probat, idq́ ex Strabone, caudatamq́ nauē interpretatur. Cercuri quidem & Suidas meminit, & Harpocration. Sed & Dinarchus rhetor in Tyrãnico. Porrò ſi amplius quiſquam circerũ legendũ putet, à Circęis id deflectat, id quod aliquibus placet.

Cataſcopiũ apud Gelliũ ſpeculatoria nauis eſt. Eiuſdem meminit & Hirtius & Iſidorus. Quidã κατασκοπικὰ uocant, ut Plutarchus. M. Tull. ad Atticũ alicubi epiſcopiũ uocauit. Conſcendẽs, inquit, ab hortis Cluuianis in phaſelũ epiſcopiũ. Idem in v. Habebã & aliud epiſcopiũ, tametſi quidã utrobiq́ ἐπίκωπον legant, aliȷ cataſcopiũ. Latini hoc omne genus nauiũ tum exploratorias, tũ ſpeculatorias uocãt. Has uero cõȷcimus tales fuiſſe, qualesque noſtra

tempeſtate brigantini nominant. Nauium uero hoc genus inuentũ ab ijs quidem ſcribunt, qui Diomedeas inſulas incoluere. Has etiam Græci μυπαώρους uocant, ut eſt apud Thucydidem & Suidam.

Caudicariæ naues, quas codicarias etiam appellat conſuetudo, ut Marcellus ait, eò quod uſui ſunt in fluminibus, idq; ex Salluſtij hiſtorijs adſtruit. Varro uero, quòd, inquit, antiqui plures tabulas cõiunctas codices dicebãt, à quo in Tyberi naues codicarias appellamus. Has à Latinis quidã inuentas prodiderũt. Eæ quoq; caudicariæ uocant, ut eſt apud Gell. q̃d caudicem & codicem dicimus: unde & Caudex appellatus fuit Appius Claudius. Eadem ſcribit Seneca in lib. de breuitate uitę. Sed hac de re memini me plura in annotationib. obſeruaſſe in libello, cuiuſuis ſit, uirorũ illuſtriũ, in quo male legitur audax, pro eo quod eſt App. Claud.

Claud. Caudex. Sed & Pomp. Feſtus caudicarias naues ex tabulis craſsioribus factas ſcribit. Sunt & qui caudicas uocēt naues, quæ ex uno ligno cauatę ſunt, quæ & quatuor ad decem uſque homines capiūt. Caudecæ uero ciſtellæ dicuntur ex iunco, à ſimilitudine equinæ caudæ. Feſtus autor.

Corbita genus eſt nauigij tardū & grande, dicta à corbe corbita, quod uidelicet in ſummo eius malo ueluti cor bis pro ſigno ſuſpendat̃, ut ſcribit Feſt. Plautus in Pœnulo: Tardiores quàm corbitæ ſunt in tranquillo mari. Meminit & Cic. in epiſtolis ad Atticum. Corbitam ab Hippio Tyrio iuuentā tradunt, & eandē cum oneraria faciūt. Nam & Nonius onerarias ex oneribus tardas ſcribit, atque ab ijs appellatas. Corbitare Plautus in Caſs. dixit, pro eo quod eſt cōplere uentrem. No ui, inquit, ego illas ambas eſtrices, corbitant ubi comeſſe poſſunt.

Comiſtica nauigia à Græcis dictæ, in quibus quæ ex hoſtibus capta ſunt ſpolia deportantur, ut eſt apud Hyperidē. id Suidas aliȷ́q́. Naues uero quæ in hominum poteſtatem uenerunt, uel depreſſæ cum ipſis hominibus, αὐτάνδρους ναῦς uocat Pollux, & Diodorus in primis: tametſi & de aliȷs quoque rebus dicere poſsimus, ueluti de curribus, ut apud Lucianum ἁμάξας αὐτάνδρους uocantur, & ſimili figura αὐτοφόρτοι νῆες.

Cymbam Phœnices inuenere, ait Plinius. Parua eſt nauicula, in medio latior. Eius nomen inter cætera nauigia cōmemorat Nonius, & ſuper id citat Ciceronem & Aphranium, unde etiam uas cymbion, de quo plura inter uaſa. Feſtus quidem κύμβιον græcè, dici latinè cymbam exiſtimat. M. Tull. in iij. de officiȷs inter piſcatoria reponit nauigia. Iſidorus eaſdē exiſtimat, lembum & cymbam & caupillum.

Chollones

Chollones naues ſunt miræ magnitudinis, uelociſsimæ, ſurſum erectæ in altum, ductiles, pellibus urſarũ & hircorum in altum quaſi colla, circundatæ, paruis feneſtellis. quæ ſunt uerba Hieronymi in tralatiõe Ethici Hiſtri. Sed nec huiuſmodi nauis mentionem aliubi factam reperi, niſi quod Iſidorus Hiſpalenſis chellonas uocat. Sed an chelones potius utrobique legendum à teſtudine ſit, non ſtatuo.

Cybæa. Eſt & cybæa nauis nomen apud unum Ciceronem in Verrinis. Nauem uero, inquit, cybæã maximã triremis inſtar, pulcherrimã atq; ornatiſsimã palàm ædificatam ſumptu publico. & reliqua quæ ſubiũgit. Erat autem prohibitũ, ut in qua quis prouinciam adminiſtraret, nauẽ fabricaret, id quod & idem ipſe Cic. innuit. Extant & hac de re leges. gręca porrò uoce eſt κυβέα nuncupata, ut calliditatem uafriciemq; ſuã oſtenderet prætor Verres.

Dicrotæ & dicrota, hoc eſt, fœminino ac neutro genere, dicuntur nõ modo Latinis, ſed & Græcis, quę & δίηρας, hoc eſt, biremes, licet id quidam inficientur, dictę, à duplici uidelicet remorum ordine: ſint licet inter eruditos qui eas naues interpretentur, quę duobus gubernaculis à prora pariter & puppi regantur. Meminit M. Cicero ad Atticũ: Nam & ipſe Domitius bona habet planè dicrota. Hirtius ſeu Oppius in quarto de bell. ciuil. Capit ex eo prælio pentiremem unam, triremes duas, dicrotas octo. Vtitur & utroq; genere Appianus, ut cum ait in Mithr. ῥοδία δίκροτος ἐπ' αὐτὴν ἀνήχθη. hoc eſt, Rhodia dicrotos in eam inuecta eſt. Neutro tantum Pollux, & Polybius, & Cic. Dicunt & μονόκροτον Greci, ab uno uidelicet ordine, ut eſt apud Xenophontem in primis & Strabonẽ.

Dromones quoque naues ſunt, ut Ethicus Hiſter ſcribit in v. quo loco

nauium

nauium multarum nomina leguntur. Caſsiodorus in lib. uariarum, earum etiã meminit, ut opportunarũ ad rem frumentariam cõuehendam, & ab his dromonarios uocat earum nauicularios. Meminit & dromonum Procopius libr. iij. de bell. Goth. qui & eis à Belliſario propugnacula addita ad arcendos hoſtes ait, cum obſeſsis Romanis à Totila opem ferret. Idem meminis in alijs hiſtorijs. Iſidorus dromones longas naues uocat, quę quoniam fugæ curſuiq; aptiores ſunt, ἀπὸ τοῦ δρόμου dictæ uidentur: nos curſorias interpretari poſſumus, ut & nõnulli in uertendis græcis interpretati ſunt. At quidẽ dromades Iul. Pollux holcades uocauit, ut mirum ſit cur Fulgentius prodiderit lembum δρομαδίλην uocari, ut alibi dicã. Sanè & dromones piſces quoſpiam Plinius xxxij. nat. hiſt. uocaſſe uiſus eſt, quos an eaſdem eſſe quos & δρομαδίλας, id eſt, curſiones, nunc nõ ſta-

tuo, ſicuti & in genere camelorum. Liuius de bell. Maced. Dromades, ante hunc, inquit, equitatum falcatę quadrigæ, & cameli quos appellant dromades. Ab his ego puto in ſacra hiſtoria dromedarios uocari.

Fluuiatiles naues, quibus in fluminibus uſus eſt, ut uel ex Liuio didicimus, qui ait Patauinos cõtra Cleonymũ Lacedæmoniũ proceſsiſſe. Pars, inquit, fluuiatiles naues ad ſuperanda uada ſtagnorum aptè planis alueis fabricatas &c. à Græcis ποτάμια πλοῖα. In hoc genere lintres, cymbæ, pontones, & huiuſmodi multæ.

Geraria nauis à Plauto dici uidetur quæ & oneraria, uel mercatoria uocatur: ita enim in Mercatore ſcribit: Ædificat nauim gerariam, & merces emit. Dicta uero uidetur à gerendis & deuehendis mercibus, ut φορτὶς & φορτηγὶς à græcis à deferendis oneribus, ut alibi dicemus. Solinus uero gerulam nauẽ

appellat

appellat cum ait: Nauis à Phrygia gerula ſacrorum. &c.

Gaulus genus eſt nauigij, ut ait Feſtus, penè rotundum, & ut Græci ſcribunt, γαυλὸς βαρυτόνως γὰρ εἶδός φασι πλοίου στρογγύλου. hoc eſt, gaulus cū graui accentu in fine, ſpeciem aiunt rotundi nauigij, cuius & apud Comicum uſus. Meminit & Gellius, & Pollux, qui & illum inter uaſa reponit: ſed & Suidas alijq́ꝫ, ut in uaſis retulimus. Sanè inter ſcriptores uideo non conuenire. Quidam enim inter Italos, gaulum inter parua nauigia connumerant: Galli nonnulli inter magna, quomodo Herodotus & Plutarchus. Porrò ne quid à me deſideres, γαῦλος cum circunflexo in priore ſyllaba, Phœnicum eſt nauigium. Callimachus poëta: κυπρόθι σιδώνιός με κατήγαγεν ἐνθάδε γαῦλος. Alij quidem nauigium ad deferenda onera, hoc eſt φορτικὸν dicunt, alij triremis ſpeciem dictam, παρὰ τὸ γῶ, quod capio ſignificat,

quod ſcilicet multos capiat, ut in iiij. hiſtor. oſtendit Herodotus. Eſt etiã prædatorij nauigij ſpecies, quæ & liburnica uocatur, ait Phauorinus. Cætera in uaſis retulimus.

Halias nauis eſt maritima, apud Grecos notiſſima, ab ipſo ut liquet mari appellata, ſcapha ſcilicet. Sũt qui eandem cum piſcatoria faciant, hoc eſt, ἁλιευτικὸν πλοῖον. certe & à noſtris piſcatoria dicitur. In hoc genere reponũtur cymbæ, ſcaphæ, horiæ, lemunculi. Marcianus Iuriſconſ. de fund. inſtru. nauicellas piſcatorias, Liuius naues appellat.

Hemiolus, uel hemiolia nauis, hoc eſt, ἡμίολος, ἢ ἡμιολία ναῦς apud Polybium & Appianum, unde & trierhemioliæ, quarum Athenæus in v. & Polybius meminerunt. Quidam biremẽ hemiolum uel hemioliam interpretati ſunt. Sed certè hemiolius à mathematicis ea eſt proportio quæ à Latinis ſeſquialtera uocatur, quę uidelicet totum & eius dimi-

dimidium comprehendit, ut ad tria, quinq;, xv. ad x, xxx. ad xx, ut Gellius & Boëtius alijq; docent: unde fortaſsis potuit nauis hæc appellari. Hanc piraticam eſſe nauem docet Suidas. Phauorinus uero & δίκροτον καὶ λῃστρικόν.

Hiberiota nauis eſt oblonga, ſed arcta, ut his uerbis teſtatur Ethicus Hiſter: Hiberiota, inquit, nauis qua Hyrcani utuntur, longitudine prolixa, latitudine coarctata: hanc ego ab Hiberis Scythicis uocitatam autumo.

Hippagines latini, gręca licet uoce, naues uocant equis cõuehendis aptas, ut docet Feſtus: meminit & Gellius. Gręci ἱππαγωγοὺς, ἢ ἱππηγοὺς nuncupant, Pollux & Feſtus. Hippagogos etiam uocat T. Liuius, & Herodotus, qui & hippophoras eas in Erato dicere uidetur. Sunt qui hippagum ab hippagine differre exiſtiment, ſed parũ certis rationibus mouẽtur, quas ideo nec ego refero. Hippagum, ſcribit Plin. in vij.

inuenere Salaminij, alij Athenienſes: eo licet loci libentius hippagon Hermolaus reponat. Eſt & apud Iſidorum mētio hippagogi, ſed perperàm in peruulgatis codicibus hippogauum legitur, pro hippagogo.

33. Horia nauis dicitur piſcatoria Nonio Marcell. quã & Gellius ὑποκορισικῶς horiolam uocauit in ſcapharũ numero. Plautus in Rud. Saluete horia in mari fluctuoſo. Idem ibidem: Mea opera, labore, & rete & horia. Sunt qui apud Gellium quo loco ὠκεῖαι legitur, horiam reponant, Sipõtinus oxyam, & longam nauem fuiſſe putat, ego celerem uel acutam potius, quo modo frequenter apud Græcos inuenimus ὀξέα πλοῖα, id eſt, acuta nauigia, ut apud Appianum in Illyrico, cum ait: Vnde & nunc Romani oxea dicrota liburnidas uocant. ego tamen hic nihil ſtatuo. Fulgentius quidẽ ad Chalcidium: Horiam, inquit, dicunt naui-

cellam

cellam modicam piſcatoriam. Vnde Plautus in Sticho: Malo hunc alligari ad horiam. Ex quibus omnibus apud Ammianum Marcell. libr. xviij. hiſt. melius legemus horiæ naues, quàm quod uulgò uſoriæ. Sunt & qui potius ſine ſpiritu afflatúque dictionem hanc ſcribant.

Iulopeza, nauis genus à Suida, alijsq́. Nihil præterea de ea comperi.

Lamias naues in directum prolixas deſcribit Ethicus Hiſter, easq́ nomen à uelocitate ſortitas prodit, à fera uidelicet lamia, ut reor, cuius Ariſtophanes & Suidas meminere.

Lembus nauicula breuis piſcatoria, ut ſcribit Marcellus. Apud Liuium tamen & Polybium & Diodorũ, etiam ad belli uſus poſitam inuenimus. Fuit hæc inuenta nauis à Cyrenenſibus, ut prodit Plinius. Meminit huius Verg. lib. primo Georg. Non aliter quàm qui aduerſo uix flumine lembum

Remigijs ſubigit. Fulgentius: Lembus eſt, inquit, nauiculæ genus uelociſsimæ, quam δρομάδην dicimus. Lembum & cymbam ſimul enumerat Iſidorus. Extat & græcum epigramma Antipatri Theſſali in lembum cognominatum Soterichũ, in cuius nomine ludit, quod nemo in eo nauigãs ſeruari poſsit. quod epigramma ex ij. libr. hic tibi utcunq; exprimã: Lembus erat nautæ Soterichus, at nec in illo Seruari magnus Iupiter ipſe poteſt. Nomine nam ſolum eſt Soterichus, ingredientes Nanq; petunt terram, ſeu mage Perſephonem. Sanè ueteres à lembo ſtlembũ per contrariũ tardum & grauem dixiſſe legimus, ut obſeruant grãmatici, qui & lemnunculũ, ſeu lenunculum (utroq; enim modo lègimus) idem eſſe cum lembo tradunt, cuius Salluſtius hiſt. lib. ij. meminit. Primo indicit fortè per noctem in lemnunculo piſcantis. Addit & alia No-

nius

nius. Ammianus lib. xvi. hiſt. Auido, inquit, flatu uentorũ lemnũculo ſe cõmiſiſſe piſcantis. Meminit idem alibi. Cæſar lib. ij. bell. ciuil. Pauci lemnunculi ad officiũ imperiũq; cõueniebant. Corn. Tacitus lib. xiiij. de Agrippina Neronis matre enatante: Nando, inquit, deinde occurſu lemnũculorũ Lucrinũ in lacum uectam, uillæ ſuæ inferunt. Nõ fortaſſis diſsimiles ſunt lemnunculi ab his quos patrio ſermone nos Ferrarienſes, ſandalos ſeu ſandaletos uocamus: nam & robuſtiores incõditosq;, & maiores, ſuper quos in Pado aquatica molendina conſtruimus, ſandones quaſi ſandalones uocamus.

Liburnæ, ut Ethicus Hiſter (cuius antiquitatis hiſtorias ab Hieronymo ex græco cõuerſas in hoc libello ſæpe citauimus) ſcribit, naues ſunt negociatorum. Idem & Iſidorus prodit. Citas uero & ueloces, ut dromones, & inter maris procellas admodũ neceſſarias,

ijdem Hiſter & Iſidorus tradũt, in Libyaq́ repertas: niſi potius legendũ ſit Libyrnia: nã in Illyrico Appianus Alexandrinus à Liburnis ait populis inuentas, qui huiuſmodi nauibus latrocinia exercebãt: unde, inquit, etiã nũc leuia & oxea, id eſt, uelocia dicrota, liburnides uocant. Idem & in iiij. de re milit. Vegetius, qui illas ea Dalmatiæ parte inuentas ſcribit, quæ Andecrinę ciuitati ſubiacet: quo loco & idem ſcriptor eas copioſe deſcribit. Vocantũ & hæ liburnicę, & liburnum, genere neutro. Lucanus: Ordine cõtentæ gemino creuere liburno. Hoc quidem nauis genere de M. Antonio & Cleopatra Aug. Cæſar uictoriã eſt cõſecutus. Harũ uero mentio eſt frequentiſſima tam græcis q̃ latinis ſcriptorib. Liburnicæ, inquit Suidas, naues fuere, nõ ad triremiũ conformatæ ſpeciẽ, ſed magis prędatorię, roſtratę, & robuſtę, & cõtectæ, quarũ eſt uelocitas incredibilis.

bilis. Sunt etiã libernæ apud eundẽ & Phauorinũ, ſed perperã, ut puto, nuncupatæ. Acron Horatianus interpres inepte has naues putat uimine contextas. Liburnus quidẽ apud Iuuenal. pro lecticario uel lectica capi uidetur.

Lintres naues fluminales, ut ait Nonius, quas à Germanis inuentas legimus, qui Danubij ſint accolæ, eaſq; ex integris arborib. cauatas. unde Verg. Cauat arbore lintres. tametſi eo loci fortaſsis nõ pro nauigio, ſed pro alueo & uaſe cõmodius poſsit exponi. Sũt omnino lintres nõ ad longas nauigationes idoneæ, ſed, ut Liuij uerbis utar, ad uicinalem uſum paratæ, &, ut idem ſubdit, nouaſq; alias primũ Galli inchoantes cauabãt ex ſingulis arboribus, et propterea Plin. monoxylas lintres ait in vi. Tales certè ferunt̃ Almadię quas uocãt, Nigritę Aphricę populi. alij uero Caneas, q̊d noui orbis ſcriptores tradũt. Lintres quidẽ Iſid. carabos uocat,

de quibus in acato iam diximus, & Suidas in liburna. Hinc & diminutiuũ carabion, & fortaſſe uernaculũ nauigiũ carabella. Sed carabus, quod retro nõ retuli, ut Iſidorus ait, parua eſt ſcapha ex uimine facta, quæ crudo corio contecta nauigij genus præbet, qualibus, ait, utuntur Germanorũ piratæ in oceani littoribus, uel paludibus, ob agilitatẽ: de quibus hiſtoria, Gens, inquit Saxonũ myoparonibus, nõ uiribus utuntur, fugę potiusquàm bello parati. Hactenus Iſidorus. Sanè ſunt qui lintrem per ypſilon ſcribãt, idq; ſe ex Priſciano grãmatico colligere affirmãt, à λυτὴρ, prima diphthõgi abiecta uocali, & n litera interpoſita. Significat etiam linter interdũ uas in uindemijs aptũ, quam uulgò nauaciam uocant. Meminit & Tibullus cum ait: Et mihi ſeruabit plenis in lintribus uuas, Preſſaq; ueloci pinguia muſta pede. A lintre lintrarios deflexit Vlpianus.

Longæ

Longe naues quas Latini uocant, à Græcis μακρὰ πλοῖα, καὶ νῆες μακραὶ dicuntur. Has quidam ſcribunt à ſpina putrefacti piſcis in littore ad cōſtruendas per imitationem doctrinā eſſe deſumptam. Longarū adeò crebra eſt mentio apud autores, ut autoritatibus id oſtendere ſit ſuperfluum. A quibus inuentæ tradantur, in prima libri parte monſtrauimus.

Marplacidæ, ſeu ut alij legunt apud Gellium, mariplacidæ, uel marceplacidæ, naues ſunt, quas à Siculis inuẽtas aiunt. de his nihil præterea.

Muſculum deſcribit Valturius in libris de re militari, curuū eſſe genus nauigij, quod apud Iſidorū corruptè reor mululculū uocari. Sed cum pro naue muſculū aliubi me legiſſe nō ſuccurrat, nihil decerno. Veget. quidem lib. de re milit. iiij. item Cæſar, & Ammianus, muſculum pro machina militari deſumunt, qua ad arces & mœnia

demolienda milites plerunq; utũtur.

41 Meliacũ nauigiũ uocant Græci ſcriptores, rimarũ plenũ: unde & prouerbium uſurpatũ, τὸ μηλιακὸν πλοῖον, quod ſumptũ uideri uolunt ex cuiuſdã Ariſtotelis hiſtoria Meliaci, qui cũ deducendæ coloniæ pręfectus creatus eſſet, & pleriq; cum eo ire detrectarẽt uaria cauſantes, hoc eſt, uel uxores ęgrotas, uel naues eſſe rimoſas ac fathiſcẽtes, & id ille animaduertiſſet, eis imprecatus eſt ut uerè naues rimoſę fierent, & uxorum imperia. Suidas hoc non Ariſtoteli, ſed Hippotę attribuit, à quo prouerbiũ factũ ſit: id quod miror latuiſſe Eraſmũ, qui & in eo etiã decipit̃, q̊d putat à μελίᾳ urbe Cariæ factũ adagiũ, uel ab arbore μελίᾳ, hoc eſt, fraxino, cum potius à μήλῳ una Cycladum deducatur, à qua μήλιος & μηλιεὺς, μηλιακὸς, ut notat Stephanus. res eſt notiſsima.

42. Monoxylon nauis ſpecies eſt ex ſolo ligno cõfecta, ut etiã uox ipſa indicat.

Huius

Huius & Poll.lib.i.& Veget.lib.ij.de re milit.meminerũt. Hoc genus nauis ἄδρυον Cyprij uocãt. Monoxylõ quidẽ epithetõ eſt aliquãdo, ut eſt apud Pli. monoxylis lintrib. ut iã meminimus.

Myoparo piratarũ nauis eſt, quod Nonius M. Tullij, Salluſtij, & Siſennæ autoritatib. cõprobat. A Tyrrhenis myoparo inuẽtus credit̃. Sex. Pompeius, Myoparo, inquit, genus nauigij ex duobus diſsimilib. formatũ, nam et mydion & paron per ſe ſunt. Sunt qui dem parones, quos & pirones uocat Ethicus Hiſter. His nauib. eodẽ autore Hiſtro, utũt̃ Albani, Mẹotẹ, Mazetæ, Gangines. Hæ et alio nomine Tulchiẹ uocant̃. Porrò Parones dictos Suidas innuit ab inſula Paro, cui et Ariſtophanis interpretes aſſentiuntur, ut alibi oſtendimus. Exiſtimat uir doctus myoparonem dictum à myunte & paro, poſthabita Feſti ſententia. Sedenim de Paronibus & Varro meminit.

Iamq́;, inquit, duos parones habebant inſtructos. Feſtus alio loco, parones, ait, nauium genus, ad cuius ſimilitudinem myoparo uocatur. De eodem & Iſidorus, quem ipſe ſcriptorem, ſi caſtigatior habeatur, nõ uſqueadeo improbarim. Paro, inquit, nauigiũ piratarũ aptum, & ex his ita uocatũ. Cicero: Tunc ſe fluctigero tradit mandatq́; paroni. Et alibi: Parũculis ad littus ludit celerib. Myoparo, quaſi minimus paro: idem & carabus, de quo repete quæ antè in lintre ſcripſimus. Ad hęc, maiores & minores myoparones aliquando apud autores obſeruauimus.

Nauſum, gallicũ nauigij genus fuiſſe innuit Auſonius in epiſtola ad Paulinum. Vt nauſo, inquit, aliáue quauis naue uſq; ad oppidum præbita. Et idem ad eundem in iambico: Vt inde Nauſo deuehat.

44. Onerariæ, ut Marcellus ait, ex oneribus tardæ naues dicuntur, φορτηγοί, &

φορταγωγοὶ, & φορτίδες à Grȩcis uocantur. Thucyd. etiã in vij. πλοῖον φορτηγικὸν dixit. Addit & Pollux, φορτὶς & φορτηγὶς, & βαρεῖα ναῦς. Notiſsimæ uero ſunt naues onerariæ. Vocant & hæ holcades, παρὰ τὸ ἕλκω, unde & lignũ naui affixum ὁλκαῖον uocatum eſt, quo nauis trahitur, quod & poëta naui Argo attribuit. Thucydides mercatoriam nauem holcada facere uidetur. Huius & Appianus meminit lib. ij. bell. ciuil. Meminere & frequentius poëtæ, ut Nicander & Oppianus. Sunt qui exiſtiment has eas naues eſſe quas nauticum uulgus cochas appellat. Ab holcade aliud nauigij genus epholcion, & epholcias deducitur, quod maiorẽ nauem ſequi ſoleat. Meminit Theophilus, Suid. Moſcopulus, alij: uulgò Ferrariæ battellũ uocamus. Sanè epholcias per tralationem etiam conuiua dicitur non uocatus, ſed à uocato adductus, qui & latinè umbra dicitur, & grȩcè σκιὰ, ut Plu-

tarchus in ſympoſiacis et Suidas teſtan tur: qualem fuiſſe Aſc. Pædianũ cum Blæſo accepimus apud Apicium, & apud Horatiũ poëtã Seruiliũ & Vibidium, quos Mecęnas adduxerat umbras. Item, Locus eſt & plurib. umbris. qua eadẽ loquendi figura uernaculo ſermone uſurpamus, ua col batello. Demũ ne à propoſita nauiũ deſcriptione recedamus, onerarię naues diuerſa ſortita ſunt uocabula, à reb. uidelicet quę in ijs deferunt, ut à re frumentaria σιτηγοὶ et σιταγωγοὶ νῆες, à noſtris naues frumẽtarię, et annotinę: ab armamẽtis cõuehendis σκευοφόροι & ὁπλιταγωγοί, ab equis hippagines & hippagogæ hippagiue, ut iam diximus: à militib. ſtratiotides, & uinariæ ab Iureconſulto, à uino & huiuſcemodi ſimilibus rebus, ut eſt à M. Tull. dictum, Nauis paleæ.

Ocyalus etiã nauis genus eſt uelocis, à qua in mari pręcipuè uelocitate ei nomẽ græci indidere, Theophilus & Suidas,

das, alij. Eſt & ὠκυπόρος uelocis nauis epitheton.

Orthocrerus quoq; nauis genus, q̊d ſcilicet rectas habeat antēnas: ſic em̄ uocatur ὀρθόκραιρος ναῦς, ἡ ὀρθὰς κεραίας ἔχουσα, ut ait Suid. Alij q̊d τὰ κάρα, hoc eſt, capita erecta habeat: ſic em̄ Attici capita uocant. hinc & boues ὀρθόκραιρας eadē ratione uocant̃. Eſt & ὀρθὰ ναῦς, hoc eſt, recta nauis, ut eſt apud Cic. in epiſt. ad Q. fratrē, & in familiarib. lib. xij. & item in epiſt. Senecæ lib. xij. Videt̃ uero recta nauis uim prouerbij habere, ſicut apud Enniū: Dum clauū rectū teneā nauemq; gubernem. ut etiā legimus & apud Quintilianū in ij. Eadem ferme ratione Pindarus, rectum ſeu iuſtum gubernaculum dixit, δίκαιον πηδάλιον.

Pacton ſcaphæ genus ex uirgis ita compoſitū, ut textile quiddā uideat̃, quod à Strabone ſcribit̃ in ult. geogr. ut latinè conuertit Greg. Tiphernas: quod græcè ita legit̃, ὁ δὲ πάκτων διὰ σκυτα-

λίθων πεπηγὼς ἐπὶ σκαφίου, ὡς ἐοικέναι διπλοκίνῳ. Similes ferè & Herodotus Babylonias naues deſcribit in Clio, hoc eſt, in primo hiſt. lib. quæ orbiculares ex ſalicibus fierent, corio circũtectæ, quas & multis uerſibus exequitur, ut etiam à nobis antè relatum eſt. Ethicus quoq; Hiſter & ipſe ſcaphas deſcribit uimine contextas, quæ undiq; bitumine ſint perlitę, ut etiam de carabo in lintre tradidimus. De uitilibus uero corio circunſutis, item uimineis atq; ſalignis, iam à principio abunde ſcripſimus.

Paralus Athenienſium nauis ſacra, dicta, ut Vlpianus rhetor in Demoſthenis oratione κατὰ μειδίου ſcribit, uel à Paralo Periclis filio, uel à Parolo quopiã heroë, cuius & Phylarchus in xxi. meminit, & Harpocration in lexico. Hunc Paralum, ut puto, Plinius in vij. nauem longam reperiſſe ait. Huius uero cognominis fuit Periclis filius, uel dicta à denauiganda paralia, hoc eſt, Aſia

Aſia & Helleſponto. Alij Paraliã quartam terræ Atticæ partem dixere, à Pallante Cecropis filio. Nec deſunt qui dictam putẽt, quod iuxta mare agatur, uel quod apud alias eſſet poſita, hoc eſt, ut græcè dicitur, παρὰ τὴν ἅλον, ἢ παρὰ τὰς ἅλλας κειμένη. Fuerunt uero apud Athenienſes primo duæ triremes ſacrę, hæc ipſa Paralus, & Salaminia, quæ & Delia uocabatur, cuius & ſuprà meminimus. Alij Paralon & Salaminiam eandem fecere, ut quodã loco ſcribit Suidas, cum rectè alibi diuerſas faciat. Sacrę quidem naues theores appellabantur, quibus Deliaſtæ & Theori ad oraculum ſciſcitandum mittebantur, ut alibi dicemus. Sed enim poſteriore tẽpore ipſi ijdem Athenienſes, & ſacras alias naues conſtruxere, Antigonida, Ptolemaida, & Ammoniada, quã ad Ammonem pro ſacris accipiendis miſerant, ut tradit Vlpianus. Suidas his adiungit Demetriada. Porrò Parali

meminit Demoſthenes in Philippicis, & Harpocration, & Plutarchus cum aliubi, tum in eo qui inſcribitur, an à ſeniore regenda ſit reſpub. A parolo naui, miniſtri parali uocitati ſunt, qui ob nauis miniſteriũ quatuor obolos pro mercede accipiebant, & domi per annum plurimum manebant, quibus & alia nonnulla ciuitas exhibebat. Sed iam de paralo ſatis.

Pentecontorus, πεντηκόντορος, nauis quinquaginta remigum. Hanc Græci ſcriptores à Danao inuentam prodiderunt, eoq́ue fuiſſe numero, quod totidem eſſent Danai filiæ, hoc eſt, quinquaginta, cum ex Ægypto Argos in Græciã aufugit. A pentecontoro, pentecontarchus dictus, qui ei naui præeſt, ut eſt apud Demoſthenẽ ἐν τῷ περὶ τοῦ ἐπιτριηραρχήματος, & apud Harpocrationem, licet Phauorinus legat Diogenem, ut puto, perperàm. Sunt etiã eadem figura appellatę naues, ἑκατόντοροι, τριακόντο-

τριακόντορος, εἰκόσορος, hoc eſt, centũ, triginta, & uiginti remigũ actuariæ. Harum uero mentio ab Herodoto, Thucyd. Polyb. Diodoro & alijs facta eſt. Valla tamẽ apud Herodotũ pentecõtoron biremẽ interpretatus eſt, ꝙ recte ipſe uiderit. Celebrant̃ à Græcis Ætolorũ pentecontori, quorũ cum decimã aliquãdo cepiſſent in Achaia Megarenſes, uel ut alij ſcribũt, Æginenſes, eam Apollini Pythio dicarunt, & ſimul oraculum ſcitati ſunt quinam Græcorum eſſent præſtantiſsimi: qui reſponſum illud acceperũt, ex quo Grȩcis celebre factũ eſt prouerbiũ, in eos qui nullius ſunt precij ac numeri, ὑμεῖς δ᾽ ὦ μεγαρεῖς οὔτε τρίτοι, οὔτε τέταρτοι. hoc eſt, Vos Megarenſes nec terti, ſed uos neq; quarti. Integrum oraculum apud Stephanũ leges, uel in cõmentarijs Theocriti.

Phaſelus nauigiũ eſt Campanũ, ut à Nonio ſcribit̃, qui ſuper hoc Varronẽ, Salluſtiũ, & Siſennam citat. Meminit

& Cic. ad Atticum. Sunt qui à legumi-nis ſpecie phaſelum nauem factam di-ctamq́ putent. Sũt qui à Phaſelide lo-co deduci opinentur. Pictos phaſelos appellat poëta eo uerſu: Et circum pi-ctis uehitur ſua rura phaſelis. Legi-tur elegans Catulli epigrãma, quo ge-mellis Caſtoribus phaſelum dedicat: ad cuius imitationem ijſdem penè uer-ſibus poëta Maro Sabinũ ſuum com-poſuit, ut liquet. Alij phaſelũ nauem oblongam eſſe ſcribũt, quali ſtagnan-te Nilo Ægyptij utuntur, ut Vergil. Horat. Fragilemq́ mecum ſoluat pha-ſelum. Iſidorus uero in etymologico, Phaſelus, inquit, eſt nauigiũ quod cor-ruptè baſellum dicimus, noſtro uero nunc tempore uaſellum appellamus.

Phylacides, & προσφυλακίδας, & φρουρί-δας, naues Greci uocabant, quę ad prę-ſidia & cuſtodiam mitterentur, quarũ mentio cum apud alios, tum maxime apud Xenophontem, Diodorum, & Appianũ:

Appianum: eas nos præſidiarias uocã repoſſumus. Appiani quidẽ interpres cuſtodiarias fidelius quàm elegantius repoſuit.

Piraticæ naues tam à Græcis quàm à Latinis uocantur piratarum & prædonũ nauigia: utriſq; crebra eſt mentio. Eædem & prædatoriæ Liuio dicũtur & Plauto, & græcè λῃστρικὰ πλοῖα, & λῃστρίδες νῆες, earum licet non una ſit certa aliqua ſpecies, ſed uaria ac diuerſa: modo enim liburnicas, modo celoces & myoparones, aliĳs deniq; nominibus apud autores uocitatas uidemus. 52.

Piſtris nauis genus eſt, ſeu ut doctiores autumant, priſtis, quod & cõſonũ magis uidet̃, ſi à ſecandis undis & fluctibus nominat̃, id eſt, ut ait Seruius, ἀπὸ τοῦ πρίζειν τὰ κύματα. πριστὴς enim is eſt qui ſecat. Aliĳ à piſcis genere formari contendunt, quod utrunq; conuenire poteſt, hoc eſt, & nauis & piſcis, ut eandem habeãt originem: nam & longio- 53.

ris eſſe corporis, & anguſti eſſe ferunt, & idcirco facilè undas ſecare queunt. Nauis utique meminit Polybius, ſeu Brutus qui ex eo epitomen confecit, libro xvi. ubi de Philippi nauibus agit contra Attalum. Fuit, inquit (ut meis uerbis exponam) earum quę cum Phi
„ lippo fuerant nauiũ multitudo in cer-
„ tamen cõſtituta, cataphractæ tres & L.
„ cum his uero aphractæ & lembi, cum πρίστει centum & L. Idem alio loco, hoc eſt, lib. xviij. quinque lembos habens & unam priſtin, qua ipſe uehebatur. T. Liuius: Perſius poſt reditũ ab Eu-
„ mene Erepontis ſpe deiectus, Anteno
„ rem & Callippũ præfectos claſsis cum
„ XL. lembis, adiectæ ad hunc numerũ
„ quinq; piſtres erant, Tenedum mittit. Claudius rerum Romanarum: Quicq; nauigiũ ea forma, marina bellua dicta eſt. Verg. Velocem Mneſtheus agit acri remige priſtin. Idem: Partẽ roſtro premit ęmula priſtis. Seruius Hono-

noratus obſeruat in iij. Piſtrix per literã x, piſcẽ ſignificare, per s, nauim: quã regulã à doctis impugnari uidemus, nam Plinius nunquam piſtricem dixit, ſed piſtres, ut lib. ix. Cæſar Germanicus in Arato, cum de ceto agit: Auſter. Piſtris agit duo ſydera. Idem: Æquora piſtris adit. Suidas, πρῆσις ait, εἶδος κήτους θαλασσίου ἡ λεγομένη μάλθη, ὃ καὶ δυσανταγώνιστόν ἐστι. hoc eſt, Priſtis ſpecies ceti marini, quæ uocata eſt maltha, & difficilis ad repugnandum. Vbi notandum per ἦτα ſcribi, quo modo & Oppianus poëta in primo, ἔνθε δαφοινὴ πρῆσις. id eſt, hinc funeſtaq; preſtis. Sed & malthã eandem Suidas preſtenq; putat. Oppianus in eodem lib. diuerſam facit. Quare ut ad Seruiũ redeam, rectius ſtatuiſſet, ſi pro ceto dixiſſet apud Latinos utroq; modo poſſe proferri. Quippe Cicero in Arateo carmine, cum de eodem ceto agit, ita ſcriptũ reliquit: Sparſam ſubter caudam

piſtricis adhæſit. Idem: Andromeden tamen explorans fera quærere piſtrix. Idem & alibi in eodem poëmate. Feſtus: Balænam marinam ipſam dicunt eſſe piſtricem, ipſum eſſe & cetum. Sed de hoc piſce præterea Ariſtoteles & Athenæus. Sunt qui hoc tempore priſtin uel malthan eam balænæ ſpeciem arbitrentur, quam uulgò nos ab olei copia capidolium uocamus.

Põtones genus nauigij Gallici, quorum mentio apud Cæſ. in iij. cõm. bell. ciuil. Põtones, inquit, quod eſt genus nauiũ gallicarũ, Lyſsi reliquit. Meminit & Gellius. Quidam naues arbitrantur in traijciendis amnibus idoneas. Apuleius: Et ſi uado nõ poterũt, pontonibus tranſibũt, quo modo caſtigandus eſt Paulus lib. ff. viij. quo loco de ſeruitutibus ruſticorũ prædiorũ agit: bis enim ibi, potionibus traijciat, cum pontonibus legendum ſit, quo in loco nihil ſapit interpres. Inuentum hoc

nauis

nauis genus ſunt qui perhibent, ab his qui circa Circeios & Pontinam paludem habitant, & inde pontonis nomen. Alij nauigium tabulatũ interpretantur coniunctũ duobus lintribus, quomodo intellexiſſe in monoſyllabis Auſonius uidetur. Lintribus in geminis cõſtratus ponto ſit, an pons.

Iſidorus neutro genere pontoniũ protulit, cum lib. decimonono: Pontonium, inquit, nauigium flumini aptũ, tardum & graue, quod non niſi remigio progredi poteſt. Hodie quoq; nauigij genus ad ſaxa & marmora conuehenda pontonem Ligures nominant. Sunt porrò qui quę grǽcè πορεῖα uocantur nauigia, ad milites traijciẽdos pontones interpretent: rarum quidem uocabulum, uixq; apud aliũ, q̃ Diodorũ Siculum offendas. Cæteri enim ferè τὸ πορθμεῖον, uel ἡ πορθμεία, uocare cõſueuerũt.

Proplus, πρόπλους nauigij genus apud 55.
Pollucem & Gellium, qui ait ita à græ

cis actuarias uocari, ut antè oſtendimus, uaria ſit licet eo loco lectio. Vtitur hac dictione Thucydides libro vi. pro naui quæ præmittitur, ut etiam uox indicat. Vtitur & Xenophon v. lib. Hellenicon. Eſt et περίπλους nauis genus cuius Arrianus in ij. de hiſt. Alexandri meminit, cum inquit, decẽ triremes Rhodios miſiſſe Alexãdro, quarum una periplus uocabatur. Sanè & περίπλους nauigationem & maritimam luſtrationem deſignat, cuiuſmodi græcorũ pleriq; ſcripſerũt, ut Poſſidonius, quem citat Plin. & Hanno Carthagineñſis, qui περίπλουν Libyæ ſcripſit, quẽ in templo Saturni cõſecraſſe legimus. Scripſit et Arrianus ad Adrianum περίπλουν ponti Euxini, et item alterũ maris Erythræi, qui ambo extant.

Proſumia genus nauis eſt, teſte Gellio & Nonio Marcello. Meminit Cæcil. uetus ſcriptor, cũ ait: Cui gubernator propè euertit proſumiã. Idem: De

nocte

nocte ad portũ ſum prouectus proſumia. Pomp. Feſt. proſumiã genus eſſe nauigij putat paruum & ſpeculatoriũ: quo fit ut mirer quoſdam alioqui doctos hoc nauis genus ſumias appellare. Sunt & inter literatores primarij quidam nominis, qui à Brutijs proſumias inuentas affirment, alioq; nomine geſeoretas uocari, quod id innuat Gellius. Iſidorus genus nauiculæ Syriacæ portemiã ſcribit, à portando uocitatam, latam & ſine carina, de qua, quod ſciam, aliud non comperi niſi quod ea Pannones utãtur. Sed uidendum ne Iſidorus pro porthmeia portemiam ipſe induxerit.

Rates, uide ſchedia.

Remeculus nauigij genus eſt apud Gellium, niſi quis lenunculum eo loco malit legere, ut alibi monui. A remis nomen habere uideri poteſt, Sunt qui Lemniorũ inuentum eſſe uelint. ſ 7.

Roſtratæ naues græcè ferè χαλκέμβολοι ſ 8

λοι νῆες, καὶ χαλκήρεις· nam χαλκώματα καὶ ἔμβολοι roſtra nauiũ appellantur: ſic uero dictæ, quod ferreo armantur roſtro. Iſidorus quidẽ dictas ait ab eo, quod in fronte roſtra ærea habeãt, propter ſcopulos, ne ſcilicet feriantur uel collidantur. Alij alia de cauſa, hoc eſt, propter prælia naualia. Hæ & æratę dicuntur. Vergilius: Quot prius æratę ſteterãt in littore puppes. Cæſar in ij. bell. ciuil. Interim L. Naſidius à Cn. Pom-
" peio cum claſſe nauium xvi. in quibus
" paucæ erant æratæ, L. Domitio Maſ-
" ſilienſibusq́ ſubſidio miſſus. Roſtra, ait Plinius, nauib. addidiſſe Piſæus primus dicitur. Roſtra uero appellata liquet ab auium roſtris. Sed & à nauiũ roſtris ex Antiatũ bello Romæ locus, uel templũ, ante curiã uocitatus fuit, quo in loco plerunq́ conciones habebãtur, quo de loco Varro, T. Liuius, Pub. Victor, alij. Appianus de bell. ciuil. πρὸ τῶν ἐμβόλων ἐν ἀγορᾷ hunc locũ uocauit,

cauit: hoc eſt, in foro pro roſtris, loquens de Marij Cos. cæſi iunioris capite. Cæterum & à roſtris corona roſtrata appellata eſt, cuius Plinius meminit. M. Agrippam ea corona ornatum deuicto Sext. Pompeio, Magni Põpei filio, ait Seruius Honoratus ſuper his Vergilij uerſibus: Parte alia uentis & dis Agrippa ſecundis Arduus agmen agens, cui belli inſigne ſuperbum Tempora nauali fulgent roſtrata corona. id quod etiam in nomiſmatibus antiquis ipſius Agrippæ conſpicitur. Eadem & naualis dicitur, ut copioſe antè diximus.

Salaminia Athenienſium nauis, de qua uide cap. viij. & item in paralo.

Samæna nauis genus biremis, hoc eſt, δίκροτον, à Polycrate Samiorũ tyranno primũ inuentũ, ut Lyſimachus in ij. νόστων ſcriptum reliquit, figmentũ uero & opus fuit Duridis. Samænæ forma rotunda & concaua in alui fermè

effigiem, quo facilius ire & celerius fle cti poſſet: nomẽ ei à Samo, ubi primũ eſt inuenta, ut ſcribit Plutarchus. Meminit & Athenæus, qui eas Samias naues uocat, & appellatas à patria, nõ ut quidam eo loci corrigũt, Samænas. Samænæ enim & Samię eodem nomine dicebant, ut ex eo carmine patet: ναῦς δέ τις ὠκυπόρος Σαμία ὑὸς εἶδος ἔχουσα. hoc eſt, Nauis erat uelox Samia hæc ſuis ædita forma. quod ſcilicet hæc anteriorem partem ſuis formã haberet. Scribit Suidas, aliquos et Samænam nomiſma quopiam eſſe uoluiſſe, niſi νόσημα potius pro νόμισμα apud eum legendũ: unde & prouerbium factum de timentib. calamitates minus curabiles, quo pacto Samios Athenienſes affecerũt, & Athenienſes Samij, qui ſtigmatibus & notis eos inuſſerunt, ex qua re & literati Samij dicti ſunt. Sũt qui prouerbium deducant à tormenti ac ſupplicij genere, quod Same appellarẽt, ex quo

ex quo & illud, τὰ Σαμίων ἀποπτύεις, hoc eſt quæ Samiorum ſunt deſpuis: uel ut rectius alij ſcribũt, ὑποπτεύεις, id eſt, ſuſpicaris. Sed in præſentia de his ſatis, cætera prouerbiorum ſcriptor exequit.

Scaphę, teſte Nonio, nauiculæ ſunt quę maiores naues conſequunt. Idem & ſtatuunt Iurecõſ. nec in uno modo loco, Iabolenus: Si nauẽ, inquit, cum inſtrumento emiſti, præſtari tibi debebit ſcapha nauis. Paulus imò contra: Etenim ſcapha nauis, non eſt inſtrumentum nauis, nam in mediocritate, non genere ab ea differt. Inſtrumentum autem cuiuſque rei neceſſe eſt alterius generis eſſe, atque ea quæque ſit, quod Põponio libro vij. epiſtolarum placuit. Cæſar in commentar. Quod cum animaduertiſſet Cæſar, ſcaphas longarum nauium, item ſpeculatoria nauigia militibus compleri iuſsit. Sanè crebra eſt apud autores ſcapharum mentio: nunc uulgò pro ſcapha

noſtri nautæ ſchyphum appellant, ſic quidem & ab eruditis putatur. Sed certè & ſcyphus nomen eſt nauigij, id q̃d Aur. Macrobius uir multæ eruditiõis apertiſsimè oſtendit lib. Sat. v. Sunt & qui ſcaphas liburnis aſſociari dicãt, exploratoriasq́ue uocari, ut eſt apud Vegetium. Sunt & qui ab Illyricis inuentas tradant. Sanè ueter nauis ſcapha dicit, ut alibi diximus. Porrò & illud ſciendum, apud Athenienſes olim morem fuiſſe, ut hoſpites externiq́ue in Panathenæis, maxima eorum celebritate, quo tempore populares ludi agebantur, in eorum pompa incederent ſcapham inſigne geſtantes, quo ab ingenuis ciuibus diſcernebantur, atq́ue ideo hoſpites ipſi & inquilini ſcaphephori uocabantur. Huius conſuetudinis meminere Suid. & Ammonius, item Theophraſtus in x. de legibus, Dinarchus in oratione pro Agaſideo, & Demetrius in iij. nomotheſiæ, & poſt hos Val. Harpocration.

pocration. Ab hac utiq; conſuetudine etiam factum eſt prouerbium, Scapha mag s elinguis, hoc eſt, συστομώτερος σκάφης, quod de ijs dici conſueuit, qui propter ignobilitatē cōticeſcūt. Porrò attendendū etiā eſt ſcapharū ſuppliciū atrociſſimū fuiſſe apud barbaros, cum duæ ſcaphæ inuerſæ cōſtituebantur, intus noxio impoſito, manibus, pedibus, & capite excluſis, atq; ita necabantur: quod genus locupletiſsimè in uita Artoxerxis Plutarchus deſcribit. Sanè & ſcaphæ ſunt ad piſcandum nauiculæ. A ſcapha ſcaphium deducitur uaſis genus. A ſcapha ſcaphiten formauit Demetrius Phalerȩus, quo uocabulo ſcaphæ moderatorē intelligimus. Scaphium etiā aliquādo pro nauigio paruo ſumit, & pro uaſe ruſtico, & pro inſtrumento quopiā ad effodiendū, quo etiā athletæ exercebant, παρὰ τὸ σκάπτειν dictum. ſed & pro tonſurȩ quodam genere. Scaphos etiā genere maris à Pol-

scapharum supplicium

scaphium.

scaphites

meminit Casaubonus . . . in Ath. cap. 8.

scaphium pro tonsura est quando id ipsum usque cutem caluam ambientem recidimus, cuius non abrevia mos est, quod alii vocem communem ..., piscatoriæ scaphæ inversæ formam delineat, cuius uti prora puppis eminentiæ extant, ita lacinia hinc inde residente depressa, quod

luce in primo prolatum eſt: ſed & neutro, ut illud Bianoris poëtæ, τὸ σκάφος οὐ βυθός. Idem Lucillius in græcis epigrammat. πλοῖον τὸ σκάφος δὲ μύλων. Sunt qui cum neutro genere profertur, dicant, pro quocunque nauigij nomine accipi ſolere, quod fieri interdum non eo inficias. A ſcapha etiam ſcaphidion deducitur.

Schedia genus nauigij incõditum, hoc eſt, trabibus tantum inter ſe connexis: unde & mala poëmata ſchedia appellantur, ut ſcribit Feſtus. σχεδία & Suidas ita appellat, unde apparet græcum eſſe uocabulũ: nam & Lucianus in dialogo, in quo Alexander, Annibal, Minos & Scipio introducũtur, ea dictione uſus eſt. Item Strabo. Herodotus uero uidetũ accepiſſe pro põte quo Darius Boſporũ iũxit. Vlpianus Iureconſ. Nauẽ, inquit, accipere debemus ſiue marina, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſchedia ſit. Sed & Seruius

gram-

grãmaticus lib.i. rates ait hôc uocabulo ſignificari, de quibus Plinius his uerbis: Ante, inquit, ratibus nauigabãt inuentis in mari rubro inter inſulas ab Erythra rege. Diodorus etiam Siculus, ante nauem Argo cõſtructam, ratibus & paruis quibuſdã actuarijs nauigare ſolitos antiquos ſcribit: quare apud poëtas uidemus id uocabulum permanſiſſe, ut frequentius rates pro nauibus uſurpent. Ratem ſcirpeã uocat Plautus in Aulul. qua qui nare diſcunt pueri utuntur. A rate ratiarij dicuntur, ut eſt apud Iuriſcõſultos. Varro tamen de lingua latina lib. vi. Ratis inquit, nauis longa propter remos, q̃d ij cum per aquam ſublati, ſub dextra & ſiniſtra duas partes efficere uidentur rates: unde hoc translatũ, illic ubi plures mali aut aſſeres. Rates etiã duplices dixit Cęſar in i. bell. ciuil. Rates duplices quoquo uerſus pedũ xxx. è regione molis collocabat, Sanè, ut ad

priora redeamus, ab eadem ſchediorũ origine, latinorũ quidam ſchedam, & ſcedã, & ſchedion, pro prima ſcriptione uel compoſitione nõnunq̃ uſurpauere: unde & autoſchedion. Dicunt et ſchedicon, pro poëmate incõdito & parum limato, Auſonius & Apuleius: & græcis uerba σχεδιάζω, & αὐτοσχεδιάζω.

Stlatũ nauis genus latum magis q̃ altum, ut Pomp. Feſtus ſcribit, unde & nomen habere creditur. Antiqui enim dictionib. ab l litera incipientib. aliquando ſt præponebant, ut Priſcianus, Feſtus, alij obſeruant: ut, ſtlitem, ſtlocum, ſtlatũ, pro eo quod eſt, litem, locum, latum. Stlatam uero nauẽ Sardi inueniſſe dicuntur.

Synedria nauis genus eſſe apud Vlpianũ Iuriſconſ. uidetur, quæ ſpaciandi cauſa facta ſit, & in qua ſint ſedilia. CertèSuidas ſynedriam cathedram interpretatur. Vlpiani uerba de exercit. actione leguntur, quo loco putat Budæus

dærus reponendum ſchedia, Alciatus mecum nihil mutat.

Strongylon genus nauis rotundæ ad onera ferenda aptū: eius frequens græcis mentio, Herodoto, Arriano: à noſtris aliquando onerariæ dictæ στρογγύλη ναῦς, & στρόγγυλον πλοῖον. De his latius cap. vij. locuti ſumus.

Tabellariæ naues dicunt, quę aduentum claſsis prænūciant, id quod manifeſtè colligit ex xi. epiſtolarū lib. Annei Senecę. Subitò, inquit, nobis hodie Alexandrinæ naues apparuerūt, quæ præmitti ſolēt, & nūciare ſecuturę claſſis aduētū, tabellarias uocāt. hęc Sene.

Thalamegę naues ſunt, ad belli aliarumq́ rerū pompā. Hæ, ut Appianus ſcribit, tum proras tum puppes habēt auro exornatas, in quib. Imperatores uehi cōſueuere. Vſus & hac dictione apud noſtros Suetonius Tranquillus in Cæſare, qui ait ipſum Cæſarē cum Cleopatra thalamego Æthiopia tenus

S

Ægyptũ penetraſſe. Atheneus quoq; lib. Dipnoſophiſtôn v. Ptolemæi Philopatoris thalamegũ fluuiatilẽ deſcribit, cuius & ſuprà meminimus, fuiſſe longitudinis ſtadij dimidij, latitudine cubitorũ XXX. Vidimus ipſi thalamego propè ſimilẽ Venetijs, quẽ Ducis bucentaurũ uocãt, à cẽtauro puto naui Vergiliana. Fuit & eiuſcemodi quæ patrum noſtrorũ memoria à Venetis Pãdora dicebat̃. Fuerũt & antiquis naues quę thalamiphori dicerentur, his, quas modo retulimus, non abſimiles, quas, ut puto, Anneus Sene. lib. vij. de beneficijs, cubiculatas uocaſſe uiſus eſt. Maximus quoq; Tyrius nauẽ regis cuiuſdã ſupra Phœnicẽ deſcribit, quę harũ nulli ad luxũ ceſsiſſe uidet̃, cuius ſi formã deſideras, primũ & XXX. eius ſermonẽ euolue. Legimus et Heracliũ Imperatorem ex Aphrica redeuntẽ nauibus caſtellatis uſum: putarim ſemitarium ſcriptorẽ intellexiſſe, quaſi caſtris conſtru-

cōſtructis nauib. Valturius autor eſt.

Theoris nauis dicebat̃, quã ex uoto Theſei cũ in Cretã proficiſceret̃, quotannis Athenienſes in Delũ ad ſacra facienda Apollini mittebant, ad oraculũ ſcitandũ, de re ſacra facienda, de patria de peregrinatione, de ſacris certaminibus, cæteriſq; celebritatib. & qui mittebant̃ tum Deliaſtę, tum theori dicebãtur. nec interea tẽporis quo nauis miſſa eſſet, de noxio ſuppliciũ ſumebatur: qua de naui ſic in Phędone Plato: Hęc eſt illa nauis, ut aiunt Athenienſes, in qua Theſeus olim bis ſeptem illos ſecũ tulit in Cretam, ſeruauitq; illos, & ipſe ſeruatus eſt. Vouerat autẽ, ut fertur, Apollini, ſi ſeruarent̃, quotãnis in Delum theorim mittere: quã quidem & nunc & ſemper ex illo tẽpore ſingulis ad deum mittunt annis. Cum igitur theoriæ principiũ agit̃, ex lege interim luſtrant urbem, neminemq; eo tẽpore publicè necant, donec ad Delũ perue-

niat nauis, rurſusq́ Athenas reuertatur ex Delo. Id uero nõnunquam longo peragitur tempore, quando eos impediũt uenti. Initiũ quidẽ theoriæ eſt, poſtq́ Apollinis ſacerdos nauis illius coronauerit puppim. Id autem, ut modo dicebã, pridie quàm iudicaretur Socrates, factũ erat: quam ob cauſam longum tẽpus Socrates fuit in carcere, inter iudiciũ & necem. Hęc Plato. Eſt uero theoria ſacrificium illud ac celebritas, ut ait Thomas magiſtri, qua nauis in Delum mittenda, à theoro, id eſt, ſacerdote coronabať. Theoriã ſpectaculũ uertit Marſilius, ineptius alij ſpeculationẽ. Theoras & Suidas ſacerdotes eſſe ait, qui ad ea ſacra in Delũ mittebantur, & ſimul qui res ſacras cuſtodiebant, curamq́ gerebant: ὤρην enim priſci curã ſolicitudinemq́ dicebant. Verum de theoris & theoria, plura idem colligit Thomas, qui & illud ait καταχρηστικῶς theorida Charõtis nauem appellaſſe

appellaſſe Æſchylum poëtã in fabula, ἐν τοῖς ἐπὶ θήβαις. Vocabatur & theoris na uis paralus, ut diximus.

Trieris nauis, ut Ethicus Hiſter ait, magna, ex trib. nauib. fabricata, ferróque plurimũ affixa & copulata, ut ipſius Ethici utar uerbis: ſed uerius eſt, quã nos triremẽ dicimus. Nam quos græci μονήρεις, διήρεις, τριήρεις, τετρήρεις, πεντήρεις, ἑξήρεις, ἑπτήρεις, ὀκτήρεις, ἐννήρεις, δεκήρεις, ἑνδεκήρεις, τρισκαιδεκήρεις, πεντεκαιδεκήρεις, εἰκοσήρεις, τριακοντήρεις, & reliqua nauiũ genera à remorũ ordinibus appellata, noſtri uniremes, biremes, triremes, quadriremes, quinqueremes, & ut Hirtius, pentiremes, ſex remigũ nauis, ſeptiremis, octo remigũ nauis, nouẽ remigũ, decẽ undecim, XIII. XV. XX. XXX. remigũ, &c. Sed & Græcis ſæpe nominib. uſi ſunt Latini, ut Liuius in iiij. decade, et alibi, hexeres, hepteres, & alijs quoq; nominibus. Sanè & ἐννήρης apud Theophilum, Suidam, & Phauorinum legi

cum daſea accentu, & unica ν litera, & interpretant naues quę uno remigum ordine ſint: ſcribuntq́ Syllam cũ contra Mithridaten in Dardano Troiadis regionis ueniſſet, naues uniremes hoc eſt, ἑνήρεις ducentas habuiſſe: q̊d idem tradit in Sylla Plutarchus, ſed eas Mithridatis, non Syllæ fuiſſe ait. Sedenim uir doctus ψιλῇ accentu ἐνήρεις interpretari maluit, naues inſtructas ac paratas, idq́ ſuper aliquot Plutarchi loca aduocat. Sed ut ego propoſitam nauium rationem proſequar, T. Liuius ſexdecim etiam uerſuum naues commemorat in iiij. decade: Quin, inquit, & regiam unam nauem inhabilis propè magnitudinis, quam xvi. uerſus remorũ agebant. Pollux xv. uerſuum Ptolemæi naues celebrat, hoc eſt, πεντεκαιδεκήρεις. Item nauis Antigoni, quæ τριάρμενος à tribus uelis nuncupata eſt. Sanè & triremis græcè uocatur τρίκροτος; ſicut & biremis δίκροτος. tametſi quidam ab in-

ab inſtrumento quopiã, quod in prora & puppe affigi tradunt, dicroton dictam uelint, uel à duobus gubernaculis, ut iam dixi. Porrò & triremes à græcis ἀδηφάγους uocant, quod perfectam plenamq́ exigant mercedem: idq́ nominis inuenitur in Lyſiæ oratione, quæ inſcripta eſt, ὑπὲρ ἐκκελίτου μαρτυρία. Aliȷ exiſtimant eas ſic uocari, in quibus immenſæ expenſæ abſumuntur, quemadmodum & lucernam adephagum Alcæus appellat. Aliȷ ἀδηφάγους uoraces edacéſque nuncupant, quo nomine uocatus eſt Hercules, ut in Hercule docuimus. Quidam duplici δδ, hoc ipſum nomen ſcribunt. Iſidorus triremem ait etiam uocari Durconem. Valla contra Raudenſem Duraconem uocaſſe uidetur. utcunque, τὰ δοῦρα à Græcis ligna dicuntur, unde & durateus, & durius Troiæ ligneus equus dictus eſt. Fuerũt & duplæ triremes, hoc eſt, διπλασίαι τριήρεις, ut eſt apud

Xenophontem in iiij. Hellenicên. De mũ quod de diere diximus, prçter Suidam & Phauorinũ, qui à duob. remigum ordinib. ipſam uocatã fatenť, Apollodorusquoq; duas ſtegas habentẽ nauem eſſe prodidit. At Euripides in Phœniſſ. pro domo accepit, ut Thomas et Theophilus fatenť. Triremis à quibus inuenta, & quare uulgari uernaculoq; ſermone galea nuncupeť, ut puto, abunde in ſuperiorib. diximus.

Tabrica nauis, quod ſit trabibus cõfixa, dicta eſt, ut ait Feſtus. Pacuuius: Labitur tabrica in alueos. Trabarias has uocat Iſidorus: ait enim eas eſſe naues amnicas, hoc eſt, fluuiatiles, quod ſcilicet ex trabibus cauãtur. eaſdem & littorales & caudicas ait appellari. quin etiam & trabes ipſæ pro nauibus deſumunť, ut illud eſt Ennij in annalibus: Labiť uncta trabes remis roſtrata per altũ. Eſt & id uulgatiſsimũ de Argo: Vtinam ne in nemore Pelio ſecuribus

Cæſa

Cæſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes. Horatius: Attalicis conditionibus Nunquã dimoueas, ut trabe Cypria Myrtoũ pauidus nauta ſecet mare. Vergil. Vela damus, uaſtumq; caua trabe currimus æquor.

Trampis genus eſt nauigij barbaricum, ut obſeruant Grammatici apud Nicandrũ, & Lycophronem. Nicander enim in Theriacis ait, τράμπιος ὁλκαίης ἀκάτῳ ἶσος. hoc eſt, Trampis longæ acato ſimilis. quo loco, ut ait interpres, poëta abuſiue pro quolibet nauis genere poſuit. Lycophron uero in Alexandro: τράμπις σ' ὀχήσει, καὶ φερέκλειοι πόδες. id eſt, Trampis uehet teq; & Phereclei pedes. Eius nauis meminit et Suidas. Iſaacius quidem ſuper hoc Lycophronis ſenario: Naues, inquit, Alexãdri à Phereclo fabricatas ait. De Phereclo uerò qui Paridis naues conſtruxit, & Homer. in Iliade meminit rhapſodia quinta: μηριόνης δὲ φέρεκλον ἐνήρατο τέκτονος υἱὸν

ἁρμονίδεω. hoc eſt, Artificis natum Harmonidę occiditq́ Phereclū Meriones. Coluthos quoq; poëta Panopolitanus ex Ægypto, in raptu Helenę ita de Pheredo cecinit: ἀρχεκακοῖο πολυφροσύνῃσι φέρεκλος, ὅς, ποτὲ μαργαίνοντι χαριζόμενος βασιλῆι, νῆας ἀλεξάνδρῳ δρυτόμῳ τεκτήνατο χαλκῷ. hoc eſt, etſi duriuſculè inconditeq́, audendum tamen: Cauſa fuit qui prima mali arte Pheredi, Olim qui inſano cum regi gratificatus, Struxit Alexandro naues, ſyluasq́ cecîdit. De eodē ita in heroidibus poëta Naſo: Hac duce Sichæo dubias à littore feci Puppe Phereclea per freta longa uias. Nec deſunt qui putent promontoriū Phalacre Idæ montis Troiæ appellatū, ut Iſaacius ait, quod arboribus à Pheredo ſpoliatum fuerit in conſtruendis Alexandri nauibus. Non me fugit alios aliter ſenſiſſe. In hæc aliquando diuerti, ut te uaria lectione à faſtidita leuarem. Ad cetera quę reſtant attende.

Tiphys

Tiphys curſoria, nauigij nomen eſt apud unũ, quod ſciam, Sidoniũ Apollinarem, à Tiphy, ut puto, illo Argûs nauis gubernatore adeò noto & perito, ut in prouerbiũ iam uulgatũ id nomen ceſſerit, Alter Tiphys. Sidonij uerba hæc ſunt lib. epiſtolarũ primo: Tiphym, inquit, curſoriã, ſic nauigio nomen eſt, aſcendi. Sed quiſq; ſibi huiuſcemodi nauigiorũ nomina facile cõfingere poteſt, quæ noſtra annotatione parũ digna uidentur. Nam nõ modo Veneti & Genuenſes, ſed & reges ac principes ſibi noua nauiũ nomina hoc etiam tempore confingunt.

Vagiones nauiculas maritimas miro artificio fabrefactas, Ethicus Hiſter deſcribit, easq; ex tabellis tenuib. leuigatis dolatisq;, ac æreis laminib. circũdatas ait, & circunſutas: dictas uagiones, quaſi uagantes: easq; in bello Troiano fuiſſe in flumine Simoënte, idem eſt autor. Libet uero in huius capitis calce

quædam nauigiorũ addere nomina, quorũ uix aliud apud ſcriptores inuenias, ꝙ mera ipſa uocabula. Inter hæc ergo reponimus, naxiurges, cnidiurges, cantharus pro naui, ſilphas, cydali, ampheres, ancyromagus, quem Iſidorus dictũ ait, pro eo quod celeritate ſua, anchoris & inſtrumentis reliquis nauiũ uehendis ſit aptus. Fuit & nauis mimortauia, & aliæ, de quib. ſparſim, prout occaſio tulit, toto hoc uolumine meminimus: & aliæ etiamnũ fortaſſe, quę, nos dũ dormitamus, præteriere.

Eorum qui in nauibus uerſantur uocabula. Cap. XIX.

SVpereſt, ut eorũ qui in nauibus uerſant̃, nomina adſcribamus: quin & ordo ſic expoſcere uidetur, ut conſtructis & iam paratis nauibus, in eas iam nautas imponamus, quos, ut Vlpiani uerbis utar, accipere debemus pro eis qui nauẽ exercent: quãuis nautæ etiã appellentur

Nauta.

omnes.

omnes, qui nauis nauigandæ cauſa in naui ſunt, quos Anacharſis Scytha philoſophus tantũ abeſſe à morte dicere ſolitus erat, quot digitorũ nauis eſſet craſsitudo: cuius ſentẽtiæ & Satyricus noſter alluſit. Idem Anacharſis rogatus aliquãdo, quænã foret nauis ſecurior: ea, inquit, quæ in portũ uenerit. Bias quoqꝫ nauigãtes nec inter uiuentes, nec inter uita functos numerãdos cenſebat. Sed his & talib. miſsis ſententijs, illud in primis ſcire oportet, in re nautica, ut cęteris in rebus, ordines eſſe, ut per gradus quoſdã ad ſummã gubernandę nauis officiũ perueniamus: nam, ut rectè ſcribit Nazian. non ab initio gubernatorẽ nautę, nec ſubitò faciunt, ſed quẽ primũ per omnia nautica officia exercuerint, expertíque fuerint. Remigem primũ uidere uolunt: deinde in prora cõſtitutũ, uẽtos noſcere, ſaxa & ſcopulos probè euitare aſſueſcunt: poſtremò in omnib. exercitatũ

Gubernator

muneribus in puppi collocãt, clauũq́; in manu tradunt, gubernatoremq́; cõſtituunt. Hæc ille. De gubernatore igitur primũ agamus. Gubernator, hoc eſt, κυβερνήτης, eſt qui nauem regit atque gubernat. Ridiculi ſunt, qui gubernatorem dictum exiſtimãt quaſi cohibernatorẽ. A gubernatore totius uitæ noſtræ rationem Maximus Tyrius philoſophus quodam ſermone deflexit. Non uides, inquit, ut unus gubernator nauigationem moderetur, ut animus corpus: ut nauis gubernatoris imperio pareat, ut animo corpus: ut uenti nauem impellant, quemadmodum uirtutes fortuna: qui ſi tempeſtas exoritur, manente naui incolumiq́; gubernatore, ſalutis nunquam amittitur ſpes, ſiue nauis ipſa recto feratur curſu, ſiue arte tempeſtatem deuitet, dum tamen à gubernatore regatur. At ſi gubernatorem ipſum abſtuleris, inutilis nauis efficietur, etiam ſi firmitatem

tatem propriam ſeruat: & inutilis erit uentorum afflatus, etiam ſi ſecundus ac proſper fuerit: propterea & in mari, & in naui, & in nauigatione, precioſiſſimus eſt gubernator. Tum ille paulò poſt ſubiungit: Sic in uitæ noſtræ curriculo animus ſupremum ſibi uendicat honorem, quemadmodum in naui gubernator. Nobilis eſt illa etiam M. Tullij de gubernatore ſententia in Catone: Similes ſunt, inquit, ut ſi qui gubernatorem in nauigando agere nihil dicant, cum alij malos ſcandant, alij per foros curſitent, alij ſentinam exhauriant, ille autem clauum tenens ſedeat in puppi. Idem in Philippicis: Et ſummi, inquit, gubernatores in magnis tempeſtatibus admoneri ſolent. A gubernatore Iabolenus Flaccus archigubernium deduxit lib. Digeſtorum xxxvi. pro eo qui ſit gubernatorum princeps, uel claſsis præfectus: ita enim ſcribit ad ſenatuſconſultum

Trebellianum: Saturnius, ait, archigu bernius ex claſſe Britannica teſtamẽto fiduciariũ reliquit hæredẽ, Val. Maxi mum trierarchũ. Legimus apud Stobæũ, Cercitas fuiſſe Scythiæ populos, qui, ſi apud eos nauis gubernator fortè aberraſſet, nec nauigationis curſum rectum tenuiſſet, ignominia notare, et ſputis impetere cum ſolerẽt. Sed de gu bernatore ſatis, iam ad alios qui in naui ſunt, ſermo dirigat̃. Nauarchus eſt in naui princeps. Eſt & nauis domi nus, is qui ipſius nauigij poſſeſſor eſt, ut in l. i. de exercit. act. Siue, inquit, do minus nauis, ſiue à dño nauem per a uerſionẽ conduxit. Vbi obiter notan dum, auerſione, uel per auerſionem di ci, cum periculum uenditor à ſe in em ptorẽ auertit. Eodem modo Modeſti nus dixit, res auerſione empta. de con trah. empt. Sequit̃ porrò nauclerus, qui nauẽ regit, id eſt nauicularius. Ter tullianus Florens de Marcione põtico

naudero

nauclero &hæreſiarcha: Quamobrē, ait, pontice nauclere, ſi nunquam furtiuas merces uel illicitas in acatos tuas recepiſti. Sunt & trierarchi, qui triremibus præſunt, qua uoce & Latini utuntur, ut Cic. in Verr. Cor. Tacitus, & Iabolenus Iuriſc. Eſt & pentecontarchus, qui pentecontoro præeſt, ut diximus. Sunt & nauſtologi & nauſtodicæ, qui in nauib. rationib. & iudicijs præſunt. Sunt & ſcribę quos epiſtoleos gręci uocant. quin & apoſtoles, hoc eſt ἀποστόλους, magiſtratus fuere rei nauticæ iuriſditionem habentes, qui trierarchis iura dabant. Demoſthenes pro Cteſiphonte, & Philochorus. Apoſtoli quidem ſunt claſsiū apparatus expeditionesque maritimæ, ut ex primo Philipp. Demoſthenis didicimus. repetūt Harpocration & Suidas. Nihil hic agendū de uarijs huius uocis ſignificatib. Latini quidem alio modo nauales ſcribas intelligunt quàm Gręci. Naualem enim

Trierarchi. Pentecontarchus. Nauſtologi et Nauſtodicæ. Scribe. Apoſtoles. Naualis ſcriba

ſcribam, teſte Feſto, cum dicebāt, qui in naue apparebat, interq́; aliud genus ſcribarū minimæ dignitatis habebat, quod periculis quocq; eius miniſteriū eſſet obiectū. Plautus: Non ego te rio ui naualis ſcriba in columbari impudens &c. ut ſuprà in nauium partibus retulimus. Sunt etiam qui in naui tha-
thalassometra lassometram, hoc eſt, maris menſorem conſtituāt, qualis ſcilicet qui hodie tabulæ nauticæ, uel pyxidi ſedulus aſsiſtit: nunquam tamen ſe in Hexahemero thalaſſometram audiuiſſe ait Ambroſius. Geometram, inquit, audiuimus, thalaſſometram nunquam audi-
celeusta. uimus. Sunt & celeuſtæ, id eſt, iuſſores, quos Latini hortatores uocant, ut Plautus & Lactantius. Sunt uero qui uoce, uel ſibilo remiges hortantur: unde & celeuma & celeuſma ipſa uocis modulatio, cuius Pædianus, Diomedes, Seruius, aliiq́; meminere: ex quo & pes in poëtica dictus proceleuſmaticus.

ticus. Celeuma uero ſeu celeuſma clamor eſt nauticus, cum uno aliquid iubente omnes pariter reſpõdent, quaſi ſibi inuicem iubentes, ἀπὸ τοῦ κελεύειν, quod eſt iubere. In nauibus quidem claſsiarijs celeuma interdum aſſa uoce, uel tibia canebatur, ita ut remiges pro modulorum & harmoniæ ratione uel concitarent uel inhiberent remos. Pædianus quidem cani remigibus celeuſma per ſymphoniacos ſeruos ſolitũ olim fuiſſe, & per aſſam uocem, id eſt, ore prolatã, &, ut in argonaui, interdum per citharã. Martialis: Quorũ per uada tarda remigãtes Lentis figitis ad celeuma remos. At noſtri nautę fermè uoce, uel parua fiſtula hortantur & celeuma canũt. De celeuſtis ab his, quæ diximus, diuerſa Suidas tradere uidetur. Celeuſtas enim trierarchis & proretis præeſſe affirmat, & epibatis, maximámque in naui utilitatem afferre, & cætera quæ ſubdit.

De celeuſte meminit &Pollux. At cer
tè hos hortatores remigum priſci Por
tiſculos uocabãt, ut antè docuimus. Se
neca lib. epiſtolarũ vij. pauſariũ in re-
nautica appellat, eum qui dat remigi-
bus modos, hoc eſt, qui eis uoce qua-
dam clamando pauſam imperat, ut ui
delicet celeuſtes ad remigandũ hortat̃.
Prorea. Eſt & in naui prorcta, hoc eſt πρωράτης,
qui & πρωρεὺς dicitur, qui proræ inſiſtit,
cuius officium Suidas eſſe ait, ut remi
gantibus imperet. Sunt & nauicularij,
Nauicularij et Nauiculatores qui & nauiculatores appellantur, qui
naues meritorias agunt. Sunt & magi
ſtri, et ductores, & rectores, quorũ om
niũ crebra mentio, & poëtis in primis.
Remiges. Sunt & qui remigant remiges, qui &
ſocij nauales dici uident̃ à Liuio, tam-
etſi alij de euocatis præſidijs in claſ-
ſibus intelligere malunt. Remigum
uerò apud Græcos à remis ipſis uaria
ſunt deducta uocabula, ut eſt in pri-
mis apud Pollucem, ἐρέτης, ὑπηρέτης, ἐπίκω

πος,

πος, ἐρέτων, αὐτορέτης, nã & ſic uocat Thucydides remiges. Dicuntur & πρόκωποι, qua uoce Lucianus & Pollux utũtur. Remigantium autem tres ordines Suidas & Ariſtophanis interpres conſtituunt. Qui enim ſubtus & in inferiore nauis parte ſunt, thalamitæ, & thalamaces, & thalamĳ nuncupantur: qui in medio loco, zygitæ: qui uero in ſuperiore loco, thranitæ. Horum Thucydides, Ariſtophanes, Appianus, Pollux, alĳ meminere. Sed horũ omnium minorem exigebant mercedem Thalamitæ, quod breuioribus remis nauẽ impellerent: ſicuti Thranitæ maiorem, quod longioribus uterentur, & ideo magis etiã laborarent. de quorum certa mercede uariè proditum uidemus, nam & hoc tempore non ſunt ſtatæ mercedes. Sed enim ĳdem ipſi Ariſtophanis interpretes id quoque tradunt, thranitas ad proram, zygitas in media naui, thalamitas ad puppim

remigare. Sunt & nauium nauphylaces, à cuſtodia denominati, & à lateribus tœcharchi. Sunt & qui naues trahunt, quos græca uoce Martialis, Firmicus, & Apollinaris, helcyarios uocant, ab helcyo, q̃d genus eſt funis, cuius uel Apuleius in ix. meminit. Helcyo, inquit, ſparteo dimoto. Hoc noſtrate uulgus nauticũ, ut alibi diximus helcyanã uocat, quo fune naues ad amnium ripas & maris littora cum ab hominibus ipſis, tum ſæpe à iumentis trahuntur. Helcyarios Budęus à nobis diuerſe interpretatus eſt. Helcyarij, inquit, qui in naui onera funib. moliuntur, uel qui naues deducũt ſubducúntue, ad officia inuicẽ adhortãtes, ut uno connixu pariter cõſpirantes admoliri uniuerſis uiribus poſsint, quod ſingulis nequeunt, ut fieri interdum uidemus. Sunt & epibatæ, quorum frequens eſt mentio, non Græcis modo, quorum eſt uox, ſed & latinis, nauales

milites

milites & propugnatores claſsiarij, ut Herodotus, Xenophon, Demoſthenes, Ariſtophanes, alij, oſtendunt, & grãmatici exponũt, ut Harpocration, Pollux & Suidas. Vitruuius in ij. Artemiſiam in eo portu abſtruſam claſſem cælatis remigibus, & epibatis comparatis, reliquos autem ciues in muro eſſe iuſsit. Sunt & qui epibatas & naumachiarios eoſdem putẽt. De naumachiarijs quidem Suetonius in Claudio meminit. Epibatas Iſidorus Hiſpalenſis aliter interpretat̃: Epibata, inquit, gręco ſermone appellat̃, qui latinè dicitur ſuperueniẽs: hic nihil habet negocij, ſed naulo dato in alias terras tranſire diſponit: id quod & Græcorũ quidam aſtruunt, quos inter Thomas magiſtri, qui & illud addit, quod ab Atticis epibatę dicunt̃ qui armati in pugnã parati ſunt, quo modo uſos autores quos paulò antè citaui. παραβάται uero ij dicti ſunt, qui ex curru pugna-

bant,ut apud Homer. At nautæ in bello σατίδες dicti ſunt,ut Phauorinus obſeruat. Sanè ab eo quod epibatę uectores appellantur,quidã & uectoria ipſa nauigia ἐπιβάδες, ſeu ἐπιβατίδες nũcupari tradunt,quæ & epibatæ & embatæ etiam dicantur, qui ſuper hoc malè Plinium citãt, cum Vlpiani ſint uerba ex xiiij. lib.ff. quæ nos in emphractis adduximus. Vocantur & Naubatæ ij qui ſuperflui ſunt,& in nauib.uehuntur, ut ſequenti capite dicemus: qui & à Thucydide περίνεως, quod & Pollux & Suidas probant. Iidem & πλωτῆρες dicuntur,id eſt,nauigatores. Muſæus tamen πλωτῆρα natatorem Leandrum dicere uidet̃. Eſt & in naui qui πορθμεὺς uocatur,quem noſtrorũ quidam portitorem dixere,ut Seruius in vi. Æneidos. Alij non portitorem,ſed transfretatorem interpretantur, uel traiectorem,at ij quàm rectè,ipſi uiderint. certe quem Vergilius portitorem dixit,

& Pro-

&Propertius cum cecinit, Vota mouent ſuperos, ubi portitor ęra recepit, Obſerat umbroſos lurida porta rogos, Iuuenalis porthmea uocauit: Tetrumq́ nouitius horret porthmea. Sed & portitor dicit̃ græcè ναῦλος, unde & portoriũ ναῦλον & πόρθμιον, & nauis ipſa τὸ πορθμεῖον, ut pridem notaui. Alij tamẽ aliter, ut in Homeri Odyſſea notant grammatici. Sunt & in naui qui meſonautæ nuncupantur, ut Vlpianus in xiiij. ff. tit. ut nautæ, caupones, ſtabularij recepta reſtituant. Quo loco Hermolaus & Budæus ſic in naui meſonautam interpretantur, uilis mancipij nomen, ut mediaſtinus domi, qui uiliſsima quæque miniſteria obit. Addit Vlpianus eodem loco dictarios, quos & alij diæcureos uocant. Vlpiani ſunt uerba: Et ſunt quidam in nauibus, qui cuſtodiæ gratia nauibus præponuntur, ut enim diætarij. quo loco uerba græca deſiderantur, quæ nec Budæus

nec Alciatus addidere, neſcio an alius ad hanc dië: ego aliquando ναυφύλακας, nunc nihil ſtatuo. Diætarios aliqui exponunt miniſtros in diæta deſeruientes. Alciatus diætureos legit, ἀπὸ τῆς διαίτης καὶ οὐρῶν, id eſt, à diætæ cuſtode.

Sunt & à lintre lintrarij, quorũ idem Vlpianus meminit. Sunt & theori et paralij à nauibus dicti, de quibus in ſuperioribus actũ eſt: paralios quidem & paralos legimus. Fuerunt & apud Mileſios qui uocati ſunt ſempernautæ, hoc eſt, ἀειναῦται, ciues & ſenatores, qui de rebus publicis conſulerent: id nanque facturi naues conſcendebant, ut eſt pluribus à Plutarcho proditum.

Nauis uocabulum unde, & quæ ab eo tum græcè, tum latine breuiter declinentur: de portu, & nonulllis dicendi figuris. Caput xx. & nouiſsimum.

POſtea uero quàm mihi ſatis ſuperque uideor de ijs quæ ad naues pertinẽt, & earũ appellationibus, in medium pro ingenij mediocri-

diocritate attuliſſe, nunc demũ nauis quoq; uocabulũ, & quid ſignificet, & quæ ab eo deducta deriuataq; tum græcè, tum latinè, ſi fuero, quambreuiſsimè potero, rimatus, non paruum operæprecium feciſſe uidebor, quando & hoc non parum ad rei cognitionem facere ſcriptorum pleriq; omnes exiſtimauere, idq; ipſi in cõmentationũ ſuarum ſtatim initio, quod ego in calce non abſque ratione facere diſtuli, naturam uidelicet imitatus, quæ res primo in lucem producere, tum demum eis nomina imponere uidet. Vtcunq;, & inter docendi modos & hunc apud philoſophos repoſitum eſſe quis ignorat? Sunt ergo plurimi qui nauis uocabulum græcũ eſſe arbitrantur: ab illis enim ναῦς παρὰ τὸ νάω νῶ, q̊d eſt fluo. Sed illud ſciendũ, ab ipſis in recto caſu nõ uno modo proferri, ναῦς enim ναὸς in generandi caſu, uel νηῦς νηὸς, & interdũ νεῦς νέως uſurpant pro linguarũ ratione. Ex

noſtris aliqui nauem non à græcis, ſed à No uerbo, quod eſt, nato, deducũt: uel à nauo, quod rectorem nauum nauis expoſcat, hoc eſt, ſtrenuum & celerem. Sed Pomp. Feſtus nauũ à naue potius dictũ exiſtimat, unde nauo uerbum, & nauitas, nauia, & alia, quæ hodie ex antiqua conſuetudine g literam ſeruãt. ex quib. cõpoſita, ignauia, ignauus, gnaue & gnauiter. Igitur nauis uocabulum utcunq; ſit uel græcũ & latinum, præter eius notionẽ propriã etiã ad alia transfertur, atq; in primis ad ea quæ fortunæ quaſi nutu regũtur. Vnde illud, Sumus in eadem naui. &, uento nauis agitur. Item, nauis eſt in portu, uel in uado: cum res eſt in tuto. ſicuti etiam cum conſilia non ſuccedunt è uoto. M. Tullius ad Atticum: Prorſus diſſolutum offendi nauigium, uel potius diſſipatũ. Sed et rimoſam uel uetuſtam nauẽ dicimus, cũ minus idoneũ quempiã ad aliquid obeundum ſignificamus.

ficamus. Sic & è naui exire, cum è periculo nos ſubtrahimus. Sæpe & nauis ad rempub. transfert, quo modo Cic. & Demoſthenes. Sed & Clemẽs Roman. pont. in epiſt. ad Iac. fratrẽ dñi, & item Anacletus, Chriſtianam rempub. naui inſtructæ cõpararũt. Nauis item uocabulum pro uaſe capit, ut, nauis uinaria, quæ nunc à uernaculis Æmiliæ & Venetiæ, nauacia uocatur. A naue nauigium deducitur, quod modo pro naue ponitur, modo pro nauigatione, ut illud Iuriſconſulti de uerb. oblig. Idq; creditum eſſe in omnes nauigij dies. Sunt & qui nauigiũ locum nauigabilem putent, alij nauis ductionem. A nauigio nauigiolũ. Lentulus in epiſtolis Cic. Nos uix ipſi ſingulis nauigiolis reciperemur. qua forma & Græci πλοιαδειον dicunt, Cicero alijq; nauiculam. Sedenim Græci nonnullam inter naues & nauigia differentiam faciũt, ita tradentib. Ammonio & Didy

mo: αἱ νῆες τῶν πλοίων διαφέρει, τὰ μὲν γάρ ἐστι στρογγύλα, αἱ δὲ κωπήρεις καὶ στρατιώτιδες. hoc eſt, naues à nauigijs differũt, hæc quidem rotunda, illæ autem remigabiles & militares. citãt Ariſtotelem de bellorum δικαιώμασι. A naue nauta deducitur, qui & nauita & nauicularius: unde & nauicularia ipſa nauigandi ars, & nauiculator & nauiger qui nauem regit. Item nauicula & nauicella, & uerba nauigo & nauiculor. Hinc & nauſtibulum uas, & nauia in uindemijs, & nauticus adiectiuum: ut, clamor nauticus, & panis nauticus, hoc eſt, ναυτικὸς ἄρτος, & cætera quæ ad nauem pertinent, ut exuuiæ nauticæ apud Ciceronem, & nauticarum rerum ſcientia, apud eundem, & funis nauticus. Item & uſura nautica, quę duplex eſt. Vna quę in alteram tantũ nauigationem apud ueteres ſtatuebatur, & græcè heteroplus uocabatur. Altera ita contrahebatur, ut nõ aliter deberetur, nec ipſa

nec

nec ſors eius, quàm nauis cum merci-
bus ſoſpes ad domicilium uſque re-
diſſet, & appellabatur amphotero-
plus. De his mentio fit à Modeſtino
cap. de nautico fęnore, & à Demoſthe
ne aduerſus Phormionem, & à Pollu-
ce in viij. Has Paulus maritimas uſu-
ras appellat. Traxere & has in ſuum de
aſſe Budęus, & in parœmias Eraſmus.
Deducitur & à naui naufragium, nau
fragus, nauifragus, & uerbum naufra
gor, & nauſea uomendi appetitus, &
nauſeo uerbum, & nauſeolus. Item
nautea pro aqua ſentinæ, uel, ut alij di
cunt, coriariorum: ſed & nautea quo-
que herba eſt. Hinc & nauſcit, ut qui-
dam tradunt, uerbum, quod de gra-
no fabæ dicitur, cum aperitur ut na-
ſcatur, quod ferè ſit naui ſimilis. hinc
& nautilus piſcis. Item Romæ Nau-
tiorum familia, & Nauius, & Nau-
tius nomina propria, & Naugerius no
ſtræ ætatis uir citra inuidiam doctiſſ.

A naue etiam naualis adiectiuum, ut naualis corona, de qua actũ eſt. Hinc & nauale, locus ubi naues fabricãtur, νεώριον grecè dicitur, & ἐπίνειον, & ναύλοχον, & ναύσταθμος, nonnihil licet inter ſe diffe rant. Significat & ναύσταθμος aliquando claſſem, eſt & promontoriũ in Africa Straboni & Melæ. Eſt etiam nauale νεωσοίκος, hoc eſt, tectum ſub quo aſſeruantur naues. Sed nauale quomodo conſtruendum ſit, & quale, præclarè docet Vitruuius in fine v. uoluminis. A nauali, naualis porticus dicta eſt, q̃d naualibus eſſet uicina: hinc & naualis tuba. Martialis in primo: Et freta nauali ſollicitare tuba. Hinc & nauales ſocij, Liuio. Nauale bellum, naualis triumphus, Plinio. Naualis gloria, & nauale crimẽ, Ciceroni in Verr. A græca quidem uoce, nauclerus, nauclerius & naucleriacus, Plauto. Item nautes et nautia, id eſt, nauſea, & uerbũ ναυτιάω, quod eſt nauſeo, & nautilia ars ipſa na

uigandi

uigandi, & naulon præmium, ſeu portorium potius, ut dictum eſt: & ναυαγέω naufragor, & ναυηγὸς naufragus, & ναυάγιον naufragium. Item nauarchus, & naucrator, nauis rector & dux: & nauarchis eius nauis, id eſt, prætoria: & naumachia, naualis pugna: & naumachus, & naumachiarius, pugnator: & ναυμαχέω uerbum, & naumachiarius pons Romæ: & ναύμαχα numero plurium, haſtæ & conti quib. in nauali pugna uti cõſuemus, ut apud Home. interpretes obſeruãt: & uerbũ ναυτίλλομαι, nauigo: & ναυβάτης, nauta, hoc eſt, qui naue uehitur, item qui in nauibus ſuperflui ſunt, ut eſt apud Vlp. in fine xiij. Pandect. Et quidem, ſi quis, inquit, ſit ex ijs quos uulgò ναυβάτας dicunt. Eſt & ναυσολία nauigatio, & uerbum ναυσολέω ναυσολῶ, quod eſt nauigo, & naues orno, & claſsem paro: & ναυπηγὸς nauis artifex: & uerbũ ναυπηγέω, & ναυπηγισμὸς, & ναυπηγισμα,

quod nauibus conſtruendis aptũ eſt:
etſi hi nauium artifices à Gręcis recen-
tioribus dicti ſunt καλαφαταὶ, qua uoce
omnis fermè Venetia paſsim nunc uti
tur, calaface uocãdo. Eo certe calapha
te cognomine iam nonnihil declinan-
te imperio Conſtantinopolitano, Mi
chaël Imperator cognominatus eſt,
quod parentes ipſius apud Paphlago
nas naues cõſtruxiſſent, ut Græci eo-
rum temporum ſcribunt hiſtorici. Eſt
& nauſtologus uel nautologus apud
Clementẽ Romanũ pontificẽ, ratio-
nũ uel calculi in naui magiſter. Ναυσίπο
δες uero inſulani dicuntur, quod ex na
uibus pedes habere uideantur. Item
ναυλόδικαι nauiũ iudices, & magiſtratus
hoc nomine fuit Athenis: hinc & nau
phylaces & nauphracton, ut antè ſcri
pſimus. Sunt etiã nomina propria ple
raq; gręca à nauib. deducta, Nauſicaa
Nauſiſtrata, Nauſicydes, Nauplius,
Nauſithous, Nauatus hæreticus, quẽ
Noua

Nouatum noſtrorũ plerique uocant: item Nauſicrates poëta, & Nautiorũ familia, & Naucrari, qui principes dicebantur, ut eſt apud Herodotũ. Notat & Suidas, licet in uulgatis codicibus Naucratij legatur. Meminit & Ariſtoteles in repub. Athenienſium, & Harparotion. Sunt item urbium & locorũ nomina penè innumerabilia, ut Naupactos, Naucratis, & Nauplię aliquot, & Nauſiporus fluuius, quod nauibus ad traijciendum facilis ſit, & Nauportũ, ubi Argo nauis trauecta eſt prope Tergeſte in ſinu Adriatico. Sunt & prouerbia à nauibus non parum multa, quę tum nos ſparſim toto libro attigimus, tum eorum pleraque ſunt copioſe & eleganter ab Eraſmo collecta.

Sed noſtra iam perfecta nauigatione, quum ex alto in portum inuehamur, aliqua de portu ipſo afferre, deq; nonnullis dicendi figuris, non à pro-

poſito alienũ duxi. Portus igitur lo‑
cus eſt concluſus, in quo ſe tutò naues
recipiunt, hyemantq́ꝫ: à portando di‑
ctus, quod & in eo importẽtur expor‑
tenturq́ꝫ merces. Portus eſt uel natura
lis, ucl artificio, uel manu factus: ille
græce λιμὴν, hic ὅρμος & κώθων dictus. Eſt
& ſtatio, ubi ad tempus ſtant naues, ut
ait Seruius, & quam plagiã uocamus,
de qua poëta: Statio male fida carinis.
Sed de cothone, quia id minus notũ,
nonnulla hic ſubiungam. Feſtus: Co‑
thones, inquit, appellantur portus in
mari interiores arte & manu facti. Ser
uius in i. Æneid. ſuper ea Poëtæ uer‑
ba, Hic portus alij effodiunt: portus,
ait, effodiunt, cothona faciunt. Cotho
nes ſunt, inquit, portus in mari nõ na‑
turales, ſed arte & manu facti. Eſt au‑
tem & maſculini & neutri generis.
Hæc ille. Vtitur autem hac dictione
Appianus in Libyco, ut cum ait: Ap‑
petente uere Scipio Byrſam aggredi
&

& portum, qui cothon dicitur, expugnare inſtituit. Idem nec ſemel infra meminit. Strabo quoque in fine ferè XVII. libri quum de Carthagine agit, Cothona inſulam paruam dicere uidetur: ait enim, ὑπόκειται δὲ τῇ ἀκροπόλει ὅ τε λιμὴν, καὶ ὁ κώθων νησίον περιφερὲς εὐρίπῳ περιεχόμενον. hoc eſt, ſubiacēt arci, & portus & cothon parua inſula in orbē ducta, euripo cōprehēſa. Et paulò pòſt: καὶ τοῦ στόματος τοῦ κώθωνος φρουρουμένου διώρυξαν ἄλλο στόμα. hoc eſt, oſtio Cothonis cuſtodito, effoderunt aliud oſtium. Cothonis & Diod. Siculus meminit, cum de Carmutha alio portu ageret: Portus, inquit, in medio inſulam continet, aquis abundantem, hortisq; accōmodam, Carthaginenſium quidē portui quem Cothona dicunt, perſimilis eſſe uidet. De portubus autem ita diligenter Vitruuius in quinto: De opportunitate quidem portuum non eſt prætermittendum, ſed quibus rationibus tuean

tur naues in his tempeſtatib. explican dum. Hi autẽ naturaliter ſi ſint poſiti, habeantq́ἀκρωτήρια, ſiue promontoria procurrentia, ex quibus introrſus cur uaturæ, ſiue uerſurę ex loci natura fue rint conformatæ, maximas utilitates uidentur habere: circùm enim porticus ſiue naualia ſunt facienda, ſiue ex porticibus aditus ad emporia, turréſque ex utraq́ parte collocãdæ, ex quibus catenæ traduci per machinas poſſint. Sin autem non naturalem locum neq́ idoneum ad tuendas ab tempeſtatibus naues habuerint, ita uidetur eſſe faciendum, uti ſi nullum flumen in his locis impedierit, ſed erit ex una parte ſtatio, tunc ex altera parte ſtructuris ſiue aggeribus expediãtur progreſſus, & ita conformandę portuum concluſiones. Hactènus Vitruuius. Portus uerò laudes, ſeu uituperationes ſi cupis, Iulius Pollux in primo exequitur: & perinde iam nos pauca de

de dicendi modis ac figuris, ut polliciti ſumus, reddamus. In primis, inhibere remos dicimus, & nauim, ut apud Ciceronē, Quintilianum, Liuium, alios. Vergiliū ex nauigātium ratione illud appoſitè in VI. dixiſſe uidemus, quanquam id parum notent interpretes: Obuertunt pelago proras. Sunt & illa, tenere, ſubire, petere portū, oſtia. Item, nauem ędificare, cōſtituere, inſtituere, Cæſari, Plinio. Deducere è naualibus, educere è portu, ſubducere nauem, & ad terram detrahere, inſtruere nauem armamentis, comparare nauem, ſumere, conducere, unde illud, nauis cōducta, quoad peruētum ſit eò quò ſumpta eſt. Nauis non domini eſt, ſed nauigantiū. Se in nauim incitare, nauim conſcendere, ingredi, è naui egredi, deſilire, ſe proijcere. Sunt & aliæ figuræ plurimæ, in quibus alij iam elaborarunt: græcè uerò diligentiſsimè collectæ ſunt ab Iulio

Polluce in primo, atque adeò ab hoc labore ſuperſedēdum mihi uiſum eſt.

Habes Dux maxime, quæ de tota re nautica mihi dicēda uiſa ſunt, imò pleraqꝫ etiam quæ uideri poſsint à me curioſe, ne dicam anxiè conquiſita. Sed id certè mihi præſtandum fuit, ut ne ſi qui poſt me idem fortaſſe conabũtur, ulla nauigationis ratio requirenda eſſet, ſed orationis tantũ cultus adhibendus, quē ut ego minus præſtare meapte natura potui, ita illum etiã ſępe neglexi, ut, quod uolebam, planius rem patefacerem, nihilq́ꝫ præterirem. Noſtra tamen hæc qualiacũqꝫ ſint, ſi cum ijs conferantur quę ab alijs adhuc prodita ſunt, non à te modò, qui tuos ſemper ornaſti, ſed à candido lectore ſpero ſtudij ac diligentiæ commendationem habitura.

FINIS.